

HRVATSKA MLADOST

XXVIII — 1-2

20786

HRVATSKA MLADOST

LIST ZA SREDNJOŠKOLSKU MLADEŽ

SADRŽAJ:

IZDAJE DRUŽTVO HRVATSKIH SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA

hrvatska mladost

GOD. XXVIII. ZAGREB, RUJAN-LISTOPAD 1944. BROJ 1—2

Dr. JULIJE MAKANEC:

HRVATSKI DJACI IZVRŠIT ĆE ČASTNO SVOJU DUŽNOST PREMA DOMOVINI

GOVOR MINISTRA NARODNE PROSVJETE Dra JULIJA MAKANCA HRVATSKIM UČENICIMA NA POČETKU ŠKOLSKE GODINE

Dragi učenici!

Evo su se opet nad nas spustile jesenske magle, opet je došlo vrieme, da odpočne novi školski rad. Sjećamo se, kako su se u te dane uviek punile ulice malim i odraslijim bićima, što su bilo na leđima bilo pod rukom nosila svoje knjige i školske potrebštine, noseći još u sjećanju liepe i bezbrižne dane ljetnih praznika, dane smieha i odmora. Pri početku nove školske godine pred očima učeničkim uviek su izkrsavale dobro poznate slike učiona i školskih hodnika, strogo lice upraviteljevo, lica nastavnika, koji su godinama vodili brigu o tome, da napredujemo u znanju i poštenju, a koji će tu brigu voditi i dalje, i bez kojih mi svoju mladost jedva da možemo zamisliti, kao što je ne možemo zamisliti ni bez svojih roditelja.

U mnogim gradovima — u današnje dane — te se liepe slike ne će obnoviti. Mnoge naše škole srušene su od barbarskog dušmanina u prah i pepeo, mnoge ulice u našim gradovima opustjele su i pretvorene u garišta, na kojima više ne će odjekivati dječji smieh i žustri govor. Mnoge smo školske zgrade morali prepustiti našim junačkim borcima, i u mnogim će se našim učionicama umjesto o akuzativu s infinitivom i o Augustu Šenoi govoriti o tome, kako se najbolje može upotriebiti strojnica ili top ili drugo koje ubojno oružje, da se obrani domovina i sveti obiteljski prag od krvoločnog i nesmiljenog neprijatelja, koji nas želi uništiti.

Mnoge naše škole ne će ni ove godine moći imati redovitu školsku obuku, i zato će se mnogi od vas — dragi učenici — morati zadovoljiti s time, da svoje naučno gradivo svršavate i obrađujete bez pomoći svojih nastavnika, bez njihova nadzora i njihove brige. Da vam pružimo mogućnost, da u propisanom gradivu lakše pronađete ono, što je bitno i važno, vi ćete i ove godine dobiti štampana pitanja, kojih ćete se u svome radu držati. Uz to ćete dobivati i druge upute, koje će vam olakšati rad i snalaženje, pa ni naš krugoval ne će biti među svim tim pomoćnim sredstvima na posljednjem mjestu. Nitko pametan ne će moći tvrditi, da se na

takav način može nadomjestiti redovna školska obuka, da se može nadomjestiti živa rieč i briga nastavnika. Ali ipak: i takvim se putem mora poći, kada drugi ne preostaje. Svaki od vas imade svojih prijatelja u razredu, među kojima ovaj ili onaj imade osobitog smisla i dara za ovaj ili onaj predmet. Ne dajte da nemogućnost održavanja redovite obuke razkine među vama drugarske veze, mislite uviek jedni na druge, a osobito na one vaše drugove, koji nešto teže uče, i koji će nedostatak izkusne nastavničke ruke najteže osjetiti. Zar nije svaki razred gotovo kao neka obitelj? Zar se mi i nakon čitavih desetljeća ne sjećamo s ganućem drugova i prijatelja, s kojima smo zajedno sjedili u školskim klupama i zajedno radili? Zar dakle ne ćemo jedni o drugima u ovim težkim prilikama voditi računa i međusobno se podpomagati? Pa ako se desi, da pri učenju naiđemo na neko zakučasto pitanje, koje ni najdarovitiji ne može razmrsiti, onda ćemo se sjetiti, gdje nam stanuje nastavnik, pa ćemo odabrati nekoliko ponajboljih među nama, da ga posjete i upitaju za savjet. On im sigurno ne će pokazati vrata, jer je i on cielog života navikao gledati pred sobom mlade glavice, što su svoje pažljive i znatiželjne oči u njega upravile, i on osjeća potrebu, da pomogne, ako već ne može u školi, a ono bar izvan škole, gdje se prilika pruži. U potežkoćama moramo sebi pomoći, kako najbolje znamo i umijemo, ne obazirući se mnogo na formalnosti i na utvrđene kalupe. Hrvatskoj je potrebno, da se njena mladež usavršava i da napreduje u znanju bez obzira na potežkoće na koje se nailazi, njoj je potrebno, da joj stalno pritječe struja izobražene narodne inteligencije, i zato vaš rad, dragi učenici, ne smije prestati ni pred zvukom sirena, a i sama paljba topova može za vas značiti samo kratkotrajni i prolazni prekid. Budite sviestni, da vas i vaše znanje vaša Hrvatska treba za svoju budućnost isto tako, kao što za svoju sadašnjost treba čvrste mišice i sokolovo oko svojih vojnika i boraca oružjem. Ne zaboravite, da sa oštrinom, znanjem i snagom vašega duha raste snaga i moć vaše domovine, koja bez vas ne bi imala nikakve budućnosti.

Rat ima svoje željezne i nesmiljene zakone. Ratom brani pravedni narod svoj obstanak i svoja najsvetija prava, koja mu protivnik želi povriediti ili ih čak sasvim satrti. Rat traži strahovite žrtve u krvi i imetku. Koliki naši poznati, prijatelji, pa dalji i bliži rođaci već počivaju izrešetani neprijateljskim metcima u svetoj i mučeničkoj hrvatskoj zemlji, a stotine i tisuće novih boraca stupaju na njihova mjesta, da muževno i hrabro nastave krvavu borbu za djedovska ognjišta. Zar nije bezsmisleno pod takvim okolnostima žestiti se nad uništenim knjižnicama, zbirkama, modelima i aparatima? Na sve gubitke, koje su naše škole morale pretrpjeti pomišljajmo bez gorčine: rat je uništio i mnogo veće vriednosti.

Ljudska kultura nije u mrtvim predmetima, ona je u našim srdcima, u našoj stvaralačkoj duhovnoj sposobnosti. Kada ratni bies pređe nad našim glavama, kada dođe čas, da uzmognemo duboko odahnuvši reći: „Eto, izdržali smo i obranili smo našu domovinu, našu svetu Nezavisnu Državu Hrvatsku!", kada taj čas dođe, onda ćemo moći pristupiti obnavljanju svega onoga, što smo izgubili, i što nam je uništeno. Onda će širom hrvatske zemlje nicati školske zgrade veće i bolje nego što su bile stare, stvarat će se knjižnice i zbirke bogatije i probranije nego što su bile one, koje izgubismo, u našim će učionicama živa rieč nastavnika, koja je sada na mnogim mjestima morala zamuknuti, opet još bolje vršiti svoju odgojnu djelatnost, a vi ćete, dragi učenici, moći s opravdanim ponosom pričati svojim mlađim drugovima, da ni u najtežim časovima niste klonuli i svoj rad prekinuli, nego ste svoju dužnost prema sebi i domovini častno izvršili.

KAKO JE SA ŠKOLOM?

I ove godine kao i prošle, radi težkih prilika, izdat će Družtvo hrvatskih srednjoškolskih profesora: Upute za učenje i zadatke za izpitivanje. Iz toga donosimo ovaj uvodni članak:

Učenicima!

Ratne su nas prilike razstavile tako, da nema one prave školske veze između vas i škole. Đak, istina, uviek osjeća veselje kad nema škole. Većina osjeća školu kao veliki teret, a onda kasnije u životu žali za zlatnim školskim vremenima. No morate misliti na svoju budućnost, ali ne samo tako da nešto postanete. Potrebno je, da mislite na to, kako treba biti dostojan mjesta, koje ćete u životu naroda zauzeti. Vi sami često znadete s prezirom govoriti o ljudima, koji ništa ne znaju ili niesu spremni za svoje zvanje i dužnost. Nemojte, da se onda kasnije drugi vama smiju i rugaju. Nastojte da se za život spremite onako, kako treba.

I vi vidite pustošenja i zla, koja se na hrvatski narod obaraju. Morate biti sviestni toga, da obnova i zacjeljivanje rana postaje vašom dužnošću. Vi ste budućnost, a da ta budućnost ne bude crna i jadna, morate vi biti spremni i sposobni da radite, gradite, zidate i zacjeljujete sve ratom napravljene rane.

Vi ste kao mladost puno idealniji i požrtvovniji od starijih, koje je život gnječio i ubijao. Vaš zanos mladosti prenesite na rad oko osposobljenja za rad i život. Prihvatite se učenja, jer je to vaša prva i najveća domoljubna dužnost i ako je dobro izpunite, bit ćete spremni i za kasniji stvarni rad u narodu.

Vi ste to dužni svojim roditeljima i svome hrvatskome narodu, jer kako Preradović kaže:

„Zadužnici mi smo ovdje,
Kojim dom i domovina
Život daje na kamate,
Da dobiva jednom od nas
Čisti danak od ljubavi."

Shvatite težkoće s kojima se mora hrvatski narod boriti, da održi sebe i svoju državu, obkoljen tolikim neprijateljima i tolikima, koji niesu sviestni, što za narod znači vlastita država. Shvatite što će od vas budućnost tražiti, kolike će vam dužnosti nametnuti, a vi se sada za njih spremate. Budite dobra i poslušna djeca svojih roditelja, dobra i vjerna djeca svoje domovine.

Prihvatite se najzdušnije svoje, sada prve i najpreče dužnosti — učenja.

Da si olakšate rad, udružite se po trojica, četvorica i zajednički prihvatite posla. Sat, dva na dan, ali ozbiljno i savjestno.

Ako se zadubite u rad kako treba, zaboravit ćete na vrieme i iznenaditi se kako je brzo prošlo.

Idite na posao s ljubavlju i veseljem, jer samo ono, što se s voljom radi, dobro se radi. Mislite uviek, da je taj vaš rad žrtva za ljubav roditeljima, dužnost prema domovini, a za vašu osobnu korist, jer čim više znadete, tim ćete dalje u životu doći.

Nastojte uz to držati vezu sa školom. Pazite kad vas pozivaju. Naiđete li na teže i nerazumljivije stvari, dođite u školu, tražite nastavnika, on će vam pomoći, sretan da imate interesa za stvar.

Svako pitanje čini za sebe cjelinu.Kada ga pređete i proučite, zabilježite (skicirajte) glavne točke (momente), da ga možete od zgode do zgode lakše ponoviti. Kada svršite jedan dio nekog predmeta, koji čini cjelinu, ponovite cieli taj dio po toj bilježnici. Još je bolje, ako učite po dvojica trojica zajedno, da jedan odgovara, a drugi prate po knjizi ili toj bilježnici, te odmah popunjuju njegovo razlaganje. Upozorujemo posebno da matematika traži vježbanje i to što više vježbanja, to više spretnosti, da se mognu opaziti važni momenti za rješavanje. Prepisati zadatke ne znači znati ih, no ako ih razumiemo, ako znamo, koje su operacije i zašto učinjene, onda još uviek niesmo sigurni, da ćemo odmah primjer riešiti,ako ga još koji put ne ponovimo.

Za sve predmete i sve znanje vriedi latinska: „Repetitio est mater studiorum“ (Ponavljanje je majka znanja!).

Ne odgađajte posla! Što može biti danas, ne ostavljajte za sutra. I kada tako izpunite svoju dužnost, bit ćete mirniji i zadovoljniji, obradovat ćete svoje roditelje i nastavnike, na izpit ćete doći spremni!

ZDRAVKO SULIĆ CRTEŽ

JERE JAREB:

KVATERNIK ZA ISTARSKU HRVATSKU

Novo hrvatsko pokoljenje treba proživljavati svoje hrvatstvo totalno. Ne smije biti više malih i uzkih pokrajinskih granica i regionalnih partikularizama. Svi smo mi u prvom redu Hrvati i naša je domovina Hrvatska. Hrvatska je jedan, nedjeljiv organizam. I kao što kod našeg organizma posvećujemo najveću pažnju onom dielu, koji stradava, tako ćemo svi mi jače voljeti, jače suosjećati s onom pokrajinom, s onim dielom našeg nacionalnog područja, koji možda trpi ili se nalazi još izvan naših granica. Zar nije žalostno, što su doživjeli mnogi Dalmatinci poslije 1941. godine? Vikalo se na njih, kao da oni ne bi bili radje ostali na svojim žalima. Tu očito kod mnogih nije bilo jake hrvatske sviesti. Mi ćemo nastojati, da svoje suosjećanje podkujemo i razumskim dokazima, stoga ćemo upoznati taj naš kraj: njegove potrebe, prošlost i život.

Svi mi više manje znamo nešto o svakoj našoj pokrajini. Drugačije je s hrvatskom Istrom, o kojoj većina malo zna, ili ako znade, zna krivo. Potrebno je dozvati ljudima u pamet, da je Istra hrvatska i da bi stanje u Istri, u nacionalnom pogledu, danas bilo isto kao i u Dalmaciji, da nije 1914. odnosno 1918. i kasnije bio nasilno prekinut nacionalni preporod. Dinamičan elemenat, prirodni elemenat Istre, njezina podloga, korienje i temelj jest hrvatski istarski seljak. Gornji sloj, u tom slučaju mali broj plemića, izrađa se, a gradjanstvo nestaje. Pa to vidimo svojim očima kod svih naših gradova. Onaj, koji obradjuje zemlju, taj treba doći na vlast. Hrvatski istarski seljak, vjekovni patnik majčice zemlje i čuvar ognjišta, mora doživjeti pobjedu, jer je to zahtjev Providnosti, po čijim vječnim zakonima pravda uviek mora pobiediti.

Seljačtvo je oslonac hrvatstva u Istri, ono je zapravo jedini predstavnik hrvatskog naroda uz veoma malobrojnu inteligenciju, koju je vlast uspjela uglavnom likvidirati, ukoliko nije prebjegla preko granice.

Potrebno je naglasiti ne samo da Istra nije talijanska, nego da uobće nema etničke kopnene granice s Italijom. Današnji Talijani u Istri ostatak su rimskog i mletačkog vladanja te bezumne austrijske politike, koja je sama sebi kopala grob pomažući svoje neprijatelje Srbe i Talijane na račun Hrvata. Takva je situacija samo pospješila podpunu protuaustrijsku orientaciju Hrvata. Istra je većinom naseljena Hrvatima. Od rta Savudrije u zapadnoj Istri, riekom Dragonjom te linijom na Rieku teče etnička granica hrvatsko-slovenačka. Slovenci nastavaju sjeverozapadni kut Istre i pokrajinu Goricu, koja je kopneni nastavak Istre. Talijanska etnička granica svršava na Soči i preko nje Talijani nemaju što tražiti. Dapače potrebno je iztaknuti, da i preko Soče živi oko 60.000 Slovenaca. Grad Trst nalazi se

u slovenačkoj zemlji isto tako kao i Rieka u Hrvatskoj i to stanje, uz činjenicu da k njemu trgovački naginje Srednja Europa, treba odlučiti njegovom sudbinom u budućem europskom poredku.

Kad je Kvaternik stupio u politički život, Hrvatska je bila podieljena medju dvie države, Austriju i Tursku. Zemljopisno središte Hrvatske Bosna i Hercegovina bile su u turskoj carevini. Ostale hrvatske pokrajine, iako su se nalazile pod jednim vladarem bile su tri upravna područja (Banovinska Hrvatska, Dalmacija i Istra), a u to ih je vrieme ujedinjavao u istom odporu Bachov absolutizam. Življi politički život osjeća se tek u Banskoj Hrvatskoj, dočim ostale hrvatske pokrajine još nisu podpuno sviestne svog hrvatstva i jedinstva s ostalim hrvatskim zemljama. Nacionalni preporod u tim pokrajinama tek će započeti poslije 1860-tih godina, a u Bosni tek kasnije, poslije okupacije. Malobrojnu ondašnju hrvatsku inteligenciju razočaralo je Gajevo ilirstvo kao i Jelačićevo austrijanstvo, koje je nagradjeno absolutizmom. U tim godinama jedni, već tada sviestni srbske opasnosti i podvale, udaraju temelje hrvatskoj državotvornoj ideji (Starčević i Kvaternik), a drugi od straha pred Bečom i Peštom i u zanosu budućeg vjerskog jedinstva trče slavenstvu i jugoslavenstvu, koje bi se imalo okupiti oko Zagreba i hrvatske državne jezgre (Strosmayer!)

Kvaternik već tada ima jasnu predočbu buduće hrvatske države. Odlazi u emigraciju, da bi zainteresirao strani sviet o uzpostavi hrvatske nezavisnosti, jer uvidja, da se austrijska carevina može uspješno rušiti, pored unutarnje djelatnosti i vanjskim pritiskom. Kvaternik putuje u Rusiju, Francuzku i Italiju. Dogovara se s madjarskom, poljskom i ostalim emigracijama stvarajući koalicije i prijateljstva za hrvatsku državu, koja se proteže „med Sočom i Drinom, Puljom i Zvornikom i Gornjom Murom".

U tim brojnim pregovorima i nastupima, kroz cielo vrieme svoje emigracije Kvaternik se bori za jedinstvenu Hrvatsku ne odstupajući ni pedlja hrvatske zemlje nikome. Spreman je svugdje na obranu i najmanjeg hrvatskog prava. Takav nastup nije mogao ostati bez sukoba s prekomorskim susjedom. Trebalo je postaviti jasno načelo! I Kvaternik ga postavlja: „Medju Hrvatskom i Italijom bit će vječno neprijateljstvo, otelo se našem narodu samo jedno selo u Istri ili ciela zemlja sve do Save. To je uistinu svejedno, političke, materialne i prirodne posljedice za nas su absolutne iste. U taj čas bismo mi Italiji odmah naviestili rat, da naučimo te podle napadače poviest, geografiju, etnografiju i filologiju, a još više da ih naučimo respektivati sakramenat prava, narodnosti i starosjedilačtva naroda i poznavanje narodnog prava i demokracije".

S revolucionarcima ostalih zemalja 1864. godine zaključuje u točki V. sliedeće: „Glede Istre i Dalmacije valja Talijanima izbiti iz glave, da su talijanske zemlje". S Garibaldijevim opunomoćenikom Caroliem uglavljuje: „Vojska izkrcana na hrvatsko zemljište u Istri ili Dalmaciji vojevat će pod hrvatskom zastavom. „Predstavnik talijanske vlade Cerutti izjavljuje: „Vi ste nešto spomenuli o obalama Istre i Dalmacije, a ja u ime vlade mogu vam otvoreno kazati: da nijedan pošten Talijan ne misli posegnuti na one čisto hrvatske zemlje. Ja ih poznam. Ono su Hrvati, a ne Talijani i u samim gradovima. Talijanstvo je ružan ostatak mletačkog nasilja. Isti Trst na nas ne spada, nego na Hrvatsku." „Kad bi Tršćani donieli Italiji na tanjuru ključeve svog grada, nijedna talijanska vlada ne bi ih htjela primiti."

Ali ipak nije išlo sve tako lako. Talijansko vladanje kao i uviek nije se poklapalo s njihovim izjavama. Često su u novinama znali osvanuti članci, u kojima se

za Italiju traži Istra i Dalmacija. Kvaternikov dnevnik vrvi oštrim opazkama na račun takvog pisanja. „Da je Talijana koliko pieska u moru, sami ćemo ih pobacati u more", kliče Kvaternik. Pobjeda talijanska u njihovom nečastnom smislu značila bi robstvo i političku smrt milijuna Hrvata.

Kvaternik je tu talijansku dvoličnost brzo opazio i zato s njima prekida. „Naprama nama Hrvatima Italija je već odbacila masku, jer je ona inkompaktibilna sa svrhom njezine akcije, a svrha te akcije jest navala, te bi nama najavili u ime talijanske demokracije rat do narodne iztrage." „Italija kao naša susjeda jest neprijatelj naše zemlje i njezine budućnosti, i to poglavito radi iztočnih obala Jadrana."

Istra je ležala na srdcu i Otcu domovine Anti Starčeviću. On se je prvi naučno pozabavio „Istrianskim razvodom", jednim od najstarijih dokumenata hrvatske pravne sviesti. Na samrtnoj postelji u svojoj oporuci sjeća se opet Istarske Hrvatske i ostavlja dio svoje imovine družbi sv. Ćirila i Metoda, koja se je brinula za istarske škole.

Poviest je Kvaterniku dala pravo. Ne samo da su kasnije Talijani tražili Istru već su i proširili svoje zahtjeve uključivši i Dalmaciju i ostale hrvatske zemlje. Rapallo i Rimski ugovori svjedoci su njihove pohlepe i nerazumnosti. Na nama je danas, da te nepravde izpravimo i obranimo svoje pravo pred cielim svietom.

STANKO ROSANDIĆ — CRTEŽ

IVAN SVETIĆ:

OČI

Oči su tamne ko krošnje četinara,
koje kriju intimu toplih gniezda.
Oči su duboke ko gorska jezera
s iskrom srebra na dnu potopljenih zviezda.

Oči su nieme, ali nema rieči,
koje bi mogle reći što oči.
Oči mirišu ko svibanjska noć.
Oči su razcvali, proljetni lopoči.

Oči su stvorene na radost svemu;
one miluju oblik stvari i bića.
Oči opijaju ko mlado vino.
Oči su rudnik zlatnih odkrića.

(Za ciklus: Priče s Iztoka)

PROLJETNI NEMIR KRVI

Proljeće je sišlo niz plave planine
i pjeva u žutim kljunima ptica;
buja u lišću mlade djeteline
i zvoni u smiehu mladih djevojčica.

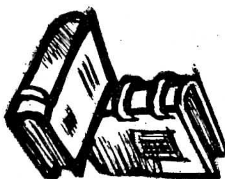
U meni zabrujaše razvezana zvona
i zablista duša plavilom, ko svemir;
potekoše srebrne vode iz dubina,
zašumi krv i probudi se nemir.

Taj nemir uviek se u meni javi
kad proljeće procvjeta u čaškama sljeza.
Danas mi je opet domahivala rukom
s ruba šume bjelonoga breza.

I ja ću otići — možda već sutra, —
jer nemir dražka u krvi i venama.
Grad me je otrovao sivilom i zimom,
a ja sunca hoću mnogo u zjenama.

Hoću mnogo sunca u zjenama i njedrima
i mnogo odmora pod brezom, u travi.
Proljetni nemir dražka u krvi
i klikće u duši zanos plavi.

(Za ciklus: Pobuna krvi)

MLADEN BOŠNJAK:

SÜDLAND: „JUŽNOSLAVENSKO PITANJE“ ZAGREB 1943

MISLI UZ ŽIVOTNO DJELO DRA IVE PILARA

Hrvatima može biti mala zadovoljština za pretrpljena stradanja u bivšoj Austro-Ugarskoj, što su pred samu propast te starodrevne podunavske države svi njeni najodgovorniji državnici spoznali krivnju vlasti za držanje i postupanje prema Hrvatima. Utvrdjena je naime danas činjenica, da se s Hrvatima loše postupalo u toj, za europsku uljudbu, zaslužnoj državi, jer se njihova borba za svoje starodrevne pravice smatrala i gledala s nepovjerenjem i u Hrvatima se uviek vidjelo neke rušitelje državnog poredka. Premda su baš Hrvati za tu državu doprinieli tako značajan udio, u krvi svakako najveći, ipak su Hrvati bili uviek stavljani u pozadinu. I ne samo da se nije imalo razumievanja za njihove težnje, već se je u najsudbonosnijim časovima po tu državnu zajednicu uviek radilo protivno od hrvatskih narodnih ciljeva i potreba, te se time škodilo ne samo Hrvatima, nego se podkopavala čitava Monarhija. Monarhija je uviek vodila politiku protivnu hrvatskim probitcima pomažući svugdje i uviek neprijatelje hrvatstva. Tako je u Dalmaciji, Rieci, Primorju i Istri dajući prevlast Talijanima pomagala odnarodivanje i potalijančivanje. Useliv u prijašnja doba pravoslavne naseljenike i pomažući Madjare, da gospodarski iscrpe i podjarme Hrvate, služili su se tim doseljenicima uviek kod ometanja hrvatskih pravednih zahtjeva i težnja. I upravo tim useljenim korovom i povlašćivanjem toga bizantinskog elementa posadila je klicu onih zala, koje danas biju našu mladu državu u njenom najodlučnijem mladenačkom razvoju i napredku. No radeći tako protiv interesa Hrvata kopala je sama svoj grob. I da Hrvati nisu ostavili ni jedan drugi dokumenat do obsežnog i temeljitog djela L. v. Südlanda „Južnoslavensko pitanje“, bilo bi to dovoljno da im pred najstrožom kritikom svjetske javnosti bude za uviek dana svjedočba kao narodu neobične etičke, moralne, stvaralačke i državotvorne snage, kakovom se može izkazati malo koji narod u Europi i u svietu, jer imade još malo živućih naroda sa tolikom kulturnom i poviestnom tradicijom.

Da je bilo razumievanja na najvišem mjestu Hrvati bi bili čisto državotvorni elemenat Austro-Ugarske, koji brane svoja prava u probitku čitave državne zajednice. To bjelodano dokazuje u svoj krvavoj stvarnosti Südlandovo djelo, koje je izašlo pred samu propast ove srednjoeuropske države. Piše to zabrinuti državljanin Monarhije, gledajući njenu propast i hrvatsko srljanje u balkanski vrtlog kako to sam pisac ističe često puta u svom djelu, koji vodi računa o sudbini države, jer uočuje pravu stvarnost, pošto poznaje najbolniji problem države, a u budućnosti nazrieva sudbinu Hrvatske. Taj problem je stalni izvor sviju kriza Monarhije, a on ga temeljito poznaje do njegove srži, jer to je problem koji zasieca u život njegova naroda, jer to je hrvatski problem, to je južnoslavenski problem, odnosno problem cieloga Balkana.

Službena Monarhija nije do posljednjeg dana nikada pravo uočila to svoje životno pitanje. Platila je to skupo, jer ju je to stajalo obstanka i kada je u posljednjim časovima uvidjela svoju pogrješku, bilo je već prekasno. Tok poviesti nije se mogao zaustaviti, ali ta se poviest niti ne ponavlja. Austro-Ugarske nema

i ne će je biti, a da se je slušalo i vjerovalo Hrvatima, sve bi se drugčije bilo razvijalo. Stoga Hrvati mogu biti ponosni, jer su kraj svih nanesenih nepravda, braneći i boreći se za svoju narodnu samobitnost i državnost, branili ujedno i prave interese Monarhije, a time i čitave Europe, što im objektivna svjetska poviest mora uviek priznati, a što najbolje prikazuje duboka i stručna Südlandova knjiga.

Srušilo se Monarhiju radi južnoslavenskoga pitanja, da se, načini nepoznavajući činjenično stanje, još gora pogrješka. Monarhiju je srušio Bizant, odnosno njegov najočitiji novovjeki predstavnik Srbi, koji nastavljaju i preuzimlju od Bizanta započetu borbu Iztoka protiv svega, što predstavlja zapadno-europsku uljudbu. Radi toga piše Südland izcrpno djelo u posljednjim časovima Monarhije, da je spasi od propasti i da Bizantu zaprieči put u Europu. Medjutim nasljednici Bizanta uočuju to i jer su odmah shvatili značenje ovoga kapitalnoga djela, to odmah poslije svršetka rata onemoguće dvie naklade ovoga djela. Preuzimlju i nište sve slobodne primjerke, da ista ne prodre u javnost, jer Srbi znaju, da je to djelo namienjeno u prvom redu svjetskoj javnosti, pa je stoga pisano na njemačkom jeziku i izdano u Beču 1918. god. Izvorni naslov toga djela glasi: „Die südslawische Frage und der Weltkrieg. Uebersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems von L. v. Südland.“ Sada je ono prvi puta cjelokupno objelodanjeno na hrvatskom u izdanju zaslužne Matice Hrvatske u njenoj Prosvjetno-političkoj knjižnici u nizu C, koji će donositi poviestna i zemljopisna djela. Tu je ovo Südlandovo djelo izašlo kao prvi svezak pod naslovom „Južnoslavensko pitanje“. Djelo je izišlo u prievodu Ing. Fedora Puceka. To djelo ni danas nije ništa izgubilo na značenju i važnosti. Ono je upravo sada gotovo isto tako od presudnog značenja kao i prigodom svog prvog objelodanjenja. Podpuno izpravno kaže prevodioc u svom obsežnom predgovoru:

„Sve važnije Südlandove teze u ovom djelu i danas još ne gube svoje vriednosti, naprotiv, mi bismo danas nakon 25 godina života u bivšoj državi našli za sve piščeve teze možda i bolje dokaze, nego što ih je on iznio ,poradi toga, što nam je danas poznato sasvim sigurno i ono, što je pisac mogao tek naslućivati. A to je najbolji znak za vriednost ovoga djela, koje je proročanski predvidjelo sve ono, što smo iskusili u 25 godina bivše države.

No ovo je djelo danas možda još i najbolja politička poviest hrvatskoga naroda, napisana do konca svjetskog rata, i nitko, tko bude htio govoriti o hrvatskoj politici, ne će moći prieći preko rezultata, koje je pisac ovdje iznio.“ (str. XV.)

Djelo je napisano, kako smo već iztakli, za svjetsku javnost sa stanovišta i probitaka Monarhije pred skori svršetak prvoga svjetskoga sukoba, kada se osjećalo da do skora mora doći do značajnog preokreta u čitavom svjetskom družtvovnom i političkom naziranju. Napisao ga je pronicavi sociolog i političar, hrvatski rodoljub, koji je u ondašnjim prilikama vjerovao u snagu i održanje Monarhije, te radio na tome ,da u tom sklopu načini i osigura hrvatskom narodu što sigurniju i bolju hrvatsku državu. Taj vidoviti učeni hrvatski političar je dr. Ivo Pilar, za koga je nedvojbeno dokazano da se krije kao pisac ovoga djela pod naslovom Südland, a koji još uviek nije pravo poznat i prikazan u cjelokupnom svom djelovanju i značenju. Rodio se kao sin znamenitog geologa sveuč. prof. Dra. Gjure Pilara dne 19. lipnja 1874. u Zagrebu. Sveučilište je započeo u Beču na pravnom fakultetu, a visoku trgovačku školu u Parizu. Zaposlio se prvo u privatnom trgovačkom poduzeću u Beču, a u domovinu se vraća 1900 god. i radi u Sarajevu kod Zemaljske banke. Poslie toga daje se na odvjetničko zvanje kojemu ostaje vjeran

sve do svoje tragične smrti 1932. god. u Zagrebu. Odvjetnik je bio prvo u Sarajevu, zatim od god. 1905. u Tuzli, a od 1919 pa do svoje smrti u Zagrebu. Dr. Ivo Pilar bavio se sociologijom, nadalje vjerskim problemima kod starih Slavena, a napose bogumilstvom. Bio je uobće univerzalan duh, koji je posjedovao upravo enciklopedijsko znanje, a naročito iz struka, kojima je bio sklon. Studira razne družtvene probleme ,izradjuje prvi politički zemljopis hrvatskih zemalja, te piše mnogo knjiga i razprava pod raznim pseudonimima. Svi su njegovi radovi od trajne vriednosti i svi imadu još i danas svoje značenje, što najbolje pokazuje njegovo glavno djelo „Južnoslavensko pitanje". U predgovoru toga svog djela kaže za sebe da je po zanimanju pravnik i ekonomist, a po osobnom nagnuću antropolog i sociolog. (str. 2) Dužnost je ovog pokoljenja da u slobodnoj hrvatskoj državi dade zaslužno i pravo značenje ovome vriednome hrvatskom političaru i naučenjaku.

Poslie sloma Monarhije u novoj državnoj tvorevini bili su naravno Hrvati opet zapostavljeni, što je već poznata činjenica. Nije se vjerovalo Hrvatima unatoč toga što su oni iznašali pravo političko stanje, u težnji da o tome obavieste najširu svjetsku javnost. Posve je razumljivo, da su Srbi kao pravi nasljednici Bizanta morali obmanjivati sviet i raditi u duhu težnja svog bolećivog imperijalizma. Srbi su radili na zator sviju naroda, koji su im bili prepušteni poslie sloma Monarhije. Njihovi pobjednički saveznici poslie svjetskoga rata dali su se obmanuti od njih, jer su ih Srbi uvjerili, da se u ovom dielu Europe može vladati samo pomoću njih. Tako su Srbi dobili glavnu i odlučujuću rieč za čitav Balkan. Bilo je to na štetu ne samo sviju naroda bivše državne tvorevine i cieloga Balkana, nego i na štetu mira, stvorenog u predgradjima Pariza. Srbi ne samo da nisu uspjeli stvoriti reda i mira na prepuštenom im području, već su načinili kaos i nezadovoljstvo sviju naroda oko sebe, koji je morao dovesti do sukoba i obračunavanja. Svojim gospodarima, u ime kojih su zapravo Srbi vladali ,nisu načinili nikakvu uslugu. Ti gospodari bili su obmanuti od bizantinsko-cincarskog mentaliteta, da se u ovom dielu Europe ne može vladati bez Srba. Tu zabludu su oni skupo platili i danas se sigurno kaju, jer su i oni spoznali, da su bili žrtve jedne velike laži. Stoga je posve sigurno, da svaki onaj tko bi u ovome dielu Europe htio imati odlučujuću rieč, a kod toga računao na suradnju Srba, ne samo da ne bi imao uspjeha, već bi sam sebi najviše škodio i radio o svojoj propasti.

Srbski gospodari dali su se zavarati sa tobožnjom velikom i moćnom Jugoslavijom. Medjutim kod prvog vanjskog izkušenja srušila se ta neprirodna zgrada poput kuće od karata. Ti gospodari nisu imali ni jedan drugi narod Balkana za sobom osim Srba, te su baš ponajviše radi savezničtva sa Srbima bili svi protiv njih, a Srbi su im najviše zakazali, jer oni moraju, vjerni sebi samima u nepovoljnom momentu izdavati svoje saveznike. Ti nekadanji gospodari Srba sigurno danas već znadu, da bi mnogo bolje bilo da su imali za saveznika makar samo malu Srbiju, nego tobožnju veliku Jugoslaviju, jer i najmanja država ,ako bi bar donekle bila unutra sredjena i jedinstvena, narodna, ne bi tako brzo podlegla, kao što se to zbilo u travnju 1941. godine sa Jugoslavijom. Nu dok su Srbi prožeti bizantinizmom, koji im daje njihova narodna grkoistočna crkva kao glavni nosioc i širitelj njihova imperijalizma, a to je činjenica koju treba poznavati i s kojom valja računati, dotle nitko ne može stvarati reda i mira tražeći oslona i podržka kod njih. Srbstvo ide za neodstupnim pokoravanjem bizantinskom načinu mišljenja, te teži za posjedom Carigrada, za posjedom čitavog Balkana i za vlašću nad svim pravoslavcima i svim Slavenima na tome području, kako je to Pilar očito dokazao.

Srbstvo je za širenje svog imperijalizma odabralo u prvome redu područje hrvatskoga naroda, jer je tu nailazilo na najmanji odpor. Prilike su tako pogodovale srbstvu, da je doista snaga hrvatskoga naroda bila već gotovo nevidljiva, osobito za one, koji ne poznaju duh i veličinu hrvatskoga naroda, koja se krije u njemu, kao i one neprimjetne latentne sile, koje su upravo značajne za taj narod. Srbstvo je prodiralo na hrvatsko područje pomoću poviestnih dogodjaja, koji su išli njima u prilog, a ponajviše provalom Turaka, s kojima zapravo nije srbstvo doživilo poraz, nego svoj najveći uzpon. To se je naročito izpoljilo sa pećkom patrijaršijom, premda ova ima svoj korien i čitavu duhovnu podlogu još od osnivača srbske pravoslavne crkve Save Nemanjića. Srbstvo se je uspjelo nametnuti, baš pomoću svoje narodne Crkve, svim pravoslavnim stanovnicima na ovom području, te ih podpunoma asimilirati. Tako je srbstvo prodiralo unutra pomoću snage svoje narodne crkve, a u inozemstvu širenjem i stvaranjem lažnih znanstvenih činjenica, izkrivljujući poviestne istine. Srbstvo je uspjelo dovesti hrvatski narod gotovo do propasti, jer se u takvom položaju nalazio taj starodrevni narod Europe za vrieme čitavog prošlog stoljeća i početkom ovoga, kada je srbstvo doživljavalo svoj najveći uzpon. Posve je naravno, da je taj pogibeljni srbski imperijalizam morao probuditi one nevidljive, za nepoznavaoca latentne, duhovne snage hrvatskoga naroda, te je konačno moralo doći do stanja otvorenoga sukoba izmedju obiju naroda.

No srbstvo nije pogibeljno samo za hrvatski narod, pa ne stoji ono u sukobu samo s njime. Promotrimo li stanje na jugoiztoku Europe kako se odnosi Srbija naprama drugim susjednim narodima, tada vidimo, da je Srbija sa svim svojim susjedima zavadjena. Srbija po svom središnjem položaju na Balkanu, kao zemlja gorštaka, imade prilike da se širi na sve krajeve. Njezino širenje započinje prvo na jugozapadu ,gdje dolazi u sukob u prvome redu sa grčkim narodom radi makedonskog područja i radi težnje, da prodre dolinom Vardara na Egejsko more. Nadalje je ona ovdje u sukobu sa albanskim narodom čije znatno područje drži okupirano. Srbija nije uspjela trajno predobiti niti Crnu Goru, gdje je bilo najviše izgleda da uspije njezino nadiranje. Crna Gora, koja se smjestila na nekadanjem području Crvene Hrvatske, formirala se iz geografskih razloga u zasebnu političku jedinicu, na kojoj se je tokom vremena izgradio posebni narod. Tome narodu dali su Hrvati osobito izpočetka mnogo svojih kulturnih dobara i osebina, no kako je kasnijim razvojem taj narod prešao grkoistočnoj crkvi, te sticajem poviestnih okolnosti došao u dodir sa srbskim narodom, tako je izgledalo, da je to zapravo jedan narod, kako su to Srbi uviek tvrdili. Medjutim događajima za minuloga svjetskog rata i dalje, pa sve do najnovijih dogodjaja koje još i sada proživljujemo, ta je fama za uviek razbijena, te danas ne može nitko poreći Crnogorcima ono što zaista jesu i što žele biti, a to je da budu Crnogorci, a ne Srbi. Najbolje je to pokazala i nedavno izašla knjiga dra Sekule Drljevića „Balkanski sukobi".

Nu da nastavimo sa prikazivanjem odnosa Srba prema svojim susjedima. Vidjeli smo da Srbi imadu spor sa Crnogorcima, Albancima i Grcima, no najveći granični prostor imadu sa Hrvatima i Bugarima, a u kakvom odnosu stoje sa tim svojim susjedima ne treba ni govoriti, jer je to već dovoljno poznato čitavom svietu. Preostaje još da spomenemo jedan jedini susjedni narod, a to su Rumunji, no i s njima imadu Srbi spora ne samo u Banatu, već i u Negotinskoj Krajini, a i drugdje, no naročito zbog toga, jer su Srbi znatan broj Rumunja posrbili. Sa Madjarima zapravo Srbi i ne graniče, jer je čitavo područje Vojvodine veoma sporno. Srbi u pogledu Bačke ne mogu nikako doći u obzir, a za posjed Baranje

imadu Hrvati sa Niemcima i Madjarima mnogo više prava od njih, dok na Banat imadu jednako pravo uz Srbe i Rumunji i Madjari. Dakle ako uzmemo neznatno granično područje Srba i Madjara u Banatu, tada takodjer možemo uzeti, da niti ti susjedni odnosi nisu prijateljski. Srbi su mogli sa Madjarima podržavati dobre odnose samo tako dugo, dok su se nagadjali na račun Hrvata. Čim to pitanje nije više dolazilo u obzir, Srbi su odmah bili u protivnosti sa Madjarima, što je i posve prirodno i svakome razumljivo, tko je iole upoznat sa bizantinizmom. Srbi dakle nisu i ne mogu biti u dobrim odnosima ni sa jednim svojim susjedom i oni su trajna opasnost za sve susjedne narode.

Tako izcrpivu sliku Srbijanaca dobije se iz obsežnog Südlandovog djela, koje bi bezuvjetno trebao poznavati svaki Hrvat, a pogotovo ne bi smjelo biti hrvatskoga intelektualca, koji nije pročitao ovu knjigu. Pilar je tako stvorio jedno od najglavnijih djela za poznavanje čitavoga Balkana, odnosno jugoiztočne Europe. Tu su iznieti najbitniji poviestni momenti za ovaj dio Europe ,a presudni po čitavo čovječanstvo. Svemu je tome dana ona osnovna psihološka pozadina, koja je pokretala sve te političko-poviestne događaje. Samo sa poznavanjem te druge strane pojedinih činjenica, nama postaje razumljivo svo zbivanje na Balkanu, pa i oni najkrupniji dogadjaji, poput crkvenog razkola, koji je pisac protumačio na tako bjelodani i razumljivi način. Pilar je u svojoj knjizi temeljito razsvietlio najkrupniji balkanski problem južno-slavensko pitanje u devet poglavlja. Iznio je zbitu poviest Balkana do dolazka Slavena, nadalje pregled hrvatske, a zatim srbske poviesti, pa posebno Bosnu i Hercegovinu, kao središnji problem izmedju oba naroda. Za Bosnu i Hercegovinu je pisac dokazao, da je to čisto hrvatska zemlja, koja se nikako ne može odieliti od jedinstvenog hrvatskog etničkog i državnog prostora. Njegovo prikazivanje bogumilstva priznato je već i u svjetskoj znanstvenoj literaturi, premda su Hrvati kasnije na tom području dali daljnje vriedne doprinose.

Ušavši tako u srž čitavoga problema Balkana, pisac nalazi na kraju za ono vrieme najjednostavnije rješenje pitanja u sklopu Monarhije, čime je htio predusresti propast ove starodrevne Podunavske države. Međutim su vrieme i razvoj događaja potvrdili predviđanja pisca, jer je propala Monarhija, baš radi uzpjeha bizantinizma, a do njenog obstanka bilo je Südlandu kao Hrvatu stalo, jer je bio uvjeren, da će Hrvati tu lakše očuvati svoje bivstvo i lakše steći pravo, nego u bilo kakvoj balkanskoj tvorevini. Nu što se je moralo zbiti, po ustaljenim zakonima poviesti sa Monarhijom, koja je nosila klicu svoje propasti u sebi, bez da si je sama bila toga sviestna, to se je dogodilo i tome se više ne da pomoći. Glavno je, da su Hrvati poslie toga događaja, naročito u kasnijoj državnoj tvorevini, temeljito spoznali, gdje im, prieti glavna pogibelj po njihov narodni i državni obstanak, makar su to izkustvo platili tako skupo. Bizantinizam je izkonski smrtni neprijatelj svega što je hrvatsko iz jednog jedinog razloga, jer je to prvi narod, koji mu se suprotstavlja kod nadiranja u srednju i zapadnu Europu. Radi toga bila bi dužnost te Europe, da cieni i pomaže hrvatski narod u njegovoj vjekovnoj obrani protiv bizantinizma. No nažalost Europa još uvieke nije spoznala bizantinsku opasnost, jer se često puta događa, da ne samo ne pomaže Hrvate u njihovim graničarskim borbama, već im dapače i odmaže.

Tako bi se uz Pilarovo djelo moglo nizati bezbroj misli, koje se same nameću svakome, tko pročita ovo djelo, a naročito nama, koji smo doživjeli krvavu stvarnost bizantinizma u bivšoj državnoj tvorevini. Gotovo je nemoguće napisati o tom djelu jedan sustavni prikaz, jer to bi značilo pisati novo djelo, a pogotovo sada na-

kon toliko godina, kada je bizantinizam pružio bezbroj dokaza za ono, što je u svoje vrieme pisac tek predpostavljao. Osobita je stoga zasluga prevodioca Fedora Puceka, ne samo što je napisao obširan predgovor hrvatskom izdanju, te izvrstno preveo čitavo djelo, već što nam je uz to i sakupio obsežnu književnost o hrvatsko-srbskom pitanju i o problemima o kojima se razpravlja u samoj knjizi. Na preko sedamdeset stranica dvostupačnog teksta naveo je prevoditelj mnogobrojna starija i novija djela, te članke i razprave iz pojedinih povremenih izdanja. Tako se uz samu piščevu bibliografiju može dobiti prilično zaokruženi uvid starije i novije književnosti o svim tim problemima, premda prevoditelj i uz najbolju volju nije mogao sabrati sve bibliografske podatke, pogotovo kada se uvaže sve ratne današnje potežkoće. Nu i ovako nepodpuno pružio je Pucek svakome, tko se bavi tim pitanjima, upravo neprocjenivo vrelo, jer su to dosada najobsežniji navodi .

I ne mogu prije završiti, a da ne ponovim, da Südlandovo „Južno-slovensko pitanje“ treba svakako pročitati, osjetiti, proživjeti, o njemu razmišljati i što je najvažnije dobro pamtiti. Bizantinska opasnost nije minula, ona vreba, ona prieti.

ZDRAVKO SULIĆ — CRTEŽ

JEROLIM BILAČ:

KORNATI, OTOCI MISTERIJA I LJEPOTE!

Već sam mnogo puta pisao i govorio o ljepotama kornatskih otoka, ali me pomisao na njih sveudilj nagoni, da nisam nikad dosta kazao. A kako bih i mogao. O tome bi se dale napisati čitave knjige sa stotinama stranica. Zapravo nema rieči, koje bi dočarale veličanstvenu ljepotu, ovih biser otoka naše Dalmacije, koji su se smjestili na južnoj strani otoka Murtera prema talijanskoj obali, a koji su ujedno posljedni otoci prostranog zadarskog arhipelaga. Približavajući se kornatskim otocima jednim malim ribarskim brodom, mogu se već iz priličnе daljine razpoznati obrisi ovih k o l o s otoka, koji se protežu u duljini od 35 kilometara. Za ljetnih dana približavanje kornatskim otocima predstavlja mukotrpan put, jer se ribarski brod na vesla sporo kreće, no ako vas na tom putu uhvati blagi dalmatinski maestral, onda ovo putovanje pod punim jedrima predstavlja pravi užitak.

Kad sam se tako i ja uputio prema njima, nisam baš bio naročite sreće, jer nas je bonaca (mirno more) pratila sve do polovice puta. Naš brodar što nas je vozio, inače stari izkusni pomorac, uvjeravao nas je i tješio, da ta bonaca ne će dugo potrajati, pokazujući nam pri tom skup malih bielih oblačića na sjevernoj strani neba. Bili smo sretni, makar mnogi od mojih prijatelja nije povjerovao njegovom nagađanju. Ja sam naprotiv bio čvrsto uvjeren u ono što nam je rekao, jer sam znao, da on to govori iz izkustva. Imade ljudi u onom kraju, koji — vječno vezani uz more — osjećaju po mirisu zraka, da će se promieniti vrieme. Tako je bilo i onda, nagađanje se izpunilo i mi smo malo kasnije zaplovili punim jedrima pod vjetrom blagog ljetnog maetrala.

S jedne strane gledao sam udaljeno kopno s kojeg smo se otisnuli, a s druge se je izpred mene pružio veličanstveni skup kamenih gromada, koji se je protegao na modrikastoj morskoj površini. Tamo u daljini gdje se je pred mojim očima spojilo more i kopno, ukazao se kao pustinjak, osamljeni bieli jedrenjak, koji je izgledao kao biela sablast ukletog broda. Otok na koji smo odmah pristali bio je pust i skoro go. Tek tu i tamo u škrapama između oštrih šiljaka izrastao je po koji busen smilja i kadulje, čiji miris opaja osjećajem lagodnosti u čovječjoj duši. Ni krošnjata stabla, ni blistavi buseni zelene trave ne razblažuju ovu pustoš, ali veličanstveni mir i daljina, ogromna daljina od ljudske zlobe, daju čovječjoj duši preporođeni užitak. Naročito kad nema vjetra ovdje vlada sveti mir, samo se čuje dizanje i spuštanje morske površine, koja plače izdubljene hridine ovoga kraja. Na daleko nema ovdje ni žive duše, tek se po nekad začuje liet galeba, koji se spušta k ovim kamenim grebenima, da bi se opet za mało s blagim krikom uzdignuo u nebeske visine. Prolazimo otokom bosi, škrilje bodu, ali mi očarani ljepotom i opijeni mirisima smilja i kadulje, ne osjećamo boli. Pred nama se nižu nizke i visoke klisurine izbrazdene godinama od vjetra i morskih valova. U gusto izbrazdanim žljebovima razabiremo divna djela prirode, koja se kadkada mogu prispodobiti dielima izrađenih od nekog vrstnog umjetnika kipara. I da hoćemo, ne možemo se oduprieti pogledu na suprotno brdo nazvano Opat, čiji goli vrh okružen smiljem i busenima nalići na fratarsku glavu, po čemu je tako i nazvan. Prilazimo moru s druge strane, gdje nas već čeka ribarski brod, koji je naokolo stigao. Uputili smo se tada sjevernom stranom otoka, da nam se za koji čas ukaže velika kamena čistina, čija

plitka obala predstavlja najidealnije morsko prirodno kupalište u čijoj plitčini se nagomilao najfiniji morski piesak.

Zaobišli smo tu plitčinu i uputili se dalje, kada se od jedanput pred našim očima pojave veličanstvene stiene, visoke na desetke metara, koje su se poput pećina survale u morsku dubinu, koja je ovdje neizmjerna. Približavali smo se tim klisurama, koje su mjestimice tako izglađene, kao da su izklesane iz mramora. Uz rub jedne pećine ukaza nam se neka kamena prilika dječaka izklesana iz kamena vjetrom i valovima, koji su ovdje naročito jaki. Busevi smilja izbijali su iz ovih veličanstvenih klisura, te predstavljaju pravo čudo prirode izbijajući svojim korjenima iz živog kamena. Kasnije kad je maestral puhao većom jačinom i uztalasao morsku površinu ove stiene uslied mora i žarkih sunčevih zraka prelievale su se u stotine najdivnijih boja, koje nije do sada izniela ni jedna umjetnička ruka. Sjeverna stiena jedne od ovih klisura, koja se onda nalazila u sjeni, odavala je prikaz sredovječnog zmaja sa stotinu glava, na kojima su točno bile označene oči i usta.

Ovaj kraj gdje nema bujne vegetacije, gdje jedino raste smilje i kadulja, pruža ljudskom oku toliko drugih krasnih scenarija i bogatstva boja, da se — uživajući u ovoj božjoj prirodi čovjek osjeća kao preporođen. Uz to — zbog ovih kamenih izdubina i pećina — ima malo i mistike. Gorostasne pećine, izdubljene od vjetra i morskih valova, uveličavaju ljepotu ovog bogodanog kraja. Uz daljnju obalu ovog otočkog skupa, nadolazi se na mjesta, gdje mjesecima, a možda i godinama nije stupila ljudska noga. Ne za to, što u blizini nema stanovnika, već za to, što su mnogi ovih predieli nepristupačni uslied prirodnih zapreka, ovog najveličanstvenijeg kraja naše jadranske obale. U smještaju ovih otoka, ogledava se sva njihova ljepota u kojoj je do skrajnih granica prikazana borba kopna i mora. U njegovim strmim mjestimično po nekoliko desetina metara visokim stienama vidi se najljepše, ali i najstrašnije djelovanje prirodnih sila. No ovi su se otoci i pored velikih, a sigurno i čestih prirodnih nepogoda održali kroz tisuće godina, prepušteni sami sebi i odsječeni daleko od kulturnog svieta. Male uvale usječene duboko u kamene klisure liče na minijaturne luke u koje se kao u priči sakrivaju zalutali brodovi, koje je po nekad na pučini uhvatilo nevrieme. Priroda je ovdje, u izobilju sunčeva svietla i bogatstvu boja,najdivnijih za svako ljudsko oko, izgleda dala nadoknadu za siromaštvo flore.

Organskog života ovdje nema, ili je taj život pred ljudskim očima pokriven i sakrit tvrdim kamenim pokrivačem, ali zato imademo tragove ovapnjenenih kostura raznih morskih životinja, koje su uginule na kopnu ili pak u moru, pa su ih valovi izbacili na obalu.

Najvećim dielom su to čitave zbirke morskih školjki u najraznovrstnijim oblicima, ili pak ogromne morske kornjače i primjerci morskih puževa, koje do tada niesmo ni poznavali ili znali da postoje. Dok se tako na pojedinim otocima, osjeća pust miran život ,dotle se na južnijim bližim dielovima kornatskih otoka može naći i trave za pašu ovaca, koje se dovažaju iz susjednih sela običnim ribarskim brodovima. Stalnih stanovnika na tim otocima nema, osim na jednomu, gdje već godinama žive starac i starica, čija lica točno odgovaraju onim izbrazdanim i oplamenjenim klisurama. Posjetili smo i njih, pa kad smo ih htjeli nagovoriti da pođu s nama obojica su odmahnuli rukom i odgovorili nam smireno i ravnodušno:

— Nismo mi za to. Ča ne vidite da smo jednom nogom u grobu, pa ako umremo neka umremo u vom kraju.

FRANO KRŠINIĆ SENJSKI USKOCI

PAVAO PERIĆ PIETA

HINKO GUDAC KRALJEVICA

VILKO ŠEFEROV GRAČANI-BEHAR

DUŠAN KOKOTOVIĆ UVALA

JOSIP ZORMAN ZAGREB — KVATERNIKOV TRG

Zaista divni samopriegor i ljubav za onaj kraj, kojega ću se sjećati dok živim. Dok smo obilazili otok približavala se noć. Blagi suton spuštao se na ove biser otoke i onda kad smo pod okriljem blagog maestrala prolazili pokraj onih hridina, koje su se prelievale u krvavo-crvene oproštajne sunčeve trake izmiešane odsievima blistave modrikaste morske površine, vidjeli smo s kolikom je bujnom maštom priroda okitila ovo veličanstveno djelo.

To je samo jedan mali prikaz ljepote ovih otoka iz čijih prirodnih ljepota odzvanja duboka i strastvena čežnja, da najrazdraganijim i najosjećajnijim i konačno najdivnijim primjerima dade odmora ljudskoj duši. Kad sam se vraćao prošao sam još jednom u mislima cieli ovaj kraj, a u pomisli da će mi se skoro izgubiti iz vida obuzela me neka tjeskoba i tuga. Osjetio sam kao da su me i oni pozdravljali, kao da se i oni okreću zamnom, kao i ja za njima. Uzkoro su se sve više gubili iz vida i postajali sve manji. Trag broda čija je prova sjekla morsku površinu, pokazivao mi je put kojim smo se udaljavali, a pogled mi se istim tragom vraćao k njima. Noć je. Već je kasno. More je mirno kao ulje. Iznad mene svjetlucaju tisuće zviezda, a daleki obrisi kornatskih otoka izgledaju mi kao neko čudo na morskoj površini. Ovdje se do izlazka mjesečine čovjek osjeća kao u medvjedjoj pećini. Kada sam kasnije kroz bliedo mjesečevo svietlo ugledao male kamene kuće sela, kojemu smo se približavali, a na drugoj strani daleki horizont, čiji put bijaše ukrašen mnogim svjetionicima, osjetio sam u duši neku bol, kao da sam zauviek nešto najdražega izgubio. Pristali smo uz kraj, gdje su se maslinova stabla lelujala pod lakim udarcima maestrala, a pitomi prudovi obale ljeskali na bliedoj mjesečevoj svjetlosti. Uputismo se u selo. Još dugo i dugo sam živio pod dojmovima Kornata, otokâ misterija i ljepote...

JAKOV IVAŠTINOVIĆ:

OBLACI

Plove oblaci u sive komade raztrgani,
plove i tresu igličasto pramenje.
U nejasne figure se spajaju
oblaci kratki kao mala ulica.
Medu njima nečujno tapka odio neba,
jezero lomno plavo klokoće,
bljesak šare skoči na stranu:
moglo bi biti kiše.

U vama tuđe misli lutaju,
oblaci masni kao zasoptana lokomotiva —
boju mienjate kao i ljudi kad im se
istina na licu sledi.
Jedanput bi vam trebalo zavrnut vratom
a drugi put vas opet molbama izvući na pomol.
Rastete u gromade,
nestajete razčejani.
Vi ste i mržnja i blagoslov.

ČEKANJE PISMA

Viesti nerođene u čekanju draškaju narav,
Čemerna žudnja kratke izlaze spaja,
Kopači motike na ramenu trudno nose,
Svjetluca se zanos visok kao Himalaja.
Na plovnoj rieci vesla se lome,
Pomisao na nepostojeće drago biće tone,
Kad nikog nemaš iluziji se klanjaš,
Na pramen
pozdravljaš mladiće koji se sudbine ne klone.
Podnevi zaudaraju neizvjestno na rubu,
Sponama sapet dan se nespretno valja,
Poštar otvara torbu mnogo otvaranu,
Na potoku se biele skuti umornih pralja.
Već duže vremena muči te težnja,
da u novinama izrežeš ma čiju adresu,
da se nasmiješ tuđoj ženi,
da dobiješ viesti koje te potresu.
Tebi nitko pisati ne će luđače iz grma,
Ti si zadah rastjeranog nadanja,
pelud u čaški na koga se ose kupe,
Ti nisi vriedan družtvenog vladanja.

TOMICA PENAVIĆ:

JADRANKO

I ako je u vlaku bilo dosta živo, Jadranko je sjedio u jednom kutu kola drugoga razreda kao mrtvac. Odkako je gotovo požudno izpušio jednu cigaretu, nije odavao ni znaka života od sebe. Mlada dama, koja je sjedila nasuprot njemu, često bi ga izpod oka pogledavala sa svojim kao katran crnim očima, kojima su osobiti čar davale pomno njegovane i izvučene trepavice.

Po svemu izgledalo je, da crnka nastoji na svaki način privući pažnju mladića na sebe, a zatim mu napapriti oči sa svojim ljepuškastim Venernim licem. Čak je jedanput, izvadivši iz zlatne doze Drina cigaretu i koketno je smjestivši među pupčaste ustne, ponudila Jadranka i gotovo molećivo zapitala:

— Ima li gospodin šibicu?

I sama je imala vatre, jer je pred neko pola sata sama si pripalila liepim srebremni upaljačem. Ali tako — vezu treba nekako uzpostaviti.

Jadranko se trgne kao iz sna:

— Hvala! Samo izvolite!

Smušeno odkreše šibicu i pruži dami vatru, dok ga je ona nepomično gledala ravno u njegove tamne oči. Pramičak njegove valovite i duge kose spustilo se od naklona iznad crnparastog lica i pucne ga po pravilnom nosu, izpod koga su bili izazovno odsječeni crni brčići.

Sad se je tek vidjelo ,da je mladić samo prividno miran. U njegovim očima tinjao je neki zagonetni sjaj i uzhićenje. Oči su govorile, da u njemu sve kipi i gori, i da je utonuo u duboko maštanje.

Nikada čovjeka ne obuzme tako nedokučivi zanos, kao kad se nađe pred novom dužnošću, kojoj se od sve duše predaje i koju će svaki čas nastupiti. Tisuće i tisuće misli rađa se i polazi iz njegove usijane glave. Sve se vrte i spliću oko jedne jedinstvene osi — Dužnosti se ponovno razpliću u tisuće pitanja, slutnja, priviđenja, htienja i želja, što sve skupa ponire u daleki i duboki ponor neizviestnosti.

Sve što jest i sve što postoji za njega je u tome času tiha, mirna i daleka grobnica, na kojoj je izrasla do vrata visoka klasata trava zaboravi. On je prepun slutnja, što ujedno vesele i plaše i koje će pronaći svoje razplinuće tek kada se njihov posjednik prvoga dana na svojoj novoj dužnosti sukobi sa stvarnošću, koju mu izvršenje dužnosti baca pred oči.

Koketa pogleda još jedanput mladića, koji je ponovno zauzeo svoj stari položaj. Uzdahne i okrene glavu prema prozoru.

Vlak je jurio svom žestinom i sjekao zelena polja obasjana jutarnjim suncem posljednjega proljetnog dana. Ravnica je blistala. Sunce, kao da se igralo iznad nje i od jutarnje rose pravilo skupocjeno biserje. Trava, nabujale pšenice, izvučeni kukuruzi, zeleni šumarci i šume pružali su sliku veličanstveno izrađenog veza. Izgledalo je, da je netko razastro nad našom ponosnom Slavonijom skupocjeni zeleni baldahin, koji su odvažni skitnice ukrali nekome moćnome iztočnome caru i bježeći s njime bili odkriveni od jutarnjeg sunca na rubu Slavonije.

Sve je sočilo, buktilo i kipjelo. Sve se je s nečim strastveno ljubilo. I iznad koketnih pupčastih usana navukao se je osmjeh poljubca ,a u očima se probudila žudnja draganja.

Opet je svrnula pogled na mladića, koji je uprav izdigao svoja poširoka ramena i činio joj se mnogo ljepšim i zamamnijim. Adonis, pravi Adonis! Trepne i ljutito pogleda kroz prozor vidjevši, da je Adonis uobće i ne gleda.

O nesretna Venero, zbog probuđene žudnje za draganjem, o stoput nesretna, jer se ne usuđuješ buditi usnulog Adonisa!

Redale su se stanice i otegnuto izvikivanje, a vlak bi uviek nanovo kao pomaman jurnuo. Zviždao bi, piskao i s lomljavom kotača unosio zabunu u suklađe jutarnjeg svemira.

Opet je zastenjao, zaškripao i stao. Otegnuti glas izvikivao je:

— V...!

— Viče li V...?

— Da gospodine! — dobaci koketa.

Mladić se naglo ustane pritegne remen, namjesti kapu, a zatim pograbi putni kovčežić i digne ruku na pozdrav.

— Ostala Vam je kabanica — upozori ga koketa.

Mladić se okrene i brzom kretnjom ruke dohvati kišnu kabanicu, prebaci je preko ramena, još jedanput pozdravi i izjuri van.

— Šteta, takova vučina, a u tako divnoj spodobi! — promrmlja koketa, kada je vlak već nanovo stao juriti.

Jadranko pođe ravno u zgradu željezničke postaje, da pita kada će biti vlak za Š. Na njegov upit odgovorio mu je jedan postariji gospodin, koji je upravo prekapao neke tovarne listove i očito bio mrzovoljan:

— U šesnaest, gospodine.

— Hvala! — doda Jadranko i iziđe van.

Pomalo je šećukao izpred postaje, bacao pogled po okolici, u koju je prvi put došao i gunđao: Do četiri, do četiri...

Sunce se već visoko podiglo i sve jače i jače peklo svojim zrakama.

— Dobro bi bilo negdje u hladovinu! — uzdahne Jadranko i skrene prema postaji.

Jedina hladovina vani bila je pod jedinim platanom, koji je stršio osamljen izpred povisoke stanične zgrade iz cimentirane podloge kao usađeni stražar. Klupa izpod platana bila je već zauzeta. Troje djece, jedna starija gospođa i gospodin sjedjeli su na njoj i više nije bilo mjesta ni za koga. Do njih je oslonjena na željeznu ogradu stajala vitka plavojka.

Jadranko se došeta do ograde, spusti svoj kovčeg i sjedne na njega.

— Gospodine, prođite s druge strane. Tu vam je sunce — pozove ga gospođa.

— Hvala! Ako ima mjesta.

— Ima, ima — prihvati opet gospođa. — Znate, kako kaže naš sviet: Nije kuća tisna, ako nije čeljad bisna.

— Tako je ,gospođo! — potvrdi Jadranko i oslonivši se jednom rukom o željeznu ogradu okretno je preskoči. Zagleda se u plavojku i namjerno stane do nje:

— S ovom se trebam pošaliti, da vrieme brže prolazi — pomisli u sebi i već iza gotova čina ljubežljivo kimne glavom:

— Je li slobodno, gospojice...?

— Samo izvolite — prekine ga ona.

— Ako sam dobro pogodio.

— Jeste, jeste — nasmješi se djevojka.

— Lako je to pogoditi — umješa se stara gospođa. — Malo se pogleda u ruku, malo u lice i već je čovjek na pravome putu.

— Ruka nije uviek od pomoći — doda Jadranko.

— Kod vas mužkaraca — dobaci plavojka.

— Tako je! Meni je moj otac tisuću puta rekao, da žene moraju uviek biti nekrive. Ali moram dodati jednu opazku — Jadranko će povišenim glasom — da je to njemu govorio njegov otac, moj djed, a tada su bila dobra stara vremena, kada su žene kod nas bile zbilja nekrive.

Svi prasnu u smieh. Smijala su se i mala djeca sigurno radi toga, što su se smijali i stariji.

— Gospodin putuje u T... — prekine smijanje plavojka.

— Da, da, gospojice.

— Vi ste ustaški dužnostnik?...

— Da, da.

— Vi ste Ja...

— Da, gospojice. Jesam sve to, ali molim vas budite dobri pa prekinite sa pitanjima. Nisam valjda na izpoviedi!

Opet nastane smijanje, a plavojka se brzo snađe:

— Oprostite, oprostite, ali jasam od tuda i čitala sam u novinama, pa...

— Proklete novine! — prekine je Jadranko smijući se.

Već su dva mjeseca kako je Jadranko u T.

— Snašao se, snašao, izvrstno snašao... Odličan mladić! — bile su primjedbe mještana, kada bi se za dugih popodnevnih sati izpred zasjenjenih kavanica započeo razgovor o njemu.

Večeras Ustaška mladež daje svoju prvu priredbu. On je sav razdragan. Njegovi su napori već započeli donositi prve plodove. Trudio se je, naprezao i ulagao svega sebe, pa neka mu!

Pred petnaest dana sastali su se prvaci bivše H. S. S., te izjavili da svi jednodušno pristupaju u Ustaški pokret. Sa sastanka su uputili i izjavu zahvalnosti i odanosti Poglavniku.

I tada je Jadranko bio veseo, neopisivo veseo, ali je današnje veselje kud i kamo jače zaokupilo njegova ćutila. „Naša Budućnost" — kako je običavao nazivati mladež i kojoj je dobar dio dana uviek posvećivao — već je na djelu. Led je probijen, prvi je korak učinjen i u buduće bit će mnogo lakše. Jato će se mladih iz dana u dan sve više povećavati i jačati duh nepatvorenom i pravom našom narodnom naukom i filozofijom, što ju je prvi šukundjed Hrvat počeo naučavati — živjeti i raditi za hrvatski narod i sve svoje duševne i tjelesne snage posvetiti dobrobiti svoga naroda.

— O, kako bih ja bio sretan — mozgao je Jadranko danas kao često i do sada — da je meni i mojem naraštaju neko ovako mladima stavio pred oči ovaj sveti i uzvišeni cilj i k njemu nas najsigurnijim putem vodio. Mi smo ga morali gotovo sami pronaći između množtva drugih i k njemu se pod prietnjama ,silom i batinama probijati. Jest... jest... i danas bismo mnogo dalje doprli...

Spustila se tiha, mekana i rumena predjesenska večer puna nabreklosti i mirisa zrelosti. Bubnjar je jačim glasom, nego obično najavio početak predstave.

Zabavna dvorana osrednje veličine u Hrvatskom domu bila je već dubkom puna. Prosti laneni zastor plavo obojen dielio je radoznalo obćinstvo od malko uzdignute pozornice, postavljene od običnih jelovih dasaka. Iza zastora su oni najmlađi od diletanata od one čudne treme čitavim tielom drhtali i gotovo poskakivali. Jadranko ih je našao tako uzplahirene, pa je, potapšavši ih nekoliko po leđima i od dragosti poljubvši u lice, unio među njih tišinu i smirenje.

Mjestni tamburaški zbor sviranjem himne najavio je početak predstave. Tek što su tamburaši sišli s pozornice, izišao je Jadranko. Digao je ruku na pozdrav i započeo svoj kratki i sažeti pozdravni govor, kojemu su posebnu uvjerljivost i ljubkost dali zvonkost njegova glasa i njegovo zanosno razpoloženje:

— Sestre i braćo, Hrvati i Hrvatice! — odpočeo je polako. Dva su mjeseca, da sam među vama, a danas se osjećam, kao da sam se tu rodio, tu odgojio i uzrastao. Danas mi svi izgledate kao poznanici od mojega rođenja. Slutio sam, kada sam polazio ovamo, da ću vas naći u nekoj omaglici, u koju vas je uljuljao naš najljući neprijatelj, kako bi mogao s vama gotovo onesvištenim i neosjetljivim za njegova gnjusna djela dobro unovčivati svoje račune. Braćo, i mnogi smo postali mrtva brojka u rukama račundžije, sa kojom je on po miloj volji baratao negdje je, ako je potrebno, dodajući, a negdje, ako je postala suvišna i nepotrebna, jednostavno uklanjajući.

— Danas, hvala Bogu, mogu reći, da smo odstranili omaglicu i progledali. Danas smo svi ponosni, a naš je ponos tim veći, što vidimo naše najmlađe, kako već sada sviestni i uzdignuta čela počinju koracati jedinim izpravnim putem, na kojemu će uz pametno vodstvo razviti sve svoje umne i tjelesne sposobnosti do najvećega stupnja i za svoj narod učiniti djela neprolazne vriednosti.

— Netko nam možda danas zavidi, ali mi ne zavidimo nikome, nego neustrašivo i sviestni svoga poslanja idemo svojim putem konačnom cilju — učiniti sretnim cieli hrvatski narod. Netko će nam možda stati na put, a netko je već i stao s namjerom da nas smeta, ali, braćo, budimo hrabri, da se svatko, pa tko nam samo i pomisli smetati, namjeri na našu neslomivost i odlučnost.

— Ne bojmo se! Napried putem, kojim smo pošli! Vodi nas naš najveći sin, u kome su našle uvir sve hrvatske težnje, želje, htienja i borbe kroz viekove; vodi nas naš veliki Poglavnik. S njime ćemo pobiediti!

Urnebesni pljesak i poklici izpunili su dvoranu i zamjenili prijašnju grobnu tišinu, koja je vladala za čitavoga govora, a koju se nitko nije usudio prekinuti. Svakome je izgledalo, da su oči govornika uprte u njega, svak je mislio, da govori njemu, baš njemu i svakoga je zanio tajanstveni plam njegovih očiju.

Priredba je potrajala oko dva sata. Svaka je izvedba bila probrana i gotovo savršeno izvedena. Osobitu je pažnju pobudila koračnica „S Velebita klik se ori“, koja je tri puta uzastopce ponavljana i da obćinstvo nije računalo na mlade pjevače, koji su bili preznojni od sparine, možda bi bila i deset puta ponovljena. Većina ju je obćinstva čula tek prvi put. Učinila je na njega takav dojam, da je kod trećega opetovanja i sama počela pjevati.

Maloga pučkoškolca Halila nakon izvrstne deklamacije „Zvonimirove lađe“ velečastni otac župnik ustavši sa počastnog mjesta u razdraganosti poljubio je u čelo. Dječak se je držao ponosno kao mali princ, a njegov je ponos osobito uzdignut time, što je deklamirao u kapi gosp. povjerenika. Čak su neki skočili na pozornicu i mališana digli na ruke, a neko se je od njih uza sve uzbuđenje sjetio, da je sin siromašne Šećere, jer je dječak iza predstave našao dvie tisuće kuna u džepu.

Nakon priredbe Jadranko je izišao na ulicu sa plavojkom i njezinim roditeljima. Kako je večer bila prekrasna i gotovo razpjevana nije mu se išlo u krevet. Zamoli plavojkine roditelje, da je puste s njime šetati.

Prošli su šutke do aleje divljih kestenova. Tu se zaustave, a Jadranko je pozove da sjednu. Kestenovi su se dodirivali s jedne i s druge strane svojim gustim krošnjama, te je čitava staza bila u tami, i ako je mjesečina bila čista kao kristal. Pomislio bi netko, da ljubavni par traži utočište u sjeni kestenova, ali oni su bili večeras daleko od ljubavi. Djevojka se je jedan čas skanjivala, ali je Jadranko povuče za ruku i spusti se na klupu.

— Sjedi, Ljiljanko, sjedi! Večeras me poslušaj! — Djevojka se spusti do njega, a on nastavi: — Ljiljanko večeras sam sretan i presretan. Vidiš, Ljiljanko, kako su se obistinile moje slutnje, da će se tu moći raditi a da će krv progovoriti. Zar nije večeras progovorila? — Malko zastane i upilji svoj pogled u djevojku, koja ga je netremice gledala i šutjela. — Pravo su rekli naši stari: Krv nije voda! — započne Jadranko iza manje stanke. — Ona, ako se i uspava, kada je zagriješ stane ključati, vreti i govoriti, kako je ključala vrela i govorila u djeda, pradjeda, šukundjeda i prašukundjeda, Ljiljanko ja sam davno izgubio roditelje. Ljiljanko ti ne znaš kako bi se i oni danas veselili, da su živi! — Tu uzdahne i opet zastane, a odraz neke daleke tuge klizne mu niz užareno lice. Rodio sam se daleko odavle, a osjećam da sam se rodio tu, upravo tu. Sve mi je tako milo, tako drago, tako poznato, kao da sam tu djetinjstvo proveo.

Jučer sam čak susreo jednu staricu, koja je bila tako slična mojoj bakici. Stao sam, Ljiljanko, i zovnuo je: „Bakice!“ Starica je prišla k meni, jedan me časak gledala ravno u oči i zatim me majčinski i milo oslovila: „Sine!“ Bio sam, Ljiljanko, izvan sebe. Činilo mi se, da mi tepa glas moje majčice ,čiju sam milinu zvuka već davno zaboravio. Starica je zaplakala i počela me milovati: „Moj je sin poginuo — jecala je starica. — Opet mi je sinko, lakše, kad vas vidim...“ „Ne plači, majko — tješio sam je ja. — Krv nam njegova daje snage. Nije uzalud prolivena.“ Sinovski sam joj stisnuo ruku, sagnuo se i poljubio, a starica je gotovo nasmiešena pošla dalje. Ljiljanko, čvrst je vez krvi među nama i on je neuništiv.

— Jadranko, ti večeras fantaziraš. Smiri se! — prekine ga Ljiljanka.

— Ne, Ljiljanko! Daleko sam od fantazije i posve triezan, ali Ljiljanko, krv govori. Zar ne osjećaš kako je divan i sladak miris ove naše zemlje, zar ne osjećaš kako opija, kada ga mjesečina izvuče iz skrovišta? Hodi, Ljiljanko! Izađimo na mjesečinu, pa pogledaj brežčasto zelenilo posrebrenjeno večerašnjom mjesečinom. Gdje ćeš naći sliku divniju? Koji ju je umjetnik kadar na platnu oživjeti? Ljiljanko, gdje ćeš još naći ovu našu zemlju, Ljiljanko, gdje ćeš naši još jednu Hrvatsku? Ustani, Ljiljanko, vidi, zar nije prebožanstvena ova zemlja ljubavi, uzdisaja i sevdaha ,ali i zemlja patnje, boli i junaka!

Nije čekao, da ga Ljiljanka sliedi, nego je gotovo izvuče na mjesečinu.

— Gledaj!... Živi!... Uživaj!... Vidiš li kako je ova noć mistična! Osjećaš li zrelinu plodova, čuješ li kako pucketaju? Vidiš li, što je divno mirisati u tišini na mjesečini mirise šljiva, jabuka, krušaka, breskava i grožđa? Osjećaš li, Ljiljanko, kako i u njima kuca srdce zemljino!

— Smiri se, smiri Jadrane! — zamoli ga Ljiljanka i nekako bolno nastavi: — Ali, Jadrane, što će biti od svega ovoga, ako i ovdje dopru četničke bande?

— Ljiljanko ne spominji večeras te zlikovce. Ne buni noćno smirenje!

— Dabogda ih mi nikada ne morali spominjati, ali... Jadrane, ja se bojim. Srbin je Srbin, a i tu ih ima!

— Da, Ljiljanko, i ja im ne vjerujem, ali ovdje se s njima liepo postupa. Nikome ni vlas s glave nije poletjela. Baš smo prekjučer o tome na sjednici govorili. Ja mislim, da one prebačene bande preko Drine, neće dovle doprieti ili, da im bar ovdašnji pravoslavni življ neće nasjesti. Eto iza Drine su odpočeli palenjem naših sela i ubijanjem ljudstva i tamošnji im je pravoslavni življ nasjeo, ali sumnjam, da će ovaj. Ja ih često obilazim.

— E moj Jadrane, ja sam se tu rodila i bolje ih poznam. Tu su još za Jugoslavije stvorene četničke organizacije, koje su se sada samo prikrile, a ne zaspale. Vidjet ćeš, četnici čekaju samo momenat.

— Dobro govoriš, Ljiljanko, ali nisam te htio strašiti.

— Ne bojim se ja ničega. Znam, oni su nam neprijatelji i oni nas ne mogu gledati sretne, pa ti mirovao ili ne — oni neće.

— Dosta, Ljiljanko! Pređimo rađe na drugo! — zamoli je Jadranko.

— Ne, Jadrane! Dosta je večeras, dosta. Kasno je. Moram kući, jer će se mama strašno ljutiti.

Ljiljanka je stanovala na protivnoj strani gradića. Jadranko ju je izpratio sve do kuće, a zatim se povratio u svoj stan. Upravo je skidao čizme, kada netko zakuca.

— Tko je?

— Ivica.

Jadranko skoči do vrata, otvori ih, a u sobu uleti sav uzbuđen čovjek tridesetih godina:

— Pobuna je... Nemamo veze... Službujući sam. Jadranko ga potapša po njegovoj poštanskoj odori i hladnokrvno prozbori:

— Bez treme, Ivica, bez treme! Je li ličko srdce u tebi! Zar si zaboravio na 32-drugu?

Ivica se malo nasmije i stane brisati znojavo lice.

— Imamo li vezu sa O.: — zapita ga Jadranko.

— Imamo. Tamo su naša katolička i muslimanska sela.

— Dobro je.

Jadranko za čas navuče jednu čizmu, koju je bio izuo i pozove Ivicu.

— Hajdemo u poštu!

Tek što su ušli na poštanska vrata, Jadranko ga zamoli:

— Molim te, daj mi vezu s dr. Zdenkom.

— Spremno!... Ja!... Vi ste milostiva gospođo... Je li dr. Zdenko kod kuće?... Molim vas!

Nekoliko časaka šutnje i opet razgovor:

— Bog Zdenko!... Ti si?... Pobuna je... Ja. Molim te, daj pošalji svoj samovoz s Franjom. Idem u pukovniju po oružje, a Ti sakupi bar dviesta ljudi. Dovedi ih u G... U redu!... Bog! Spremno!

Za neko pola sata stigao je samovoz iz O. Jadranko začuvši šum motora iztrči pred poštansku zgradu. Kada je iztrčao i Ivica, samovoz je već počeo juriti prema B.

Sunce je upravo silazilo za vrhove bosanskih planina i ostavljalo krvavi trag po zelenim vrhovima, kada su se povratili Jadranko i Franjo. Za njima je išao teretni samovoz natovaren oružjem.

Čim se zaustavio Franjin samovoz, pritrči Zdenko, otvori vrata i pruži ruku Jadranku.

— Koliko ima oružja?

— Dviesto petdeset.

— Dakle još petdeset.

— Imaš dviesta ljudi? — priupita Jadranko.

— Eto ih! — upre Zdenko u ljudstvo, koje je bilo postrojeno i podieljeno na vodove i rojeve. — Dobri su momci!

— Dobro je! Ovih dviesto naoružati i ja ću s njima na položaj, a ti kasnije za ostatak oružja nađi još petdeset ljudi i postavi straže oko G.

Oružje je bilo brzo podieljeno. Dr. Zdenko pruži Jadranku popis ljudstva i opreme.

— Da li je išao ko u izviđanje? — zapita Jadranko.

— Tri oružnika i dvojica su zarobljena kod sela V., a jedan je pobjegao.

— Daj, molim te, pošalji nekoga po zapovjednika oružničke postaje, da i oni idu s nama.

Zdenko se izgubi u radoznalom množtvu, a Jadranko stupi pred postrojbu:

— Braćo! Naš krvni neprijatelj, kojemu je naša sloboda trn u oku, digao se je da ništi i pali naše domove, ubija i kolje naše majke, braću, sestre i otčeve, kako bi nam otežčao put k našoj sretnijoj budućnosti. Na nama je oduprieti mu se i braniti našu slobodu i naše domove. Drugovi, jeste li spremni skupa sa mnom za to i poginuti?

— Jesmo! — bio je kratki urnebesni odgovor.

— Sada dignite tri prsta na prisegu, a muslimani po svome zakonu stavite ruku na srdce.

Bila je to zakonska prisega i zanosnija i svetčanija od one uza sve običajne ceremonije. Rieči su prisege svakoga borca do kostiju prožimale, dok mu je u očima gorila vjernost.

Upravo, kada je završavao čin prisege, zapazi Jadranko na kraju znatiželjnog množtva neku strku. Odmah se uputi ka sakupljenoj gomili.

— Što je? — zapita gotovo zapoviedajućim glasom.

— Ništa — priđe mu plavojka i upirući prstom u jednoga postarijeg gospodina nastavi: — Ovaj stari puzavac brblja koješta, pa sam ga pljusnula.

— Što je brbljao?

— Ma tako. Kaže, šteta ovako mlad čovjek, da ide uludo ginuti.

— Na to ga je Ljiljana ćušnula i dodala: I za Tebe, stara budalo! — umieša se netko treći.

— Ljiljanko, — ukori je Jadranko — nisi smjela biti tako ratoborna.

— Ma zar mu je malo bilo za Živkovića i Jeftića, pa nas i sada izazivlje! — Ljiljanka će ljutito.

Jadranko se okrene starome gospodinu:

— Gospodine, ja znam zašto idem ginuti, a vi se, kad smo vas pustili na miru, malo saberite, promislite i pokajte za griehe, a nemojte uludo mrmljati.

Iza Jadrankova odlazka Ljiljanka se je osjetila strašno osamljenom. Bila je sva smušena. Svaki je dan pitala dr. Zdenka za njega i molila ga, da je obaviesti uviek, ako netko dođe od Jadranka.

Svi su joj oni najljepše govorili o njemu i hvalili ga kao pravoga junaka. Neki su čak prozirali bit njezinih upita, te su je na sve načine uvjeravali, da se ne treba ničega bojati.

Uza sve to ona je iz dana u dan bivala sve nestrpljivija. Roditelji su zapazili njezinu žalost, ali joj se nisu usudili niti rieči prozboriti iz bojazni, da je još više ne ražaloste. Po čitavi bi gotovo dan provela u svojoj sobici, gdje bi smotana na krevetu ili oslonjena o zatvorena prozorska stakla plakala i jecala:

— On ne zna, da ga volim... Ne zna... Sigurno ne zna... Inače bi on došao ili se bar javio...

Tako je prošlo trideset dana liepe i rane jeseni, a za Ljiljanku trideset dana najteže muke u njezinu životu. Trideset i prvoga dana rano u zoru Ljiljanka začuje kucanje na vratima. Kako nije čitavu noć spavala, čula je prije roditelja i odmah skoči da ih otvori. U predsoblje stupi Ljiljankin vršnjak Hasib, koji je pošao s Jadrankom u borbu. Pogledavši je u lice šutke je stajao. Ljiljanka protare snene oči, izpod kojih su cvali veliki žuti kolobari ibojažljivo zapita:

— Što je?

— Jadranko je...

— Poginuo! — krikne Ljiljanka i glasno zajeca.

Mladić je uhvati za ruke i stane tumačiti:

— Gospojice, umirite se... Nije poginuo. Samo je ranjen... Ostat će možda, još živ.

Ljiljankin plač probudio je i roditelje, koji su se uplašeni skočili i vidjevši u predsoblju Ljiljanku sa Hasibom i sami pomislili na najgore. Stali su tješiti uplakanu kćerku, a Hasib je opet morao tumačiti:

— Nije poginuo... Ranjen je... Noćas je prevežen u bolnicu. Četnici su upali u naše selo i započeli paliti kuće i ubijati svakoga, koga su uhvatili. Mi smo bili dosta daleko i čim smo zapazili požar, Jadranko nas je izabrao dvadesetoricu i krenuo s nama u izviđanje. Kada smo vidjeli što je, zapoviedio je, da jurišamo. Borili smo se kao lavovi, a on uviek prvi. Kada smo bili gotovo gotovi i naši stizali u pomoć, upao je u zasjedu i...

Plakanje Ljiljankino natjeralo je i njemu suze na oči, te je i sam stao glasno plakati...

— Idem k njemu! — kriknula je Ljiljanka.

— To je najbolje, gospojice! — Hasib se snađe prvi. — Ja idem po dr. Zdenka. On je ovdje, on ga je noćas vozio.

U bolnici je častna sestra uputila Ljiljanku i Zdenka do liečnika, koji odmah zapita Ljiljanku:

— Jeste li mu zaručnica?

— Ne, prijateljica — priđe u pomoć Zdenko.

— Slabo je — izda se liečnik.

Ljiljanka opet brizne u plač. Zdenko je opomene, da bude mirna i vesela, jer inače neće moći k njemu. To je malo umiri. Častna sestra pođe pred njima.

— Sestro, ne morate se mučiti. Ja sam ga noćas dovezao, ja znam gdje je — zamoli je Zdenko.

— Moram vidjeti, da li se je probudio.

Sestra uđe sama u sobu i za čas se povrati:

— Možete, gospodo.

Jadranko spazivši Ljiljanku nasmije se i pruži joj ruku. Ljiljanka mu priđe pažljivo i nježno je prihvati. Sa tužnim osmjehom zapita ga kako je, a zatim joj zapne pogled na njegovim tamnim očima u kojima je tinjao onaj čudni plam, kao i prvoga dana, kada ga je upoznala. Nešto je stegne u grlu i opet stane plakati. Zdenko priđe, da je utješi, a Jadranko je privuče k sebi:

— Ljiljo!... Ljiljo, ne plači!... Budi vesela!... Ja sam veseo... Izpunio sam svoju dužnost, a iza mene će doći drugi... Naše djelo neće propasti... Još nas ima, još Hrvata!...

Prekine ga kašljucanje, a Ljiljanka počne još jače plakati. Čvrsto mu stegne ruku, kao da mu želi reći sve što osjeća. Mladić je pogladi po svilenoj kosi, a zatim pridigne njezinu glavu do svoje...

Prvi i posljednji poljubac bio je njihov ljubavni početak i oproštaj.

STANKO ROSANDIĆ — CRTEŽ

VLADO MILIČEVIĆ:

DNEVNIK SIROMAŠNIH

OVO SAM POKLONIO DRUGU

Ne volim, da me mole za svoju dragu sreću.
Da li sam je sreo, ili nisam? Žarni vlačni veo
na ove dobre usne, što oko snova kruže
u traženju Tvog srdca...

Ne znaš niti kako nježno, prozirno i tiho
jedna divna dragost utka ovo vječno zrno
za povrat u sebe.

Ako shvaćaš jedan krug u zatvorenoj crti,
ostavi ovo puste snage, da razsiplju drugi.
U veći prostor pusti, strašću nek se plave
druge lude za dio manjih.

U zavjetru ih poznam, da su dio samo tiela,
pa ipak živi, diše, radi toplo, vjerno.
Smjerno diže netaknuto ko poljubac na ruci,
u sreći sni o vedrom. Čudna zemlja
mirisavih.

ZAPIS JEDNOG POSLIJE PODNEVA

Nažalost, tiha, posve tiha će pasti na ove oči.

Nemam suze, da izbrižem iz ovo malo šarenila.
Čaram: lagano izaći, ne dotaći se ni vizije lutanja,
razpusti se u srdca, koja bdiju i ponad ovog blaga.

Sastadoh druga. Ko obično, najprije malo snage,
onda ništa uokvirena traljavost u lice.
Onda malo dragog sna
u prospavane oči.
Zatim noći
bez burne jezgre. Ili tako poći
u prostorje najdubljeg.
Ulice za tobom. Jedne drage: lice,
kose, mirisava njedra .
Uspavani vodoklep i jedra
blagoslovljena ponoć.
Povrh svega izpitljivo vruće čelo. Jadne ruke mole
malo duše.

PIŠEM DRAGOM ČASU

Mirno poočimstvo ovih dragih stvari.

U jedan meki predjel ući, zaostat za svima,
razdati se šumu breze i u koracima
slušati svoj ludi rast.

Bez buke, podan sebi, izvan svake druge
pomisli o znancu, rasti nekud gdje se toče
uzaludne misli da se uzpneš.
Rastući u biedi, patnji, cjelivati podnožje svom nebu
Pustinjak samac, uviek biti sam u sebi.

Dr. JURAJ PAŠA:

SUDBINA EUROPE

Njemački filozof Spengler u dva debela svezka svoje knjige „Untergang des Abendlandes“ (Propast Zapada) dokazuje, da europskoj kulturi predstoji skora propast. S njime su se složili i neki drugi mislioci tako, da se od nedavna uvriežilo mišljenje, da proživljujemo početak propasti Europe i njezine kulture.

Do toga tragičnog zaključka došlo je ovako. Najprije se proglasilo, da je kršćanstvo zastarjelo i preživjelo. Njegovo mjesto zamienilo se slobodnozidarskim humanizmom i racionalizmom. U ime „čistog razuma“ (Kant) izbacilo se iz života svaki „heteronomni“, t. j. Božji ćudoredni zakon i kantovskim kategoričkim imperativom izjavilo se, da je ljudska volja vrhovni autonomni zakonodavac. Po mišljenju takvog umovanja nema drugog Boga, osim čovjeka, koji je sam po sebi vrhovno dobro i mjerilo svega. S tom pameću išlo se i dalje pa se izkonstruirao „nadčovjek“-Übermensch“, koji također kotegoričkim imperativom zahtieva svoj „ja“ nadljudsko pravo „biti s onu stranu dobra i zla“. „Nadčovjekov“ otac Nietzsche uztvrdio je, da za nj postoji jedini moral u „agresivnom patosu naturalističkog i rasnog biologizma“. U duhu s tim moralom proglašena je pokretnicom ljudske poviesti „volja za moć“ — „der Wille zur Macht“, t. j. nemilosrdna borba i rat, gdje suparničtvo ne pozna granica ni kraja, nego ide za totalnim iztriebljenjem neprijatelja sve dotle, dok ne postavi na priestolje vlastitu volju za moć. Maks Scheler ide još dalje te rat do iztriebljenja veliča kao posebni ethos, t. zv. Degenethos, t. j. ethos mača, koji ne tjera ljude na ubijanje iz neprijateljstva i mržnje nego iz poštovanja i ljubavi. Sve u svemu, vidimo, Nietzscheov „nadčovjek“ izveo je prevrat svih vrednota — „Umwertung aller Werte“ — pravu anarhiju. Još jedan korak i svršetak je bio absurd materializma, koji su oduševljeno prigrlili toliki mislioci kao Büchner, Vogt, Feuerbach, Haeckel, Moleschott i dr. Nakon toga pak, što se jedinom vrednotom priznala materija, razumije se, nije preostalo ništa drugo, osim propast.

Kakav nevjerojatni paradoks! Poslije tako lude oholosti čovjeka prozvanog bogom, poslije upravo luđačke volje za moć, sad najedanput takav očaj i slom. Čovjek-bog izjednačio se s materijom i predao se kao i ona kaosu, smrti, propasti. Konačni zaključak — propast Europe i njezine kulture.

Takav nesretan svršetak odgovara svim zakonima tragedije. Nakon toga, što se iz europske kulture izbacilo kršćanstvo, odstranilo naravnog i osobnog Boga, zgazilo dušu i osobu čovjeka kao sina Božjega i nadčovjeka po duhu i milosti, preostala je uistinu samo materija. Budući da materija ne može biti ni moralna ni nemoralna, materializam je uništio svaki pojam ćudorednosti. Njegovi su otčevi doduše u prvom činu tragedije stavili sve vrednote na milost i nemilost čovjeka, dok već u drugom činu od te tobožnje povlastice nije ostalo ništa, jer se čovjeku zaniekala sama duhovna, moralna osobnost, koja ga jedina razlikuje od materije i uzdiže nad nju. Od „nadčovjeka“-boga rođen je napokon „podčovjek“-materija. A nakon toga, kad više nema duhovnog i osobnog čovjeka, naravno, da je i sva kultura iluzorna i da je tad najlogičniji zaključak — kaos, svjetska revolucija, propast.

Odbacivši kršćanstvo Europa je u stvari odbacila sebe, svoju vlastitu kulturu. Podkopavši temelje, na kojima je počivao sav dotadašnji dvietisućgodišnji život s tolikim spomenicima kulture, evropski je čovjek izčupao korienje svoga vlastitog života. I u tom i jest upravo najveća tragičnost, što je europski čovjek sam skovao

oružje, da bi vlastitom rukom kidisao svome životu. Htio je ubiti Boga, kršćanstvo, dušu, a pogodio je sama sebe. Ne može se nekažnjeno trgati Boga iz srdca čovjeka, kad „u Njemu živimo, mičemo se i jesmo“ (Dj. ap. 17. 20).

Nije istina, da Europi prieti propast iz vana, recimo, od neke azijatske kuge ili američke tehnike. Svakako, može se uprieti prstom na boljševizam, ali treba odmah priznati, da on nije samonikla biljka Rusije, nego da je u nju uvezen iz Europe. Teorija se rodila najprije u Europi, a u Rusiji se odnjihala samo praksa, koja se sad pretvorila u smrtnu opasnost za sinove onih otaca, koji su stvorili teoriju za tu praksu. Otci jedoše grožđe, a sinovima utrnuše zubi.

Europa je obolila onim časom, čim je posumnjala u snagu svoga kršćanstva. Slobodnozidarski humanizam, racionalizam i materializam samo povećaše njezinu bolest. No ona može i mora ozdraviti, i to svojom vlastitom snagom, bez ikakvih liekova iz inozemstva isto tako kao što je i obolila bez zaraze, koja bi došla izvan nje same. Jedini uvjet njezinog ozdravljenja jest, da promieni svoj sadašnji način života. Hoće li ozdraviti mora iz svog vlastitog organizma odstraniti uzroke zbog kojih je obolila, jednom rieči vratiti se načinu života, kakvim je živjela prije, nego je obolila. Europa mora osvježiti i ojačati svoju praiskonsku kršćansku snagu, ulivenu joj u žile od prvih njezinih apostola i preporoditelja. Mjesto daljnjeg materializiranja i sekularisiranja života suvremeno europsko pokoljenje mora se vratiti Bogu, mora ponovno prigrliti krćšanstvo i njegovu božansku snagu oplemenjivanja i usavršavanja života te na taj način nastaviti sebi svojstvenu, kršćansku kulturu i dići je do novog sjaja i veličine. Vraćanjem vjerskom i ćudorednom životu po uzoru velikih kršćanskih praotaca Europe sa svim tekovinama, koje oni nisu poznavali, novi će naraštaj popraviti griehe pokoljenja prije sebe, ozdraviti Europu i spasiti je od smrti, kojoj bi ona inače morala podleći.

Važno je ustanoviti, da su danas obzirom na uzkrsnuće i novi sjaj Europe jamačno najvedriji optimisti praktični vjernici kršćani. U radu i u borbi ne zaostaju oni nikako za drugim ljudima, osjećaju iste brige i nevolje kao i drugi, ali su vedriji od svih u pouzdanju, da će na kraju sve biti dobro. Njihov optizam ne počiva sigurno na neupućenosti, što ne bi možda stvarima gledali u oči. Naprotiv oni vrlo dobro znadu, da su pape toliko puta i u toliko dobrih časa upozoravali na pustošenja, koja se spremaju i za koja u ono vrieme nitko nije mislio da su tako blizu i da će biti tako užasna. Kršćane se tada lakoumno i krivo obtuživalo, da su mračnjaci, kojima je nebo oduzelo smisao za radosti i užitke. Međutim poviest je dala pravo kršćanima. Danas su svi drugi mračniji, nego oni. Oni baš danas najviše vjeruju u obnovu Europe i drže, da je dokazivanje za njezinu propast malodušno i neosnovano. Njihova vjera računa svakako s ljudskim snagama, ali se u prvom redu oslanja na Boga. Oni znadu, da je Bog dobar ,da Ga ljudi mogu napustiti, ali da On njih konačno ne napušta dok god su živi. U koji god ponor pali, On je tu, pruža im ruku, da ustanu i izađu iz ponora te odlučno krenu napried.

Kršćani, razumije se, ne znaju, na koji način i u kojoj mjeri će Europa biti spasena, ali ne sumnjaju u taj spas. Oni ne žele biti proroci ,ali su uvjereni, da je po Božjem Promislu Europi pridržano poslanje, koje može ispuniti samo ona, pa makar i nakon obćeg sloma, kad će veličina i važnost toga poslanja postati još jasnija. Od Boga određeno poslanje Europe nije još ni izdaleka ostvareno, pa je sigurno, da će ga ona ostvariti u svojoj budućnosti.

Pojedinci, narodi, kontinenti imaju svoju posebnu misiju. Tako i čitava Europa ima svoju posebnu misiju, u kojoj je još daleko od toga, da bi bilo završeno,

može izvesti samo Europa. Božja je volja, da sav sviet upozna Krista i postane dionikom Njegova spasenja. Ta volja Božja čini posebnu misiju Europe i Bog ne može dopustiti, da se ona ne provede u djelo. Dok god se dakle volja Božja ne provede u djelo, Bog ne će dopustiti propast Europe, nego će je naprotiv čuvati i pomoći, da po njoj izvede do kraja svoju volju. Stoga Europa ne može propasti, jer ne može propasti njezina misija.

U svojoj dvietisućgodišnjoj poviesti izvršujući svoju misiju pokršćanjenja svieta Europa je proživjela već mnogo teških izkušenja, kad se činilo da će ona sigurno propasti. Toliko puta je izgledalo, da će ova ili ona sila satrti kršćanstvo, da će ova ili ona bura potopiti Crkvu, ali dogodilo se protivno od onoga, što se izčekivalo. Očeličeno u borbi kršćanstvo je postalo još sigurnijim jedrima. I s današnjim brodolomom, koji se pričinjava neizbježiv, može se to isto dogoditi. A u tom slučaju europska se kultura nikako ne primiče svojoj propasti, nego naprotiv ide u susret novom, sjajnijem razdoblju svoje poviesti.

Kad je dakle Europa uviek do danas svladala sile, koje su ugrozile njezin obstanak, ona to može i mora učiniti i danas. Nije stoga nikako na mjestu pitanje, do kada će Europa biti izložena napadajima iz vana i do kada će ti napadaji njezinih susjeda ugrožavati njezinu kršćansku kulturu. Treba pitati jedino, do kad će Europa svojim nekršćanskim, poganskim životom pomagati i silama, koje je napadaju, do kad će ona na taj način ubijati sama sebe mjesto da skupi svu svoju predajnu snagu kršćanskog duha i tako naoružana stupi u borbu protiv svojih napadača, dok ih ne svlada. Samo onda, kad ponovno zadobije svoju staru snagu, postat će jaka, da suzbije sve svoje neprijatelje i da štaviše postane spasiteljica onih, koji je htjedoše upropastiti. Zatrvši najprije u sebi klice bolesti ,obranit će se od zaraza, koje hoće da je okuže izvana.

Ne! Prava kršćanska Europa ne propada! Ako danas prisustvujemo nekom propadanju, onda je to propadanje uljudbe, koja nije europska, jer nije kršćanska. Razpada se odmetničtvo od Boga i Crkve, koje je razdielio ljude i braću učinilo neprijateljima. To propadanje, koje s tolikim strahotama proživljujemo, dopušta Bog zacielo u svrhu budućeg uzkrsnuća, koje mi možemo samo naslućivati. Sigurno će to uzkrsnuće biti tako veličanstveno, da nam ciena krvi, koju za nj plaćamo ne će izgledati prevelika. Sigurno će krv, koja se prolieva, pospješiti dan velikoga izmirenja među narodima tako, da Europa napokon nađe samu sebe spoznavši, da može biti ili kršćanska ili nikakva.

Ne ističe se uzalud, da je danas za obranu europske uljudbe najpotrebnije jedinstvo europskih naroda. Različiti rasni i klasni kulturni i gospodarski probitci razdielili su i zavadili europske narode. Međusobna njihova borba odvela bi u propast nesamo pojedinačne probitke, nego i sveukupnost europske ljudbe. Da izbjegnu toj propasti, europski narodi mogu i moraju izabrati jedan jedini put, a taj je — ujedinjena kršćanska Europa. Samo kršćanska ideja kadra je ujedini sav kulturni Zapad, stvoriti od njegovih naroda čvrstu i nerazpadljivu zajednicu. Za to ujedinjenje treba da se vodi borba. Njezin cilj može biti samo jedinstvo europskih naroda u jakoj kršćanskoj Europi. Novi poredak, prema tome, koji ima donieti pobjedu, znači jedinstvo ideala europskih naroda, združeni u kršćanskoj ideji istine, pravde i ljubavi.

M. SLADE-ŠILOVIĆ:

PJESME

LJEPOTA TUGE

Iz mirisa oleandra večer cvate,
po nebeskom putu zviezde se jate.

Šuti sjeta u umornim zjenama,
rastu snovi u zadnjim sjenama.

Ti si sama kraj mramornog sarkofaga
u divoti tuge prebiela i naga

i plačeš za nadama što ih uze
meni sa dlana, i zlatne su ti suze,

i valom i vjetrom uz moje čežnjive rime
bola i ljepote urezuju vječno ime.

Oleandri tuge kite rasplele prame.

Dvie ruke molitva sveta su za me.

MINIJATURA EVANĐELISTARA

Sedam stotina godina cvate
začarana priča
slikana djetinjom dušom
i staračkom rukom.

Od mirijada zviezda,
cvieća svih proljeća
i živih boja od sunčevih i mjesečevih niti.

Na debelim stranama pergamene
šušti modra lirika vjere.

Pobožno i nečujno kao tamjan.

UNUTRAŠNJOST

U purpurnim naborima težkih zastora
drhtaj čežnje preplovljenih mora.

Po zidovima izčezli pokreti sjena
nedovršen pokret staklenih zjena.

Na divanu baršunastom bogatstvo oblina
tajnih kretnja, ugaslih milina.

U prašnim sjenama bielih velova
skriti miris uvelih cjelova.

U drvenoj škrinji žuta, tiha sjeta
uspomene, ljubav jednog ljeta.

Crvena boja spomenara stara
i srdce i slova od krvavog žara.

Međ stranama žuti tanka kosa žene:
mrtva tajna, mrtva dalje vene.

U kutu negdje akordi radostnih dana
i posljednja pjesma zrikavca pjana.

A nad svima bieli pogled mjesečine
i hladni dodir hladne polutmine.

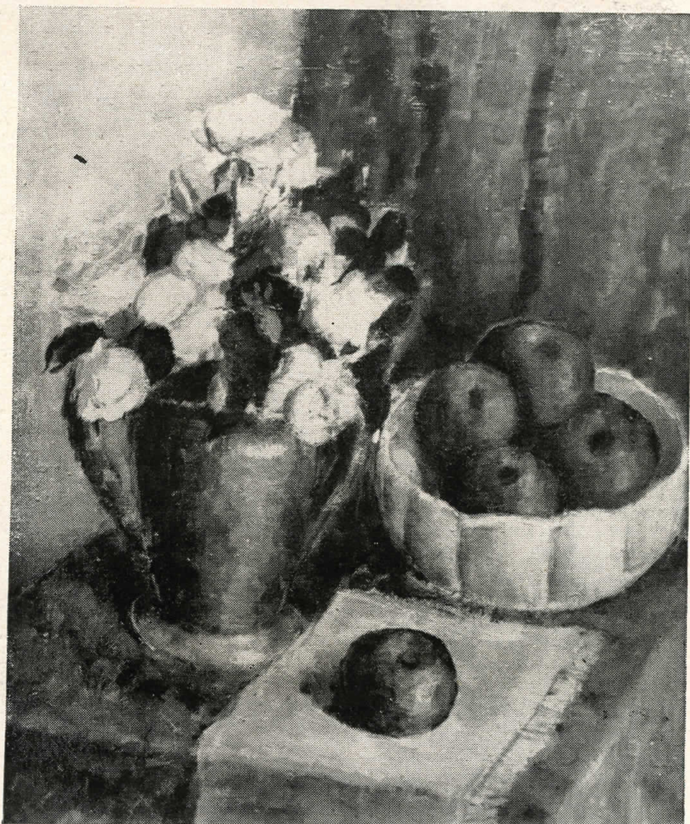
IVO KERDIĆ KOPAČICA KRUMPIRA

DUJAM PENIĆ MAJKA

FRANO ŠIMUNOVIĆ KOLPORTER

NIKOLA VAŠKO MRTVA PRIRODA

OTON GLIHA — MRTVA PRIRODA

VLADO MARJANOVIĆ — UNUTRAŠNJOST

ANTE SEKULIĆ:

PISMO BUNJEVAČKOJ MLADOSTI

»Ako svoju zastavu ne kanite nositi častno radije je i ne razvijajte.«

Pio XI.

Na rubu Vaše prošlosti, a u vremenu katastrofalnih duhovnih aberacija, u vremenu krvi, patnje i suza, Vama pred spuštenom zastavom života, što da kažemo? Stojite pred velikom tajnom. Veličanstvenom tajnom i pitate što će Vam donieti život? Pitate danas, kad bacate još jednom pogled natrag na sretne i sunčane dane Vašeg djetinjstva, danas, kad puni mladosti i čežnje polako skidate veo sa tragičnih dana Vaše sutrašnjice... Pitate i očekujete odgovor.

Vama, još punim zanosa i ideala

Vama, koji ćete suditi vjekovima naše prošlosti.

Vama, koji ćete ponieti budućnost novih pokoljenja;

Vama svima pred zastorom života upućuje veliki francuzki filozof i pisac Sertillanges rieči: „Ako postanete netko nadajte se iskušenjima svake ruke i spremite se da okušate njihov šaroliki ukus: nadajte se iskušenju ideala, koji Vam se pričinja sve to dalji što većma pospješujete hod; iskušenju ludova, koji nikako ne razumiju vaših kazivanja i sablažnjuju se; iskušenju zavidnika, koji Vas smatraju bezočnim, jer ste prešli njihovu liniju borbe, iskušenju čestitih, koji se dadu uzkolebati te sumnjaju o Vama i ubijaju Vam zanos, iskušenju prosječnih, koji sačinjavaju većinu, a kojima Vi smetate niemim potvrđivanjem jednog višeg svieta" (La vie intelectuelle, 152).

Čini li Vam se to možda čudnim?

Ili, zar možda nije tako?

Biti netko to je vaša zadaća, Vaš poziv. Biti netko, ostati izvan i iznad duha malograđanskog mentaliteta, izvan svakidašnjih laži i kompromisa to je dužnost, to je veliki i uzvišeni poziv svakog intelektualca. Uviek i u svako vrieme biti sviestan svoje odgovornosti, vjerujući u život vječnih vrednota, vjerujući u svoju divnu mladost. Biti netko, biti velik u malim, sitnim i običnim danima; biti onaj koji će davati ton i život.

Govoreći Vam to ne želim biti pesimist niti praviti neobične i čudne zaključke. No preko jednoga ne mogu prieći, jedno ne mogu zaboraviti; čini mi se, da današnji intelektualac ne vrši svoj poziv nepristranosti, vedrine i prisutnosti u svietu. U naše dane, kada bi trebao biti čovjek u punini, kada bi svoju dužnost trebao do kraja izvršiti, prisiljen da se prodaje bez cjenkanja, osjeća da ga prožima kadkad i odvratan osjećaj, da je izgubio čvrsto tlo pod nogama, da je bez stalnog nadzora, bez duboke vjere, bez duhovnog, izrazitoduhovnog profila, bez jedne ideje vodilje, a dosljedno tom i bez životne linije. Ako ikad a ono danas može se bez pretjerivanja govoriti o „izdajstvu intelektualaca vodja". Tragična činjenica: intelektualac je izgubio sviest o staležkom etosu, izgubio je svoje zvanje, sramotno je pobjegao od izpunjenja svoje misije. Dok ovo govorim, ja znam, mladi Prijatelji, da ćete Vi uviek učiniti sve da služite istini, idealu i svom Narodu. Istina će Vam se odkriti samo ako ju zavolite svim srdcem, jer istina služi samo svojim vjernim poklonicima.

Još jedno.

Vi ćete u svom radu dati svu svoju mladost, nadu, zdravlje pa i same ideale, a od nekud će doći drugi, koji će pod izlikom da Vam dobro želi, naplatiti sav Vaš zanos, Vaš život jednim jedinim gadnim izpljuvkom, koji će sva Vaša pregaranja i boli pokopati u daleke nepoznate dubine.

Koliko boli! Pa ipak... hoćete li klonuti?

Na ovoj prekretnici Vašega života, pomiešanog tolikim suzama i tragizmom a i tolikim novim obećanjima, sve stoji na Vama. Hoćete li odgovoriti poviesti, tom neumoljivom pozivu Vaše Domovine ili ćete još jednom, ali za uviek, zamračiti poviest u očima svieta. Hoćete li ponieti u svoj rodni kraj politikantstvo i mržnju ili divnu veliku ljubav i obnovu?

Jedno ne zaboravite: „Onoga dana kad Vi ne budete gorili ljubavlju, mnogi će umrieti od studeni". (Mauriac) Vi, naša draga mladost, pozvani ste, da budete netko, da budete lučonoše, da budete poklonici velike istine, da ljubite. Razmislite... Ako ste pozvani da budete lučonoše, čemu hodate po tminama? Ako ste pozvani da budete poklonici Istine, zašto ste postavili lažne kumire na oltare Vaše duše? Na koncu: pozvani ste da ljubite, čemu, dakle, mržnja u srdcima Vašim? Prije nego što stupite bliže životu odgovorite sebi samima na ta pitanja. Onako izkreno u razgovoru sa svojom savješću, jer je savjest veličanstveni hram u kojem razgovaraju Bog i duša. I prije nego odgrnete zastor velike vaše sutrašnjice ne zaboravite da Vas čeka Vaša Domovina. Vas čeka Vaša Bačka! Zar ne zadršće pri toj pomisli danas — na prelomu životnog razdoblja — Vaše mlado srdce? Zar pred Vama na te rieči ne iskrsnu široke, bogate ravnice Vaše uže Domovine... Vaše rodno selo... biser Vaših ravnica, Subotica? Recite, iskreno, zar se u sve velike dane Vašeg života ne sjećate s tihom tugom divnih, svetačkih likova Vaših Nana? Zar se ne sjećate danas njih, najdražih, koji ni danas ne mogu dieliti sa Vama radost, koji ni danas ne mogu Vam dati savjet ,savjet kakvog samo majka može dati. Jer pred tim prostim riečima velike ljubavi malene su rieči svih nas nemoćnika. I pred tim divnim likom dragih lica što ćete danas odgovoriti, što ćete danas obećati?

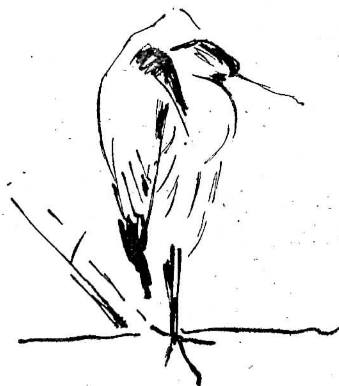
Svi mi osjećamo, da su naši dani dani izkušenja: hoće li mladost posvjedočiti Istinu ili je sramotno zatajiti? U svakom slučaju ne zaboravite da Vas čeka neumoljivi sud historije. Hoće li se buduća pokoljenja Vaše Domovine, Vaša djeca i Vaši momci crveniti pred uspomenom svojih predšasnika, ili je zanosno glorificirati. Vrieme, pa i ovo veliko, polako i sigurno ide i svaki čas, dan, godina je zapisana; i nitko, ama baš nitko pa ni suza neće ga izbrisati. Hoćete li dozvoliti da se sablazne nad Vama oni što dolaze iza Vas, oni koji će htjeti gledati prošlost a tim samim i u budućnost? Hoćete li ostati vjerni svojoj divnoj zemlji? Ne varajmo se i budimo mladi prijatelji, podpuno iskreni: ova dilema postavljena je silom, ur gentna je i neizbježiva, vječna, gotovo nepromjenljiva i uviek aktuelna: vjeran svome hrvatskome narodu biti ili izdati? Tu mi nehotice padaju na um rieči velikog Pia XI. koje stavi kao motto ovog razgovora: „Ako svoju zastavu ne kanite nositi častno radije je i ne razvijajte." Ako ni ne kanite izpuniti ono što se od Vas očekuje, ako ne kanite izdržati do kraja onda ne dižite vela sa tajne i ljepote života. „Jer tko stavi ruku na ručicu pluga i okrene se, nije mene dostojan — veli najveći Učitelj svih vremena u Lukinom evanđelju.

Rekoh negdje: da Vas čeka Vaša Domovina. Ona Vas čeka u najskorije vrieme. Ona Vas čeka, a na Vašim usnama kao, da drhti pitanje: a kada će to biti?

Kada? Premalen sam i preslab da Vam to osobno objasnim. Stoga dozvolite da mjesto mene progovori sin patničkog naroda, sin bogatih ruskih ravnica Krasnov. Završetak njegovog velikog romana „Od dvoglavog orla do crvenog barjaka“ tako je bliz našim danima“ i našim prilikama, da doslovce citiram: „Ne, ima nekoga! progovori Tanja a liepi njezin glas zvučao je s neobičnom snagom. Ima nekoga, koji je veći od ikoga, a to je Bog! Bog će pomoći Rusiji i poslati joj cara pravoslavnoga.“ Ponovo nastade tišina. Ugasile se posljednje zrake; raztopile se na smiehu ljubičaste sjene i nedaleko more kao da se nadvilo gustim svojim modrilom. I baš u tu šutnju prodre strastveno pitanje Osetrova: „A kada će to biti? Kada? Tanja progovori jasno i glasno: „Kad nam Bog oprosti našu izdaju... Kad se ponovo vratimo našem dvoglavom orlu... Kad budemo s Kristom i u Kristu...“ (Krasnov: Boljševizam, 183.)

Kad nam Bog oprosti našu izdaju! Ili, zar nije tako? Kad ne bi bilo tako onda bi se čitava poviest Vaše Domovine drugčije razvijala sve tamo od prvih stoljeća poslie Krista pa do naših dana. Kad ne bi tako bilo vjerojatno bi se današnja naša tragedija odigravala s onu stranu Budima. Pa ipak nije daleko dan kada će Vas Vaša Domovina naša hrvatska Bačka natrag pozvati. Nije daleko dan kada ćete morati položiti račun na oltaru Vaše Domovine o vremenu koje je prošlo i koje se ne vraća i obećati nešto pred divnim likovima Vaših najdražih i najmilijih. Vi ćete ako budete i tko bude htio svome narodu dobro morati obećati, da ćete popravljati što se popravljati dade, a ne ćete dozvoliti, da se staro, loše više ikad povrati. Ja znam, da Vaša srdca gore silnom ljubavlju, sluteći vrieme maksimalnih napora ,vrieme koje možda nije daleko...

I završujući nemam Vam više toga reći. Neka Vas, mladi Prijatelji, Svemogući na početku nove životne staze, zapravo još tu pred tajnom života blagoslovi da krenete dobrim još jedino izpravnim putem. Neka Vam dade snage, da onih dana kada ugledate sa obale Dunava pri povratku široke, bogate ravnice Vaše hrvatske Bačke možete mirno i snažno reći „Domovino, ostali smo vjerni!

DRAGUTIN KOLAK:

MOMAK PIŠE DJEVOJCI

JEDNE RATNE PROLJETNE VEČERI

Došlo je proljeće.
Nikoga nema da mu to kažem.

Prijatelju žao mi je što si umro.
Danas je tako toplo,
šetali bi lagano.

Mlada djevojko,
ako se budeš družila sa mnom,
znati ću čitati tajinstvena slova sudbine
napisana u mojoj duši:
— toplo ću šaptati tvoje ime!

Osjećam: zavolit ću te puno,
— budi mi umjesto druga.

Ne tražim te zbog vesele sreće,
— ona je drugima mila i dana.
Ja sam usamljeni tužni dječak,
budi mi sestra i majka!

Ako nam nije suđeno da se zbližimo,
bit ću nevoljko tužan.
Ti zato ne ćeš saznati nikad,
i predbacit ćeš mi laki zaborav
u svojoj duši.

Rat je.
Mnogo je ljudi umrlo ,
ali sve koji, razdvojeno, susretamo
još su živi.
— Među njima smo i nas dvoje!

PIŠEM PJESME SAMO ZA SVOJU DRAGANU...

Ležim u mladom šljiviku
i pijem vino na travi.
Oko mene je cvieće.
Ono me se uviek doimlje tužno,
samo ne sada,
jer ovo su časovi moje nepomućene sreće.

Ljudi me kore da ništa ne radim,
a lažu.
Ja pišem pjesme za svoju draganu.
— Vjetar lista papir.
U travu mi se sakrila olovka.

Una tužno pjeva
u vrbiku,
tik do mojih nogu.
Njena tuga je neprestana,
a ja stalno mislim na Tebe.

U noći kada me dert obuzme
jurnuo bih riekom kao splav
— za Tobom!

TOMISLAV PAVIĆ:

SKENDERBEG U „RAZGOVORU" ANDRIJE KAČIĆA MIOŠIĆA

Dr. Tomo Matić, predsjednik Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti priredio je za tisak „Djela Andrije Kačića Miošića. Kao prva knjiga izišao je „Razgovor ugodni" u Zagrebu 1942. godine sa uvodom samog priređivača, koji piše: „Misao vodilja Kačićeva rada je prosvjeta. Već ńegovu prvom djelu „Elementa peripatetika" bila je zadaća učiti i odgajati frańevački i uobće svećenički podmladak, a u hrvatskim svojim djelima proširio je Kačić krug rada i hotio svojim prosvjetnim nastojańem zahvatiti „siromahe težake i čobane", dakle sav onaj narod, koji je u težkim prilikama obrađivao mršavu grudu zemļe ili po planinama svojega zavičaja pasao stada, a bio je neuk i osim elementarne vjerske pouke, največim dijelom dakako usmene, nije imao prilike da što drugo nauči. Tim težacima i čobanima hotio je Kačić pričati i pjevati o vladarima i junacima ńihova naroda, jer po naravi je čovika svakoga svoj nàrod faliti, uzdizati i uzveličavati." Drugi narodi imaju mnogo kńiga o svojim uglednicima, a u nas ih nema: „Ma naròd slovinski vazda je bio, kako se vidi, u tomu malo pòmļiv, jer se malo stvari štije i nahodi od stari kraļa, bana, gospode i događajà, koji su se događali u našim stranam. I da se posve ne izgube od stari vitezova uspomene, Gosp. Bòg dao je našemu narodu taku pamet naravnu, da onò, što drugi narodi uzdižu u kńigama, oni uzdrže u pameti pivajući na sobetim, dernecim i po svim mistim, kuda putuju, pisme svoji kraļa, bana, vitezova i vrsni junaka, koje premda nisu posve istinite, ništa ne mańe imà svaka dobar temelj od istine. Želeći dakle, da siromasi težaci i čobani naroda slovinskoga, koji se naslađuju u takizim pismam, mogù doći u poznańe, da ńiove pisme i davorije nisu brez temeļa istinita, na službu istih siromaha dajem na svitlost ove kńižice, skupljene, složene i prinesene iz različitih kńiga talijanski u jezik slovinski, ńiovi rati, junaštva i sva dilovańa, dobra i zla". Tako je Kačić progovorio „Bratu štiocu" odmah ispred prvoga izdańa „Razgovora", a tu je misao daļe razvio u izdańu od g. 1759. u kratkome predgovoru „Pripoļubnome štiocu" ističući uzto i nedostatke prvoga izdańa svojega R a z g o v o r a. „Ne nahodeći se ú mojim kńižicam od Kráļ, báná i vitezova slovinski mnogé stvàri i lipi događaji, koji se prija, á nikí i poslí porođeńa Gospodinova zgodiše u državam slovinskim, zató, moj ļubeznivi štioče, rečene kńižice prištampajem s pristavkom stàri kráļà, cesárá, papa i mnogí sveti od našega slovinskoga naroda, s nadometkom također mnogi pisámá od báná i stári ungarski, mletački i sloviski vitezóvá, á tó ja sve sam pomļivo izvadio iz kńiga latinski, talijanski i rvatski, iz različitih písamá, karátá, diplóma, dukála, atestátá, davorija i svidoğbe starácá, redovnikà i svitovńàka . . . neka se sadašńi vitezovi mogu ogledati kano ù zrcalo ù rabremità vojevána i glasovità junaštva svoji didå i šukundidá, da ji slobodno i veselo mogú naslidovati i s općenitim neprijateļom boj biti . . . Retorike ni poesije, nakićena ni napirlitana vèza naći ne ćeš, nego jednu zgradu svrhu tvrdoga temeļa od istine zidanu stinam naravnim iz duboki jamà po nastojańu siromaha Mjelovana izkopàni."

Kačićev „Razgovor" je djelo, koje je odjek hrvatske duše i hrvatskog čovjeka. Hrvat je, oduviek imao smisla za etička vrednovanja, za široke zahvate i ideali-

stička gledanja na život. Odatle nam Križanići, Kačić, Strosmajer i Radići. Hrvat osjeća svoj mesijanski poziv za preporod i ujedinjenje širokih prostora i u svome idealizmu tako je kroz poviest više puta nastupio. Ali moramo na žalost reći, da je to uviek bilo na njegovu štetu, jer razmahani egoizam „bratskih" naroda koji ne mogahu nikad shvatiti dubinu etosa hrvatske duše, već u svojem vlastitom egoizmu tu zlatnu osebinu hrvatske narodne duše izkorištavahu u svoje vlastite svrhe. Zar jugoslavenstvo i bratska slavenska uzajamnost ne posluži u prošlosti i zar ne služi još i danas za ostvarenje svojih čistih srbskih probitaka. I Ljudevita Posavskoga, i Kačića, i Križanića, i Štrosmajera, i Radića, i Meštrovića i ostale uzimahu kao predstavnike jugoslavenske ili sveslavenske misli, ali onakve kakvu Srbi poimaju, a ne onakve kako su ti veliki i široki duhovi hrvatski izpoviedali. Nije ni Kačić, ni Križanić ni Štrosmajer zamišljao zajednicu slavenskih naroda gdje će Hrvatska biti kolonija i gdje će njezino duhovno i materijalno blago biti razsipano, već su u Hrvatskoj gledali nositeljicu prosvjete i kulture iz Evrope preko Balkana prema Euraziji. Zato netočno su tumačili i Kačića, kad su mu zbog širine zahvata u građi njegova „Razgovora" prišivali, da je pobornik nekog jugoslavenstva onakog kako su ga ti srbski moderni tumači shvaćali. Daleko od toga. On je pravi sin svoga hrvatskoga naroda, naroda koji je uviek rađao velike duhove, koji su preko vrednota koje nosi u duši hrvatski narod mislili preporađati i druge, ali Kačić nije nikad mislio, da bi se hrvatski narod odrekao svoga bivstva i stopio se s tuđom dušom i s tuđim poimanjem. Dati drugome koji nema, dati od bogatstva duhovnih dobara onome kome su potrebne i pridići ga jest uzvišeni program i nastojanje i to su htjeli Hrvati. Radi svoje širine pogleda i zahvata odreći se svojeg narodnog bivstva za volju nečije zasukanosti, samoživstva i egoizma jest neoprostivi grieh samoubojstva. To su od nas tražila naša slavenska „braća". Iako je Kačić opjevao, uz množtvo velikana iz hrvatske poviesti i velikane drugih slavenskih naroda, kao i naroda neslavenskog roda, koji su kroz daljnu ili bližu prošlost imali dodira sa hrvatskim narodom, ne može biti dokaz, da je Kačić mislio žrtvovati hrvatstvo na oltar, u praksi pokazano nemogućih zajednica, već je time očitovao svoju široku hrvatsku dušu, koja je priznala svačije zasluge i vrline u nastupu spram zajedničkoga neprijatelja. Sigurno je, da Kačić nije mislio, da i Albanija treba doći u zajednicu sa Hrvatskom, jer je znao, da Hrvati i Arbanasi predstavljaju dva naroda sa svojim posebnim narodnim osebujnostima. To je isto znao za srbski i bugarski narod, čije je također velikane opjevao, kao što je opjevao na široko albanskog narodnog junaka i albanskog kralja iz XV. stoljeća Jurja Kastriotića Skenderbega. Bitkom na Marici otvorili su Osmanlije vrata svome prodiranju na Balkan i u srednju Europu. Tadašnja Turska predstavljala je veliku imperijalnu moć. Svoje ciljeve ostvarivala je vojničkim snagama ,a gonjena je fanatizmom za širenje granica Islamu prema Zapadu. Zapad je strepio i branio se. Sudarila su se dva svieta i dvie univerzalne religije, pa je sudar bio vrlo strastven. Iz tog razdoblja iztiču se pojedini narodi, pojedinci-junaci oko kojih narodna mašta plete legende i obavija aureole. Hrvatska narodna poezija, pored množtva hrvatskih junaka, opjevala je i u narodno pamćenje zauviek zapisala legendarni lik albanskog junaka Jurja Kastriotića Skenderbega. Koliko je naš narod shvatio borbu i odpor Arbanasa pod vodstvom Skenderbega i svojom stvari, dokaz je što hrvatski narod o Skenderbegu govori i pjeva kao o svojem rođenom sinu. Po tom se vidi što je tada značila i što uviek može značiti Albanija prema svojim zapadnim susjedima. Skenderbegova borba protiv Osmanlija bila je borba ujedno za sve narode od njih na Zapadu.

U istome desetljeću petnaestog stoljeća, kada opada vojnička moć Skenderbega i kada sliedi 1467. njegovu smrt, dogodio se je i pad Bosne (1463.), iza čega je usliedio pad Hercegovine (1482.) i Crne Gore (1499.) i nastupio prodor u Bansku Hrvatsku. Onda je posve razumljivo, da je dvadesetgodišnje junakovanje i kraljevanje Skenderbega u tvrdoj Kroji našlo odjeka i u „Razgovoru" Andrije Kačića Miošića, zato jer je našlo odjeka u duši hrvatskoga naroda, kao što mu je slava pronesena diljem cieloga svieta.

O rođenju Skenderbega piše Kačić sliedeće: „Otac Jure Kastriotića zvaše se Ivan, bàn, princip i poglavica od Arbanije. U stàrà vrimena Kastroitići bihu imenovani kraļi, jer pod svoju oblàst imadihu svu Arbaniju gorńu i, dońu, ali budući se niki gradovi odcipili i vlastite bàne za svoje vladaoce uzeli ,izgubiše ime od kràļa ter se počeše bani zvati. Otac Jure Kastriotića biše pràvi štovaoc svete matere crkve koji žestok rat imade s Memedom Prvim, protivu ńemu vojevà i svoju banovinu obràni. Ali posle smrti Memedovè od ńegova sina Murata bi težko naskočen, i ne mogući se više braniti, bi usilovan davati mu aràče i sve sinove u tutiju.

Žena njegova zvaše se Vojsava, ćer bana oliti poglavicè bugarskoga, koja imade s Ivanom četiri sina: Reposija, Stanišu, Konstantina i Juru, od koga će biti naše govoreńe. Imade Vojsava i pèt ćeri: Maru, Jelu, Anđeliju, Vlajku i Mamicu. Vojsava, noseći Juru u svojoj utrobi, imade san ovi: da je porodila jednoga zmaja, koga glava ù carevu zemļu dopiraše ter žive proždiraše Turke; rep udaraše ù more, a krilmi svu Arbaniju pokrivàše. A kada se pàk porodi ,ugledaše se na ńemu dva čudna znameńa, tò jest na glavi kruna, a na ruci desnoj sabļa. Ne mogući dakle Ivan odoliti naglosti Muratovoj ni š ńime boja biti, bi usilovan izvan arača dati mu sva četiri sina u tutiju, za ne pustiti svoju banovinu i sve svoje podložnike pod oblast poganika. Murat priko zakletve sve ji čini poturčiti nadivši jim imena turska, a Juri postaviše ime Skenderbeg, koji imadoše osam godištà, kada ga k caru u Jedrenu dovedoše. I bi između ostale bratje od Murata lipo gledan, štovan i pofaļen ,jer se viđahu ù ńegovu kipu zlameńa od velike mudrosti, jakosti i vitežtva, koje kriposti pokàza, kada dòđe na godišta od razuma i snage."

O razdoblju u kojem se je iztakao Skenderbeg govori poviest sliedeće: „Na nesreću je međutim srbska katastrofa na Marici otvorila Turcima put u Albaniju. Očajavajući zbog njihove nadmoći, mali se dinasti obratiše sada Mlečanima: Đurađ Topija, sin Karlov, preda im 1392. Drač, isto učine 1393. Đukadžini u Lješu, a Đurađ II. Balšić ustupi im 1396. Skadar. Timurlenkova pobjeda nad Turcima 1402. kod Angore olakša doduše pritisak toliko, da su Mlečani mogli proširiti svoju vlast duboko u zaleđe: Nikita Topija u Kroji, susjed mu Ivan Kastriota na Matu, pa čak i Dušmani u planinama Gornjega Pilota blizu Prizrena. 1410. mora im se podložiti Ivan. 1415. poslije Nikitine smrti zaposjednuše Kroju ,a 1417. je i Avlona njihova. Prvi ustanak Arbanasa protiv novih gospodara (1433. do 1436.) izjalovio se. Ali kad 1443. Madžari i Srbi snažnom ofenzivom stegoše Turke, Arbanasi se digoše po drugi put pod vodstvom Arnita, dinasta u srednjoj Albaniji, a njemu se pridruži Đurađ Kastriota Skenderbeg, sin Ivanov, koji ih još iste godine progna iz Kroje. Slavna obrana toga grada 1450. od samoga sultana Murata II. pronese Skenderbegov glas širom kršćanske Evrope; i Mehmed II. uzalud je dva puta opsjedao Kroju (1466. i 1467.). Ali kad Kastriota iduće godine umrije, Turci redom skršiše otpor albanskih dinasta. Mlečani držahu još neko vrijeme Kroju, no 1478. pade i ona, 1479. još Skadar ,a 1501. napokon Drač." (Hrv. Enciklopedija I. knj., Lj. H.)

I poviestna je istina, da je Skenderbeg bio vrstan vojskovođa, hrabar junak, zatočnik slobode albanskog naroda, ujedinitelj albanskog puka u zajedničkoj odbrani od Osmanlija, kroz dvadeset godina suveren Albanije i nepobjedivi orao albanskih vrleti. Kačić je proučio i ono što je zapisano kod raznih kroničara i pisaca o Skenderbegovim bojevima s Osmanlijama, kao što je saslušao i ono što narodna pjesma o tome kaže. „Slidi čudnovati život i vitežka vojevańa Jure Kastriotića, rečenoga Skenderbega, s različitim pismam, koje su iz Sagreda, Barlecija i Giammarie Brešanina izvađene". Kačićevi stihovi u „Razgovoru" spleli su mu vječni lovor vienac, kojeg dobivaju samo oni koji vječno žive. Skenderbeg je utjelovljena hrabrost i junačtvo, kojemu je dosuđeno i s kojim se je rodio. Rodna mu gruda pala je u Osmanlijsko robstvo. Njegov otac Ivan, ban, princip i poglavica od Arbanije mora plaćati danak i svoje sinove morao je caru Muratu poslati na zatočenje u Jedrene. Tamo im je trebalo promieniti dušu i učiniti ih vjernim slugama silnog cara. Juru Kastriotića tamo prekrstiše u Skenderbega „koji imadiše osam godištà, kada ga k caru ù Jedrenu dovedoše. I bi između ostale bratje od Murata lipo gledan, štovan i pofaļen, jer se viđahu ù ńegovu kipu zlameńa ód velike mudrosti, jakosti i vitežtva, koje kriposti pokàza, kada dòđe na godišta od razuma i snage". Još dok je Skenderbeg bio u robstvu u Jedrenima pokazao je nekoliko puta svoju urođenu snagu i vještinu u rukovanju s oružjem.

„On na mejdan često izlazaše
na mejdanu glave odsicàše,
po vazdan se ģilitaše s Turcim
ter ji često s końa obaraše."

Tako je jednoga dana podielio megdan s Tatarinom, koji je bio na Muratovom dvoru i koji je neprestano siledžijski izazivao na megdan, „koga mu drago od vojske careve". Nitko se nije našao, od silne careve vojske, da obračuna s Tatarinom. „Skenderbeg, ne mogući toliku oholost ni falu podnositi, izađe mu na mejdan i na mejdanu odsiče mu glavu". Tako je on već u zatočeništvu odpočeo svoja junačtva. Ali jednoga dana prima pismo, kojeg mu iz Albanije šalje njegova majka Vojsava i javlja mu:

„Da mu biše babo priminuo
u Krojanu gradu bijelomu".
„Turci ńemu oteše kraļevstvo,
osta jadna Vojsava kraļica
i brez kraļa i brez kraļevine,
brez gospodstva i brez banovine"

Razumljivo je, da su ga rieči raztužene majke, nekada kraljice, a sada robkinje silno potresle. Počeo je smišljati, kako će izbjeći Muratovoj vlasti i vratiti se rođenoj grudi, svojoj Albaniji. U to doba napada Tursku Sibinjanin Janko, i taj rat izkoristi Skenderbeg, ostavi Muratovu vojsku, koja doživi poraz i vraća se u porobljenu domovinu. Prije nego se je sukobio sa Sibinjaninom Jankom, predložio mu je svoje planove, a opravdao ih je na sliedeći način:

„Ja sam sužán Murat Sulemana,
a sinak sam Ive Kastriota,
pokojnoga kraļa od Epira,
kojino je skoro preminuo.

Murat mi je oteo očinstvo,
majka moja u nevoļi cvili ,
rad bi moju majku pohoditi,
i očinstvo moje prigledati."

Kad je došlo do sudara turske vojske, kojom je zapoviedao Skenderbeg, s vojskom Sibinjanin Janka, zapovjednik Skenderbeg ali i rob Murata, posve razumljivo, nije se htio boriti i produžavati robstvo svoje i robstvo svoje domovine, već je uzmicao. Kad je to vidila ostala vojska, da junak i nesavladivi Skenderbeg uzmiče, prestraši se, nasta metež i razsulo, a napokon katastrofa. Skenderbeg ode prema Albaniji, okuplja vojsku i lukavstvom dobiva Kruju, gdje se učvrsti i odakle vladaše sve do svoje smrti. Kačić o tom pjeva:

„Nije zmija zmiju prevarila
Što Skenderbeg Murat Sulemana".

Kroz puna dva i pô desetljeća Skenderbeg je iz svojih visova branio ognjište Arbanasa. Hrabar, domišljat, jak, fanatik, obljubljen od svoga naroda, rođeni poznavalac svojih albanskih brda, tvrdokoran i neustrašiv vodi krvavo ali častno kolo ostvarujući ideju slobode u suverenoj i slobodnoj Albaniji. Sve Osmanlijske vojne koje su za Skenderbegove vlade u Albaniji bile poduzete, bile su neuspjele i za napadača porazne. Kad je Murat čuo, da je Skenderbeg 1445. potukao mu Feriš pašu u srdžbi govori:

„Aranzado Skenderbeže Jure,
Oli glava moja oli tvoja."

A kad se Mustapa paša javlja Muratu, da će on osvetiti Feriš pašu savjetuje

„Uzmi vojske pedeset iļada ,
jer ti ne znaš što su Arbanasi:
udariće jedan na stotinu,
a Skenderbeg oće na iļadu."

Ali Mustapi paši nije pomogao silni broj našto se je Murat pouzdava, jer Skenderbeg i njegovi hrabri Arbanasi mužki ga dočekaše i potukoše. Kačić pjeva:

Al uteče falislav Mustapa
i brez puške i brez sabļe britke,
brez saruka i samur-kalpaka.
Ej Mustapa, kamo tvoja fala.

Mustapa paša pokuša još jednom osvojiti i upokoriti Albaniju, ali mu i te godine (1448.) bijaše vrlo loša sreća. Car Murat ojađen svim dosadašnjim neuspjesima odluči sam poći s vojskom protiv, kako govori: „jednom baniću, koji se skità od planine do planine za uteći sržbu moju, ali ne mogući ga na drugi način dobiti, potribito je, da ja glavom iđem na ńega sa svom vojskom, koju imadem. I zato dajem naredbu, da se po svim mojim državam vojske kupe, ma tako skrovito i potajno da oni ajduk ne može doći u poznańe od take priprave". Udario je najprije na vrlo utvrđen i svim potrebnim snabdjeven grad Svetigrad. Najpre pokuša da grad dobije izdajom. Nagovara i brda i doline obećaje branitelju kapetanu Perlatu, ali bijaše uzalud. Iza toga počeo je vatrenim jurišima udarati na grad. Dotle je Skenderbeg poput orla iz svojih visova motrio kretanje careve vojske, koja je nakon du-

gog bezuspješnog obsjedanja i juriša bila u stezi popustila, a Jure sa svojim hrabrim Arbanasima to izkoristi i posieče vojsku i ovaj puta.

Murat još većma ožalošćen ,dozva svu gospodu prida se ter jim ovakò govoriti poče: „Jeda smo, o vitezovi mòji, došli u Arbaniju, da zakopamo svu slavu našu, nàši šukundidà, didà i otaca? Jesmo li mi oni isti, koji dobismo kraļe od Persije i Ažije, koji pogubismo Vlauša, kraļa od Ungarije? Sada ne možemo dobiti jednoga banića, moga slugu odmetnika? Ne ostaše kraļi, koje ne porazismo, kraļevine, koje ne podložismo, gradovi, koje ne osvojismo: a sada vidim, da se jedan kokošińak, od lupèža uziđàn na jednoj glavici, rùgà našoj sili, snàzi i slavi. Što se ovo čini? Kakovi su ovo pùti ,kakva li je to srića moja? Sada dakle, moji nepridobitni kapetani vladaoci i vitezovi, ako me ļubite, ukažite ļubav vašu, ter sjutra rano na gràd udarivši osvojite ga i osvetite vàs i mene vašega gospodara.“

Doživjela je Albanija još žestokih napadaja od strane Osmanlija, ali Skenderbeg svemu odolievaše sa svojim hrabrim narodom. Kad ga ne mogahu sabljom dotući, onda su pokušali podplaćivanjem i obećanjima Skenderbegovim suradnicima polučiti svoje uspjehe. (Musa i Amega iznevjeriše). Međutim ni to nije bio pravi put do cilja jer „lašne je sve zviri planinske pofatati i iz gustih dubrava iztirati nego Skenderbega iz planina arbanaški“. Najzad je Murat pokušao i pregovorima predobiti Skenderbega na podložnost, ali značaj Skenderbega nije pokoleban i na liniji svete slobode i suverenosti Albanije ostade sve do svoje smrti. Murat je gonjen u očaj.

„Skenderbeže, gorska aramijo,
vele ti si meni dodijao
i junački glàvà odsikao,
ali tvoje ne odsiče niko!“

Mehmed, nasljednik Murata, osmanlijskog cara, nastavio je putem svojega otca. Albaniju slomiti bijaše mu sveta dužnost. Ipak Skenderbeg ostade sve do svoje smrti 1467. nepobjedivi vladar na vratima Evrope, a njegov narod oplemenjen i očeličen borbom za sveta prava na slobodu postade uzor svima drugim narodima. Nekoliko Mehmedovih vojna dolazilo je u Albaniju, ali dok prirodna smrt nije ugasila život kralja Arbanasa, ni Osmanlije mu ništa ne mogahu.

„Budući Memed, kada se diže izpod Kroje ,sagradio jedan kašteo tvrd ù Arbaniji ,i ù ńega stavio svoje vojnike, Skenderbeg, ne mogući podnositi Turke ù svojoj državi, otide od grada do grada kupit vojsku za osvojit rečeni kašteo. Ali mu smrt ne dade izpuniti, što biše zamislio, jer kada dođe ù gràd Ales, na ńega bolest smrtna, to jest svеđerni ogań žestoki, koji ga diže s ovoga svita na boļi. Nakon što je održao zadnje govorenje arbanaškoj gospodi ,obratio se je rječima svojoj ženi i malom sinu Ivanu:

„Ali moj sinko ,imaš znati (reče Skenderbeg), da će Turci iskati sve načine zà imati te ù ruke i na tebi radiće izpuniti svu onu osvetu i srditost, koju su imali zaluda protiva meni. I zato potribito je, da se diliš u drugo hraļevstvo; a budući mi moj veliki prijatelj Ferdinando, kraļ od Napuļe, poklonio tri gradića ù svojoj državi, imaš otić s majkom i ondi ćeš pribivati dok ne dođeš nà godišta od vladańa“.

Posli rečenoga razgovora do malo danà pođe s ovoga svita, i taki se plač učini po svoj Arbaniji, da nije moguće izkazati. Težaci, vojnici i gospoda, sve to jednoskupno zaplaka, mà iza svega glasa, znadući i promišļajući sužànstvo, ù koje posli ńegove smrti imadihu upasti. Bi s velikim poštenem ukopan ù crkvi sv. Nikole od

Alesa grada ù Arbaniji, koji grad budući posli deset godina osvojili Turci sa svom Arbanijom ,izpitaše gdi se naodi greb Skenderbegov, koga našavši otvoriše, da vide ńegovo mrtvo tilo bojeći ga se još i mrtva ù grebu, pak razjagmiše ńegove kosti držeći se čestit oni, koji mogaše štogod ujagmiti, koje ù srebro okivahu ter uza se s velikom pomļom držaju cineći, da će biti na vojevańu srićni, snažni i slobodni, kako je i on bio."

„Tri iļade glava svojom sabļom Jure odsiče, što se je očito vidilo od ńegovi vojnika, ali puno i puno veće, što se znati ne može. Biše lipa, visoka i posve ugodna strùka. Imadiše taku snagu ù rukam, dà od jednoga maha volove pò poli, oklopnike od vrata do bedre, po dva Turčina ùpoređena s jednim udarcem prisicaše."

Skenderbeg je simbol slobode i nezavisnosti, uzor herojstva i nepobjeđivosti albanskom narodu i putokaz sadanjim i budućim pookljenjima moderne Albanije. Takvoga je prikazala i naša narodna pjesma. I još više. On je sa svojim albanskim narodom najiztočniji stup Evrope. To je shvatio i u toj službi ostaje do svoje smrti.

ZDRAVKO SULIĆ — CRTEŽ

EMIL VERHAEREN:

STOG SE ŽITA ZAPALIO

U kasnom mraku se njiva zapalila
i u četiri strane obzorja zvono uznemireno
raznosi jecanje svoje i plač:
— Stog se žita zapalio!

Po brazdama puteva valja se gužva
kroz staze i sela svud nemir i žurba
i kućni čuvari urlaju iz sela:
— Stog se žita zapalio!

Plamen liže i mrvi i drobi,
odkida krpe i baca u zrak;
kao vitice čas, a grančice zatim,
u žarke se uvojke splele.
Onda se smiri za tren, uklanja se,
šulja razstavlja se, i skoči od tla.
I gle! Zlato i svietli žar
na tamnome nebu! perjanicu svoju zatiče svud,
— kad li u daljini i drugi zapalio se stog!
Bezkrajan je — kao da mašeš s dva svežnja
sumpornih zmija — kroz polja plameni skaču,
kroz slogove, naselja, gdje se u staklima
kriese razbieljeni kremenovi.
— Stog se žita zapalio!

Poljane? Bezkrajne su u drhtanju;
lišće na drveću u ljeskanju se diže
nad bare i nad kuteve plodne;
na stražnjim nogama ždrebci od straha ržu,
ogromna jata ptica lepršaju
i padaju u ugljene žive; krikovi mukli
dižu se iz zemlje; to je pogibanje,
pogibanje obće, kojim požar taj
krvavim pestima vitla po zraku.
Iza grozote mir — kad li umorno veče
jezovito pođe tamo na časak
sumrak preplavi ludi plamen novi
— Stog se žita zapalio!

Po razkršćima plaho se gnjetu
ko začarani ljudi
i grcaju djeca;
i starci izčupane ruke
prema plamenim jezicima okreću,
a u daljini postojano šute
poludjeli; tupo zure izbuljene oči.
— Stog se žita zapalio!

Crven je zrak i nebeski svod,
turoban duh, ko mrtvi
pod zaklopljenim vjekovima zviezda.
Vjetar ore, tjera zlatni piesak
i skrletom vitla.

Vatra postaje krik, u plamenu skrita
za predjele daleke
nasuprot drugome briegu, gdje s one strane
rieke
naglo se razvila kao san.
Široka ravan? Žeravica, krv
i laž i zlato i vitla, i mete;
i čini se ko da visoka smrt sa boka
odnosi nebo.

Preveo: Vinko Kos

MARIJAN VLADIMIR KROUPA:
uč. Učit. škole u Zagrebu

ODLAZAK

Težko se ostavljaju dragi predmeti, koji bijahu nizom godina gledani, a još teže se ostavljaju drage osobe, s kojima smo tako dugo dielili istu sudbinu, događaje i utiske, vesele i žalostne.

Bunec je to osjećao, i tim mu je teže bilo ostaviti otca i majku, i još malog brata u kolievci. Cielu je noć mislio o tom razstanku, i držao u uvjerenju, da je još vrlo daleko, i da još ima do njega mnogo vremena.

Sada je mislio posve drugačije. Na desnoj mu ruci visi oteži kovčeg, a preko lieve ruke prebačen mu je ogrtač.

— Pođi k braci i poljubi ga!, rekla mu je majka, ponukavši ga suznim očima. On je poslušao njene izprekidane rieči, te je prišao k visokoj drvenoj kolievci. Među bielim i debelim jastucima, vidjela se još bielja mala glava sa zatvorenim očima. Braco je spavao.

— No, Drago, poljubi bracu, stala je majka bodriti Bunca, kad je, gledajući usnulog bracu oklievao. Dragecu je bilo po prvi puta čudno, gotovo smiešno poljubiti bracu, koji za taj cjelov ne će ni znati, ako se slučajno ne probudi.

U kuću je stupio otac i rekao, da je vrieme odlazku. Bunec je još jednom, nakon već tri puta, poljubio mamu zaplakanih očiju, a ona mu je nakon toga turila u džep u papir umotan sir.

— Uzmi, u gradu se to skupo plati, bit ćeš možda putem malo željan našeg domaćeg sira...

Na izlazku iz kuhinje Bunec je okom preletio preko dvorišta. Sada mu je čudno izgledalo. Patke, guske i pure, sve ga je to promatralo i čudilo se. Osjećao je, da sve to sad ostavlja na duže vrieme, i da će od sada vidjeti to sve riеđe.

U voćnjaku su jabuke polako dozrievale. Isto tako kruške i šljive, mirisne i pune sladkog soka. Drago ih je dugo gledao, ne mogavši oteti pogleda od njih. Gledao je svaku krušku, kako poprima žuti sjaj i uvlači u se zrelost, sunce i, kako neodoljivim mirisom mami sitne pčele, koje svojim pritajenim zujanjem lome ljetnu tišinu. Bunec je htio svaku voćku pomilovati pogledom. Cieli je voćnjak bio za njega jedan poseban i ugodan sviet. U njemu je za vrućih ljetnih dana ležao u hladu i gledao nad sobom voće u dozrievanju. A on je čekao, dok nije podpuno dozrelo, i kad je otac rekao, da se slobodno tresu, pobiru i jedu.

Iz kratkog razmišljanja prenuli ga uznojeni konji, koji su neumorno mahali glavama, na odbranu od muha. Bunec se popeo na kola i pogledao kuću. Rodnu kuću. Učinila mu se jadnom i priprostom. Da je na njoj bio slamnati krov, kao i pred dvie godine, on bi ljuto proplakao. Krov sa crvenim criepovima donekle ga je utješio. Još je jednom stigao poljubiti mamu, zatim je otac zavitlao bičem, i Dragec je vidio za sobom u prašini svoju mamu, kako maše rukom, a drugom briše suze.

— Budi dobar sine!..., čuo je njezino dovikivanje, koje je naskoro zamrlo u štropotu kola po cesti. Za njima se dizala velika i gusta prašina, pa Bunec nije mogao ništa vidjeti. Samo nešto malo pokraj i izpred sebe. Duga cesta, nakrcana toplom žutom prašinom, čekala je Bunca na kolima, da ga ponese u grad. Ta je cesta bila vez između njegova rodna sela i nepoznata grada. Vez između poznate

prošlosti i zamagljene budućnosti. Mislima je Bunec već nebrojeno puta jurio tom cestom. Tiho, bez štropota i bez otca, bez prašine i vrućine. Letio je sâm, prema gradu, predstavljajući si ga na čudne načine...

Šime, njegov drug iz susjedstva, koji već dvie godine ide u grad u gimnaziju, pričao mu je svakakva čudesa o njemu. Sve liepo, najljepše, blistavo i čarobno...

Bunec je bio neobično razdragan, kad mu je otac natuknuo nešto o školi, o gimziji i gradu. Dragecov otac i Šimin bili su glavni suparnici u selu. Oba najbogatiji, stoga su se u svemu natjecali. Grozničavo su se natjecali, ne birajući sredstava. Kad je susjed poslao Šimu u grad na gimnaziju, bio je to veliki udarac za Bunce. Nisu se tome nadali. Susjed se samo smješkao i dovikivao preko voćnjaka starom Buncu:

— A... ne će moj sin orati ni kopati, a valaj ne će!... Kaže župnik, da je najbolji moj Šime... a, kad je najbolji bio u selu, bit će još bolji u gradu, pa ti Šime hajde dalje u školu u grad — rekoh ja — za gospodina. Ne ćeš orati ni znojiti se, nego u hladu prevrtati šuštave papire i mrljati ih tintom... hahahaa... A kažu meni — znaš dragi susjede, bez uvrede — kažu ljudi, da tvoj sin baš nije onako najbolje pameti. Ne shvaća ti on..., kaže župnik, a znaš, što on kaže to ti je kao iz evanđelja ,i kaže, da ti Drageca dadeš u naučnike. Dečko ti je zdrav i jak, pa neka radi. Nije sramota! Ne može svaki u tu vražju mignaziju, treba biti „zasoljen!" Tako ja tebi kao susjedu i starom prijatelju...

Stari Bunec stao je šmrcati kraj plota i gledati susjeda u čudu, što on to naklapa. Napokon mu odbrusi, da neka ne gadi župnika i sveta evanđelja svojim poganim jezikom iz kojega zaudara cielo bure vina. Odonda su riedko govorili, a najposlije uobće nisu govorili. Stari se Bunec neobično jadio zbog toga što mu sin nije dosta „zasoljen", i što to i sâm župnik kaže. Počeo je tući Drageca, da bi ga priveo pameti. Stari Bunec je najmio i pastira, samo da Dragec ostane kod kuće i da pod njegovim nadzorom glasno čita. Konačno su ga priveli nekoj „pameti", tako je rekao i sâm župnik, a Bunci odluče poslati sina na gimnaziju za Šimom. Kad je susjed pokrio krov criepom, učinio je to i stari Bunec. Nije se dao! Sad mu je uspjelo sina poslati u gimnaziju...

Ponosno je stari Bunec zavitlao bičem nad uznojenim konjima. Kraj njega je sjedio sin Drago, koji po pripoviedanju župnika sada nadmašuje i samog Šimu. To je za starog Bunca bila najveća radost i laska u njegovu životu, i on je u znak zahvalnosti izpraznio pošteno svoje bogate podrume, da sa župnikovim učini protivno.

— A moj sine... sad ćeš ti vidjeti veliki, bliještavi grad. Uzkoro, uzkoro! Strpi se malo. U njemu ćeš ostati. Bit će ti liepo ,vrlo liepo! Ljepše nego u našem blatnom ili prašnom selu. Nadmašit ćeš ti i samog Šimu. Kako ne?... Hoćeš, hoćeš. Samo sad neznam hoću li te dati u profesore ili advokate... Ha?... što kažeš? —

Svojom hrapavom i težkom rukom poput šape, pomilovao je stari Bunec Drageca, koji se veselo smješkao i nestrpljivo čekao velika vrata, da se kroz njih spusti u čarobni grad, u kojem od nebrojenih svietla nema nikad tame...

NADA BOŠKOVIĆ:
uč. IV. teč. Uč. šk. Gospić

ZOV SVIETLA

*Gledaj ono svietlo! To nisu zviezde,
što trepere s dušom u nemirnoj noći.
Kad sve počiva, to ti svietlo šapće:
»Čekaj, sreća će ti u pohode doći!«*

*Ti otvori prozor, gledaj u daljinu!
Od sreće će procvast glog u tvojem vrtu
i noćni će slavuj u rimama skladnim
svietlu nepoznatom priniet svoju žrtvu.*

*Val za valom prilazit će k tebi.
U tvoju će sobu ući miris pjene.
I budi sretan, jer će u tom času
umrieti u duši sve boli, sve sjene.*

*Svietlo će drhtati i tvoj će čunić mali
prilaziti k svietlu u čudnome liku.
Ti zaroni tada u ležište zviezda
i vidjet ćeš u njem svoju tužnu sliku.*

*»Nemoj očajavat«, čut ćeš kako šapće
glas, kojim te je primamila sreća.
Poberi sve suze, što su prokapale putem
i stavi ih na stol kao stručak cvieća.*

*Možda ćeš i opet vidjet čudno svietlo,
koje će te zvati, ali nemoj poći,
jer u jadnoj duši sreći nema mjesta;
u nju može ona tek doći i proći.*

NJIHALJKA — MOJ STAN

*Proljeće i mladost, dva stupa;
mreža od sunčanih niti,
lakih, kao san.
Miris ozona na sunčevom traku,
cvrkut ptica u polumraku,
— to je moj stan.*

*Ne trebam preddvorja, stubišta, hallova,
jer više volim od mreže stan,
gdje sunce me miluje svojim trakom,
gdje čista pjesma leprši zrakom,
najradije provodim dan.*

TEŽINA SADAŠNJICE

*U vrtlogu ljudskih zaborava, misli
što se u ludom ritmu svjetskog kola
pomamno vrte, duša je samo posestrima bola
i sudbine škrte.*

*O prolaznosti svega! O krvi dana!
Gdje je vedrina, da se pojavi u srdcu;
gdje je osmjeh na patničkoj ustni,
da zamieni grieh?*

*Dobro je osuđeno na smrt.
U bezdanu leži korienje života
i mladosti, što uzalud čezne
za tračkom nesuđene radosti.*

*Potoci suza protječu svietom.
Pogažena od kopita biede,
što svakodnevno raste,
zemlja stenje i ludom brzinom bol se penje.*

*Nad zvonikom kruže crne ptice smrti.
Po ulicama grada padamo u blato.
Savjesti, dobro, ljubavi, srećo,
gdje ste, što vi kažene na to?*

KSENIJA OSTOJIĆ:
uč. III. razr. uršulinske gimn. u Varaždinu

NEZABORAVNI DOŽIVLJAJI IZ MOGA ŽIVOTA

Majka me budi, a ja dosta zlovoljna od slabog spavanja u vlaku otvaram pomalo oči.

„Hajde diete, probudi se, da te mogu urediti, evo nas brzo u Splitu!" Sad sam već življe otvarala oči i konačno privolila, da me majka umije vodom iz termos-boce i očešlja mi moju jako čupavu kosu. Sunce je već prilično visoko, a u daljini tamo niz strme litice ugledah more. Tata mi tumači, da je to Kaštelanski zaljev. Vlak pristaje uz stanice, kojih se dobro sjećam. Kaštel Stari, Sućurac, Kambelovac, Novi i tko bih sve nabrojio. Bieli se njih sedam u Kaštelanskom zaljevu poput sedam bielih galebova na plavetnom moru. Srdce mi jače kuca, jer iz sjećanja prijašnjih godina znam, da je blizu Split. Evo nas! Teta Katica i stric Miljenko čekaju nas na stanici, i mi sjedamo u kočiju, pa ćemo do poslijepodneva biti kod strica.

Umorna sam, no sve što me okružuje je novo, pa me zanima i ne ću da se odmaram. Ručamo rano, jer parobrod za naš dragi Bol polazi točno u jedan i po.

PAROBRODOM U BOL

Srpanjsko sunce žeže nas dobrano, no odmah je bolje, čim se nađemo na parobrodu. Ja se i njega sjećam i prvo mi je pitanje, kad dođem u Split, da li i ove godine vozi „Pašman" za Bol. Kapetan Gamulin je dobar znanac moga tate, pa se i mi krećemo slobodno po čitavom brodu. Pašman se ljulja već u splitskoj luci, znak je, da maestral dobro puše, no mi ćemo osjetiti njegovu snagu, tek kad izađemo iz luke. Primiče se sat odlazka. Iz splitske luke odilazi tada množtvo parobroda na sve strane. Krećemo i mi i mašemo tetki i njenoj djeci na obalu. Izlazimo iz luke i tu nas dočekuju veći valovi i više vjetra. Morali smo se jedno vrieme povući u salon, jer se pjenušavo more zalietalo i na otvoreni dio parobroda. Ulazi brod u Bobovišće, malo ribarsko mjesto s vrlo uzanim, ali liepim fjordom. Dok smo u luci, iz obližnje tvornice osjećam vonj ružmarina. Tu se prerađuje ružmarinovo ulje. Daljnji nas put vodi do liepog mjesta Milne, na zapadnoj strani otoka Brača. Domalo zaokrećemo prema jugu u Hvarski kanal. Upiremo pogled u daljinu na iztok, jer će se tamo ukazati zvonik velike crkve u Bolu — našem cilju. Prolazimo selo Murvice, iz kojega se u Bol nosi izvrstno voće. Tamo u visini gledamo „Pustinjakovu" spilju i samostan č. sestara, a evo i mjesta našeg omiljelog kupanja na pješčanom dugom rtu. Zvonik se ukazao, a na brodu nastane žurba. Bol je omanje mjesto sa kojih 2000 stanovnika, te se svi međusobno poznaju. Stoga nam mašu sa „mola" gotovo svi, koji su tamo i svaki nastoji, da nam s mnogo susretljivosti pomogne kod izkrcavanja. Dragom našem barba Floriju orosiše se oči od sreće i uzbuđenja, što nas opet vidi. On nema svoje djece pa nas voli, kao da smo njegova rođena.

BOL

Bol, rodno mjesto moga otca je liepo i napredno ribarsko mjesto s dvie crkve. Č. O. Dominikanci imaju tu sagrađenu krasnu zgradu za mužku gimnaziju a bave se i gospodarstvom. Baš zbog tih okolnosti dao je Bol mnogo izobraženih ljudi svojoj domovini. Mnogo Boljana otišlo je u Južnu Ameriku, a tome su svjedoci mnoge

napuštene kuće u ruševnom stanju. Otvoreno bistro more, koje stalnim strujanjem čisti one ubave dražice, gdje se ljudi kupaju, krasna pješčana žala, a osobito ½ kilometra dugi pješčani rat veoma pogodan za kupanje, bistra i zdrava izvor-voda učiniše Bol omiljelim ljetovalištem mnogih stranaca. U zadnjih se nekoliko godina mnogo pustog krša pošumilo, a uvedena je i elektrika.

NAŠA KUĆA

Nigdje se ne osjećam tako zadovoljna kao na Bolu u našoj kući. Tu slobodno skačem i lupim vratima, a ne plašim se prigovora. Blizu je luke, tik samoga mora, kao na nekom poluotoku. Iz gornjih soba ne vidim ništa, nego divno plavetno more i otok Hvar. S balkona mogu bacati tunje i loviti ribice, a s naših prozora vide se u bistrom moru i velike ribe, kao cipli i lubini kako plove. Borovi i čempresi, koje smo posadili oko kuće već su liepo ponarasli kao i indijanske smokve i aloji. Sve je to tako liepo, neda se pravo ni opisati!

BARBA FLORIO

Siedi starac, navorana — i od sunca i vjetra opaljena lica i nekih tamnih očiju. Jake ruke su mu žuljave od veslanja i potezanja mreže. Ćudi je blage i vrlo pobožan. To vam je barba Florio. „Svićar" je na ribarskom brodu i ima oko petnaest ljudi, koji skupa s njim odilaze na noćni ribolov. Sprema on svaki dan, kad nema mjesečine, svoju torbu sa „škandajem", večerom i toplim kaputom, te upalivši „feral" sjeda na mjesto svićara, pa momčad vesla put „pošte". Kad se skupi množtvo riba oko „sviće" ,on dade znak, te oni sa „levuta" bace mrežu oko svićarice. Tada se pomalo vesla put obale i na zgodnom mjestu izvuče se mreža iz mora. Krasno je vidjeti kad se riba prebacuje iz mreže u barku. Činilo mi se, da ljudi živo srebro prebacuju. Poneka življa i veća ribica preskoči preko mreže natrag u slobodno, široko more. Barba Florio vodi nas za vrieme praznika po danu na ribolov. On znade točno, gdje se u velikoj dubini kriju ribe, i gdje se nalaze podmorske spilje, u kojima žive škarpine i jastozi. Kad god smo se uputili na određeno mjesto, uviek bi izvukli kakovu krasnu ribu. I nama djeci načinio je on tunju, pa smo uživali, kad bi u jedan put izvukli po dvie ribe, kakvoga šparića i kanjca, ili liepo obojenu figu. Bacali smo i vrše u more, a i parangal od „iglica". Nikad, doista nikad ne ću zaboraviti onih liepih dana!

TUŽNE VIESTI

Ratno je vrieme i mi ne možemo, kao što smo to svake godine činili, poći u Bol. Odanle nam stižu tužni glasi. Sviet gladuje, a naš dragi barba Florio je težko obolio. Roditelji šalju hranu, odielo i novac, da olakšaju starcu život. No jednoga dana stiže viest da je umro. Bilo je mnogo plača i tuge za neprežaljenim barba Floriom. Nije prošlo mnogo vremena poslie njegove smrti, kad nam stiže i druga — kobna viest. Talijani su zaposjeli Brač, počinili na tamošnjem žiteljstvu bezbroj zuluma, a u samom mjestu Bolu zapalili i orobili skoro sve kuće. Među tim kućama i naša je izgorjela do temelja, a s njome i sve ono najljepše, što smo do sada u životu imali.

VLADIMIR HIP:
uč. VIII. razr. gimn. Požega

SVJETILJKA U MAGLI

Kako je težko svietliti noći i noći duge
u vječnom zagrljaju dosade, nesreće i tuge.
Kad spletovi krvavih misli teturaju ko bolestni pijanci
i rastu i penju se želeći drmnuti svietom,
a od njih ni bolestan list zadrhtati ne će.
Kako to peče!

Kako je sladko biti visoka, sjajna zviezda,
kako je liepo biti tek svjetiljka neznatna mala!
Bacati kupove žarke blistava, sjajna svietla
uzalud tražeći biser, dragulje i cvieće,
a naći samo blato, trulež i smeće.
Oh boli i sreće!

Htjeti svietlo načinit u krvavoj svjetskoj tmici,
a biti samo jadni žižak na ulici,
što sja u maglu dosadno i sliepo,
kako je težko — i liepo!

DOSADA

Težko se oblaci sivi dosadnim nebom vuku,
sumorno kiša pada u sluzavo blato,
što guši.
O, zašto mi rujemo u blatu pokriveni sivoćom neba
ko bolestni, sliepi krti,
i zašto je život tek dosadno čekanje smrti,
kad sunca nam treba.
Toplog proljetnog sunca
i sreće malo.

MIJO FILAJDIĆ:

POTVORA

Jedne noći opljačkali hajduci kolibe seoskih stanara, kolibara, tamo kraj Velike šume. Odnieli su slaninu, brašno, pekmez, krumpir, grah, sol, — zatim tave, zdjele, lonce, žlice. Ama sve do sitnice. Čak su poskidali i slike sa zidova i povadili čavle, o koje su one bile ovješene! A sve to dogodilo se na sam Badnjak, kad kolibari odoše u selo, kućama, da proslave najveći blagdan u godini.

Selom prošao glas o tome strahovitom i nezapamćenom nedjelu. Potresao je svaku čestitu dušu mirnog sela. Dopro je glas i u kotar. Odanle došli oružnici. Pohvatali sumnjivce, te ih izpitivali. Nekako pade sumnja i na djeda Imru. Odvedoše starca u zatvor.

Zaludu je starica, baba Bara, zaklinjala i molila oružnike, da joj ostave čovjeka na miru, oni su vršili — svoju službu. A vršili su je po pravdi, kako oni kažu. Niesu staričine suze imale snage da izprave grbavi paragraf.

„Mi ćemo izpitati" rekao je narednik, pa zapovjedio da se vodi djed u zatvor. Ali, ako je tako, kao što ti, stara, govoriš, a nije onako, kao što rekoše ljudi, mi ćemo njega pustiti, pak nikom ni petka. Ali, bogme, ako se nađe da je kriv, onda ne će biti najbolje. Ode djedo u buturu, a lako ćeš mu i ti doći — u družtvo!"

I tako odvedoše djeda Imru, a starica osta sama na domu u onoj kućici nakraj sela. U kutu su negdje čekale započete držalice, kosišta ,toporišta, što je djed namienio seljacima. Oni su to kupovali od djeda, a on tim odkupom prehranjivao sebe i staricu. I kako su liepo živjeli!

Nikada ih nije čula ni vrana ni svraka! Pazili se kao dva biela goluba.

I doista im bilo malo vrta, vinograda i ono nekoliko kokica, što su trčkarale oko kuće i sakrivale se u koprive izpred ljetne omare. A kad bi koja snela, pa se razkokodakala, iztrčala bi straga te odštantucala do gniezda i onako toplo jaje doniela djedu, pa bi se obadvoje radovali jajcu, kao djeca slasticam.

Ono malo sitna novca, što bi ga zaradili, lako je bilo potrošiti. To bi seoski trgovčić spravljao u svoju ladicu, a njima davao što je već bilo od potrebe. Kupovali su samo, kad bi imali sitniša, a na dug nikada. Znali su, da je istina rieč: Dug je zao drug! Tko je dužan, on je i tužan! Uviek su bili zadovoljni s onim, što su imali.

I eto! Kakva je sad nevolja pala na njih!...

*

Polagano, skoro nečujno polagano odmicali su crni dani osamljenoj babi Bari. Često bi sjedeći na pragu plakala, jecala od žalosti. Oko nje bi se okupile kokice, a došao bi i Tancoš. Legao bi pored nje i gledao u baku baš kao kršteno čeljade. Zašto djedo ne dolazi među njih kao prije? Što se to dogodilo? Zbog čeka je baka onako nevesela?...

Starica bi zadriemala. Kad bi se trgnula od driemeža, pitala bi gledajući u pseto i kokicu:

„Je li, djeco moja, djedo nije kriv!"

Tancoš nije poskakivao po dvorištu, kao prije. Od plota do plota vukao je noge, kao da se težko razbolio, i ogledavao se, ne će li odkuda spaziti gospodara. Ali djeda Imre nije bilo.

Zatvorili djeda u tiesnu i mračnu sobicu i dali mu tvrd ležaj. Srdce mu se stezalo, grlo sušilo, a suze samo da se ne prospu. Ali to nije nitko vidio.

Zar nitko?!

Djed nije nikako mogao da se domisli, zbog čega leži u zatvoru. Što ga tu još ne čeka? Dokle će tako?

Tko god ga što pita, on odgovara po istini i pravdi.

A koga god on što pita, nitko ništa ne odgovara, kako Bog zapovieda, po pravdi i po istini.

Jedno je pouzdano znao: da nije kriv!

Pa tko ga je obiedio!?

Takva su mu pitanja prolazila glavom.

*

Starica se baš vraćala od trgovčića iz sela, pa se svratila na časak kumi Kati. Zatekla tamo ciganku. Znate onu, što pred njom nitko u selu ne može da sakrije ničega na svietu. Ona je znala najbolje sve seoske tajne. Ali mudra ciganka nije tajne razbacivala, nego prodavala za komad slanine, šaku brašna, klip kukuruza, pregaču krumpira, lončić masti, jajce ili glavicu kisela kupusa.

„O Julka", reći će baba Bara", što tražiš za svoju tajnu?"

„Kakvu to misliš tajnu, Baro", odvrati ciganka.

„I sama znaš. Što pitaš! Čula si, da su žandari odveli djeda Imru u kotar, prava zdrava. Obiedili ga opaki ljudi. Sad lomi tamo stare kosti na daskama. Poslovi propadaju. Kazali su, da je djed Imro krao s hajducima u kolibama. A nije. Bog nam je svjedok. I nitko ga baš nije mogao vidjeti!"

„Aho, znam!" upade u rieč ciganka, „nego daj ti svojoj priji u krilo malo krumpira i koju šaku brašna, ona će ti po istini kazati, što je i kako je, pa će stari doći prije reda kući!"

„Kazuj što znaš, bit će što tražiš!"

„Onaj debeljuškasti" stade ciganka šaputati, „znaš ,kuća mu kod lipe, on je štandarima nalagao. Osveta! Ta on viče odavna, da će vam se osvetiti ljuto, znaš, što mu stari tvoj izlemao derana, kad vam krao kruške! On je natovarao na djeda Imru ono zlo. Eto tako, htio da ga štandari provedu po selu. Osveta, pa to ti je!

„Znala sam i sama, da tako nekako mora biti" progovori baba. „E, baš ti hvala, ciganko, hodi k meni, dobit ćeš krumpira, koliko možeš nositi, a dat ću ti i brašna, zaslužila si!"

Već isti dan znalo je čitavo selo ciganskinu tajnu. Digoše se dobri seljaci i da će u kotar posvjedočiti, kako je i što je na stvari.

Pravda drži sela i gradove!

Ddjedo se odmah povratio kući.

A onaj debeljko odležao za svoju potvoru i zlobu u kotaru baš u istoj samici, gdje je djed Imro dočekao — pravdu!

Selu je bilo drago, što je izašlo djelo na vidjelo. Seljaci su psovali debeljka, i govorili:

Tko pod drugim jamu kopa, sam se u nju zakopa!

STJEPAN KRČMAR:

PRAVO JE TO

Nađe se sam. Tako iznenada i tako brzo. A n j i h o v a je to misa; dolaze rano u jutro, žure se i naglo smiruju. Kao da jedva čekaju nedjelju i tu misu, a onda opet nešto ih tjera i odmah odlaze. Možda zato i drže tu misu n j i h o v o m: starih žena, obučenih u crno i staraca. Ili bolje, onih žena, koje i u nedjelju imaju još posla: djecu oprematî k „đačkoj" misi i objed kuhati. Izmjenjuju se tako članovi obitelji, razpolažu s vremenom kako im je najzgodnije: nedjelja je i svi trebaju ići k svetoj misi. Zakon je to svake obitelji u selu i starog sela.

Zato se Marko Potok mnogo i ne čudi. Ili zapravo on ne primjećuje sve to: ni župnika koji je otišao u sakristiju, a ni druge. Svejedno je sada to njemu! Što više: možda mu je i draže. Ima on nešto tiho šaptnuti, nešto reći, potužiti se... Kome? Kome, ako je crkva prazna i niemo šuti? Tko će ga čuti? Tko hoće uobće slušati starog Marka Potoka, koji ne zna ni kuda bi sa svojim sedamdeset godina.

Ipak... Marko je odlučio svršiti; popuniti prazninu u svojoj duši. Zapravo odgovoriti na jednu šutnju. Šutnju, koja je zavita koprenom. Kao noć, kad se najviše provlače kradljivci pokraj osvjetljenih prozora. Ništa ga ne smeta. Sav se snalazi u toj tišini crkve punoj tamnih kutova. Kuda tek proviruje kasno jesensko jutro. I zašto da se zabrinjuje kad zna što hoće ili da se možda nećka?
Puno sam ga volio. Ti to znaš. Volio sam mladog. A moj je bio i volio sam ga.

— Da! Zašto si ga uzeo k sebi, tako ga kao i ona jutra kad sam išao u košnju ili bolje onu mladost... Ali što je sve to; još i jače.

Kako? O čemu to poluglasno mrmljao stari Marko Potok i još k tome u crkvi. A i čislo drži u rukama. Pa ne boji se tišine, da bi je htio savladati ili prevariti! ne, ne!

— A voljelo ga je i selo; i ono se ponosilo njime. „To je tvoj sin? Da, da. Kako je odrastao i svi mu se vesele." Tako su govorili susjedi, dok je bao u školama, u gradu, daleko, i vraćao se samo u ljetnim mjesecima, veseo i pun svietlih iskara u očima. Od čega? Od vjere, od nade; jednom riečju od života. A to sam ja volio. Nekako posebno volio. I kad je svršio nauke nije se sramio sela. Govorili su mi: „Već je znamenit tvoj sin, postao je velikim gospodinom i sigurno on neće nas zaboraviti." Jest, tako su govorili. Upravo tako! A ja: „Ne, ne će. Znam ga; ta moj je sin i moja je krv."

I nešto počne opet rasti u njegovim grudima. Hoće i njega prerasti; sve se burka u njemu, a oči se kriese kao nekad, kao onda, dok je Marko Potok prolazio selom sa svojim najstarijim sinom.

— Onda, onda su me svi pozdravljali i gledali u mene. A ravan? Tko bi mi i mogao biti ravan? Pa i učitelj je onda sa mnom razgovarao i nije ni bilježnik okretao glavu. Onda sam i ja bio nad svima!

Tako se zanosi stari Marko i zaboravlja da je u crkvi. A i što to znači da zaboravlja? Ne zaboravlja on ništa. Njega izpunja misao o sinu i u njoj gleda samo sebe. Zbog njega je sve to; i sin je bio zbog njega.

— Liepo je imati takvog sina: gledaš ga i diviš mu se, a tebi se drugi dive: zavide ti kadkad. I mora te onda misao o takvom sinu svega izpuniti: i moj se svaki osjećaj i svaki uzdah topio u njemu. Svaki drhtaj moje duše bio je za njega; i strah

i bol. Ali ne! Nije to bila bol. Kakva bol! Svi napori i trudi koje sam njemu dao bili su za mene dragi. U njima sam tek spoznao svoje otčinstvo.

Pred Svetohraništem izgara sveto ulje u vječnu svjetlost. Topi se i raztvara da osvietli oko sebe; i privlači poglede u svietlu točku. Tako je sjajno to u polumračnoj crkvi i ne može ni Marko Potok, a da ne svrati svoje oči. Kao da to simbolizira istinu, kojoj se ne mogu oteti ni razvratni pogledi. U kojoj leže čežnje sviju! Ali samo na čas oduzelo je to starčevu pozornost.

— Nu, došli su zli dani. Naglo je obolio. I iznenada su mi javili: „Umro je". Da, moj sin je umro! I što sam bio ja tada? Što sam i mogao biti bez sina? Misao je negdje zastala, a duša je zazvonila tvrdim zvukom. Postao sam kamenom. I uzalud, u prvim trenutcima, nastojao nešto misliti. Sve je bilo uzalud. Nisam imao o kome i zašto? A poslije...

Nešto crno pređe njegovim obrazom i ostavi trag u staračkim borama. To je izraz pitanja i patnje. Koga ne bi smeo taj iznenadni događaj? I još k tome tako zao i nemilosrdan. A zar se smije dozvoliti da starac izgubi svoj oslon. Istina, on ima još dva sina i jednu kćer, ali to je bio najstariji. Prvi i najstariji! Treba to razumjeti: saživjeti s mislima siedog Marka Potoka i ne odbaciti ni jednu mogućnost. Zašto, zašto je morao otići baš on: možda je tko drugi u isto to vrieme želio smrt, a morao je ostati u životu. Nije li to bila učinjena zamjena, ali nepravedna. Ili možda osveta?

— Kako si, o Bože, mogao to učiniti. Tako sam vikao, jest vikao sam. A i mrzio sam sve. Sve sam mrzio. A Tebe? Ne znam, jesam li i Tebe? Znam samo da sam biesnio. Da! Pa kako si mi ga mogao uzeti kad sam ga najviše volio. I trebao! Ti koji si sama dobrota i ljubav. I kad sam sjedio u kutu kraj peći, a njega su tada nosili na groblje daleko u gradu (ja nisam bio na sprovodu; bila je moja žena s djecom), još uviek sam se bunio i prosvjedovao.

Tu zastane. I s mrmorom i s dahom. Kao da se iznenadno nečeg dosjeti.

— Ali i sagriešio sam.

I odmah popusti nagli priliv krvi u glavu i nemirni kucaji srdca. Sve se počne stišavati, i misli i čežnje. Rieči ga zagrijaše i zaboravi na sebe. Sve se ponovo odigralo pred njim i tko je kriv da se opet zaletio. Nije on to htio; druge su želje njega dovele i hoće izpraviti.

— I sada. Ne samo onda, već i sada, ovaj čas, opet sam sagriešio.

Pokunji se da sakrije pogled. I tako sakrije i svoju nutrinu.

— Možda je ta smrt bila kazna za moju oholost. Htio sam iztaći sebe, i samo sebe, a onda si mi tako nenadano pokazao da postojiš i Ti, kome zapravo imademo sve zahvaliti. Ja sam Te htio preteći, a eto, nisam mogao. Ali što je zato on skrivio? I da li je slobodno tako raditi da se osvetiš drugome. Ali ne, ne! Kuda sam opet zašao? Nešto je drugo bilo razlog. Da ,da! *Ti si ga ljubio iskrenije nego ja*. Jest, jest. To je ono. *Tvoja je ljubav bila punija i ljepša i zato si ga uzeo k sebi*. Znam, htio si ga nagraditi kako je zaslužio. Hvala Ti i budi dika! To je bio pravi dar njegovoj duši i ja se više ne protivim. Ne, ne. Ne bunim se ja više.

Ljubav! Kako je to različita rieč u raznim prilikama. I mnogi je neizpravno shvaćaju i *odatle zlo na svietu*. I Marko Potok ju je drugčije zaželjeo, ali opet... Spasila ga *ona* ipak. I pravo je to.

Crkva se počinje razsvjetljavati: dan prodire u nju kroz visoke prozore i ostavlja kose tragove. I kipovi i slike na oltaru postaju izrazitiji: već se jasno vidi kako sveti Martin reže svoju haljinu da ogrne gologa čovjeka. A Krist, iako razpet na križu, upire svoj vječno blagi pogled na Marka Potoka. A Marko i traži taj pogled; zbog njega je i razodkrio sve svoje tajne; prošlost je ponovno oživio samo da bude sve razumljivo i prihvaćeno. On je to sve podastro tome Kristu, koji ga može i hoće razumjeti.

I Krist?

Krist se smješka; raduje se starcu u ovo jutro očišćenja. Eto, veseli mu se što je sve odkrio i što je našao razlog svemu tome. Sam, u svojoj duši i u svojim mislima.

— Kajem se, Bože, za svoju sumnju. nije bila potrebna. Ili bolje, nisam imao razlog za nju. A ako je to već u ljudskoj slabosti, veselim se što si me shvatio i oprostio mi.

Sagne svoju siedu glavu. Ne da izvrši samo kretnju, već da proživi dubinu kajanja. I bol, radostna bol prožme mu obraze. Ne bol straha, već bol smirenja i sreće. Iz nutrine proizlazi sve to, iz ove nutrine, koja je sve to doživjela i proživjela.

— Hvala Ti budi i dika!

Vrata se crkve otvaraju; već ljudi ulaze u crkvu i čekaju drugu misu. Kretanje zbuni Marka Potoka i on odlazi. A i svršio je svoju molitvu i s pokajanjem ide. Mirno i starački.

Pred crkvom ga pozdrave. Kao nekad. Ili se to njemu samo tako pričinilo. Ali ne! Uistinu ga pozdravljaju.

I on zadovoljno prolazi.

A nešto se zrcali u njemu i iz njega.

Što to?

Smirenost je zavladala njime. Neka posebna, nebeska smirenost. U svakoj se kretnji odražava, i u njegovom pogledu i hodu.

Tiha smirenost.

ANTE JURIN:
uč. III. muš. relane gimn. Zagreb

VJETRU

Čuj me vjetre!
— Kad dođeš u moje maleno selo,
stani na čas — i zaviri u njegove »tisne kale«
... Znam. U njima sad nije, kao nekad... veselo.
Ne čuje se više smieh i pjesma,
već plač dječice male...
— I evo već godina druga,
da vlada u njima — —
pustoš i tuga.

Zato te molim vjetre!
— pozdravi mi tu žalostnu dječicu,
što gladna prolazi kroz moje selo...
— I još ih poljubi toplo...
u njihovo bliedo — patničko — čelo.

RIBARI

Brodići —
ko galebovi bili,
plovu moren i lutaju modron pučinon.
— U njima su muževi jaki i mladići,
koža im je opaljena od sunca i mora.
Kad vitra ni —
voziti se mora.
Mokra su njiova lica od znoja,
jer vrući su dani litni...
Do večeri moraju još daleko... daleko... dojti,
da moru noću ribu loviti...

Za obid jedu palentu (kad ribe nima)
i kus suha kruha.
Malo bivande slabe popiju. (To je hrana njima!)

Al kada mestral sa zmorca zavijori
razapnu oni bila idra.
Zrakom tad pisma njiova zaori.
— Pisma o moru...

A brod po valovima skače — kolo ko da igra...

JANEZ BRGLEZ,
Sisak

ZBOGOM...

Zbogom driemajući niz jablana u mome selu, nizke seljačke kućice sa položenim krovovima i cvatućim granama mirisnog jorgovana i bagrema!

Zbogom biela seljačka crkvice! Kako mi je bila draga vječita tvoja šutnja i drag onaj sliveni mir u vrieme, kada sam tražio u tebi utjehe suzi moga bola!

Zbogom vijugavi puteljci u polju, koji vodite u zlatna lelujava mora pšenice! Kako su bili veličajni vaši modri talasi u vrieme večernjeg povjetarca, kako zanosan moj pogled što vas je milovao!

Zbogom plavkasti obrisi dalekih brda, što me sjećate mog rodnog mjesta! Zbogom vi svi predmeti, što ste tako mili mome srdcu! Vi ostajete u meni, vi idete sa mnom! Daleko, daleko... Ostani sa mnom topla suzice uspomena!

Zbogom i ti, majko! Daj mi još svoj majčinski cjelov na moje čelo, blagoslovi me, pa da onda krenem jer me domovina zove...

SLAVOLJUB BERKOVIĆ:
uč. IV. razr. gimn. Hrvatski Karlovci

MOSTARU

Ti liepi i dični grade,
ko kremen stojiš!
Rekao bi:
odoljet će svakoj velikoj sili.

Iza ivica miloga grada
pruža se tamna nit
golemih brda...
— A sva su ta brda od kamena tvrđa.

A vazda je živo u mome gradu,
narod nije bezposlen, vazda je u radu.
Kasno u veče, kad prolaziš
preko mosta stara,
izpod tebe rieka,
a davna prošlost u tebi se budi...

Sa visoke tanane munare
mujezinovi tromi glasi
u daljini zamiru...
A kada niema tišina zavlada gradom,
samo po koja sjenka, ali ona izumire kradom.

RUDOLF HORVAT:

ŠTO SE NA HRVATSKIM GIMNAZIJAMA UČILO DO GODINE 1850.

Sadašnji je sustav nauke na hrvatskim gimnazijama posve drugčiji, nego li bijaše prije godine 1850. Tada se naime kod nas obučavalo po naučnoj osnovi, koju je kraljica Marija Terezija objelodanila u rujnu godine 1777. pod naslovom „Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas." Naravno, da je i ova osnova bila tečajem 70 godina svoga obstanka znatno mienjana.

Po toj osnovi imale su naše gimnazije izprvice pet, a od godine 1806. šest razreda. Dielila se pako gimnazija na dolnju i gornju. Dolnja je gimnazija izprvice imala tri, a kasnije četiri razreda; oni se nazivahu „gramatikalni razredi", jer se u njima učila gramatika latinskoga jezika. Ovomu jeziku posvećivala se najveća pažnja, te ga je svaki učenik morao naučiti posve dobro, jer se od 2. razreda predavahu svi predmeti na latinskom jeziku. Latinskomu jeziku bio je određen najveći broj sati također u gornjoj gimnaziji, koja je brojila dva „humanistička" razreda. Humanisti su naime u 5. razredu morali sastavljati latinske govore; zato se ovaj razred i zvao „retorika". Šesti razred gimnazije zvao se „poezija", jer su humanisti druge godine morali kovati latinske pjesme. Time se doduše postigla okretnost u govoru i pismu, te su učenici međusobno morali govoriti latinski; ali to nije bio „klasični jezik" latinski, jer se nije učio iz rimskih klasičnih pisaca. Gimnazijalci su zapravo učili t. zv. sredovječnu latinštinu, koja je imala većinom latinske rieči, dočim joj se skladnja deklinacija osnivala na materinskom jeziku; obučavala se pak od prilike po sličnoj metodi, kako đaci danas uče t. zv. žive jezike.

Osim latinskog jezika nije u hrvatskim gimnazijama izprvice učio nijedan drugi jezik. Grčkomu jeziku nema u analima hrvatskih gimnazija spomena sve do god. 1850. Njemački jezik nije kod nas nikada prije Thurna bio „obligatan (obvezatan) predmet"; ali ga je zato kralj Josip II. 1787. uveo u hrvatske gimnazije kao „nastavni jezik" mjesto latinskoga. Postupno je njemački jezik dopro do trećega razreda, a bio bi se uveo i u cielu gimnaziju, da nije god. 1790. kralj Josip II. umro. Josipov brat i nasljednik Leopold II. vrati opet latinskomu jeziku njegovo suvereno pravo, te ukine njemački kao nastavni jezik; ali zato — na zahtjev Mađara — uvede godine 1792. u hrvatske gimnazije mađarski jezik. Ovaj bijaše izprvice samo „neobligatan" predmet; no tko je učio mađarski jezik, lakše je dobio štipendij ili bio primljen u konvikt. Godine 1834. postade mađarski jezik „obligatnim". Od sada su Mađari išli za time, da mađarski jezik učine u hrvatskim gimnazijama „nastavnim" jezikom, t. j. da se svi predmeti podučavaju na mađarskom jeziku. Tako bi se iztisnuo latinski jezik, koji je smetao širenju mađarizacije.

Nastojanju Mađara stade na put sama hrvatska mladež, koju je vodio dr. Ljudevit Gaj. Rodoljubna mladež počne naime tražiti, neka se u hrvatske gimnazije uvede hrvatski jezik kao „nastavni", jer je uvidjela, da se protiv mađarizacije težko boriti s pomoću mrtvog latinskog jezika. Izprvice se hrvatska mladež zadovoljila time, što je hrvatski jezik postao „neobligatnim" predmetom. Na zagrebačkoj akademiji počne godine 1832. hrvatski jezik u „izvanrednim satovima" (dakle ne za redovite obuke) predavati dr. Matija Smodek; on je bez nagrade predavao do go-

dine 1840. Isto je na varaždinskoj gimnaziji počevši od godine 1839. činio rodoljubni franjevac Hinko Hergović.

Ne treba ni spominjati, da je mladež upravo hrlila na ova „izvanredna" predavanja. Ljubav za hrvatski jezik rasla je istodobno s mržnjom na mađarski jezik. Ovaj se kod nas prestao predavati godine 1848., kada su zagrebački gimnazijalci spalili mađarske slovnice na trgu sv. Katarine, ne htijući polagati izpita iz mađarskog jezika. Na jesen godine 1848. počnu neki profesori predavati svoje predmete hrvatskim jezikom. Ovo je odobrio ban Jelačić, koji je 3. rujna 1849. dapače naložio, da se od sada moraju svi predmeti predavati hrvatskim a ne latinskim jezikom. Drugom pak naredbom od 23. studenoga 1848. uvede Jelačić hrvatski jezik kao obligatan predmet, naloživši, da se njemu u svakom razredu posvete po dva sata na tjedan.

Po naučnoj osnovi od godine 1777. morao je svaki profesor predavati sve predmete u svome razredu, jer nije bilo specialista za pojedine struke. Tako su profesori predavali i vjeronauk u nižim (gramatikalnim) razredima, dočim je za „humaniste" postojao poseban kateheta, t. j. njima je koji od profesora predavao vjeronauk uz posebnu neznatnu nagradu (6 dukata na godinu). Vjeronauk se izprvice predavao dva puta na tjedan po pol sata iza redovite obuke. Godine 1800. postade vjeronauk redovitim predmetom, a god. 1801. dapače „najvažnijim" predmetom uz opazku, da ni jedan učenik ne može prieći iz nižega u viši razred, ako ne dobije dovoljnu ocjenu iz vjeronauka. U svim razredima predavao se vjeronauk po istoj knjizi (veliki katekizam), koju su tako učenici proučili šest puta, da bolje zapamte vjerske istine. Počevši pak od godine 1826. obavljao se izpit iz vjeronauka u prisutnosti biskupova povjerenika.

Iz poviesti nisu gimnazijalci učili drugo, negoli poviest kraljevine Ugarske i „pridruženih joj zemalja". Upravo je nepojmljivo, zašto se nije učila obća poviest, koja učenike toliko zanima. Mnogo više pažnje posvetilo se zemljopisu. Ovaj se naime predavao u svim nižim (gramatikalnim) razredima, i to po knjizi „Geographia regni Hungariae", koju je napisao Matija Bel. Počevši od godine 1846. učio se također zemljopis drugih država (cieloga svieta), a ne samo zemljopis Ugarske.

Malo se pažnje posvećivalo matematici. Gimnazijalci su naime učili samo aritmetiku, a ne također algebru i geometriju. Samo neko vrieme učila se u 6. razredu t. zv. praktična geometrija. Aritmetika bijaše podieljena u tri stupnja, te se prvi stupanj učio u svim nižim razredima, a drugi i treći stupanj u 5. razredu.

S fizikom se stari sustav nije mogao nikako sprijateljiti. Izprvice su doduše gimnazijalci u 5. razredu učili barem „lakše početke fizike"; no kasnije nije se učilo baš ništa. Kao da ova liepa i koristna nauka nije za gimnazijalce, prenieše ju na tadašnju akademiju, gdje se fizika učila u2. tečaju. filozofije (današnji osmi razred gimnazije).

Mnogo više pažnje posvećivalo se prirodopisu. U 2. razredu učili su gimnazijalci životinjstvo, u 3. razredu bilinstvo, u 4. rudstvo, u 5. opet rudstvo, a u 6. razredu bilinstvo i životinjstvo. Prirodopis se predavao po jednoj te istoj knjizi, koju je oko god. 1779. u Budimu napisao sveučilištni profesor Piler. Kasnije se sa prirodopisom počelo drugčije postupati, pa je on bio iz nižih razreda gimnazije sasvim iztisnut, da se dobije vremena za obuku u vjeronauku. O kemiji i risanju nije na gimnazijama bilo ni govora!

JURAN:

ZLATNI ANĐEO

Crkveni zvonik naše crkve izticao se odasvud iz ravnice svojim crvenim krovom. Bio je kao čuvar gradića. Mrkim četvorim očima gledao je na četiri strane svieta i žalostivim zvekom odukcavao prolaznost vremena. Kod ulaza na tavan naslanjao se o zid napušten zlatni anđeo polomljenih krila, s crnim rupicama na čelu. Bio je zapravo od drveta — samo pozlaćen. Čudan mir odsievao je s njegova lica, uviek isti smiešak lebdio mu oko usana, — popinjao se tik zvonovima ili silazio dolje, bio veseo ili tužan.

Mi, koji naučismo latinsku podvorbu, vrzasmo se često pored crkve. „Confiteor", „Scuscipiat" i tako dalje ,išlo i meni kao po loju. Svaka misa donosila mi po koji novčić, poldanica i po grošić, a kadkada nam crkvenjak natrpao džepove hostijom, ili nas kojiput propustio u cintor na šljivu.

A svima nam je bila najkrupnija želja, da zanjišemo koji od trojnih zvonova u tornju. Ha! ti sitan, a zvono krupno! Pa ipak, povuci, potegni ,ovamo i onamo, i gle! najedanput: dum! dumm! dumm... Na svaki poteg zvon se odazivlje zaglušnim glasom, a taj glas dopire do svakoga uha u gradiću.

Eto, kad zazvoni podne, Josica se križa, trči kući i viče: „Mamo, ja sam gladan!" A stari Fabijan odlaže dretvu i kladivac i pere ruke. A kad udara mrtvome, babe uokolo dižu glave i pitaju: „Kome to zvoni?" Mesar Luka odgovara: „Netko je metnuo žlicu na policu". Naveče, opet, o pozdravljenju, „di" Martin mrmori „Izpoviedam se", udara se šakom o prsa, kaje se za griehe. Blagdanom ujutro, susjeda na glas zvona uzimlje košaricu i molitvenik i sprema se u crkvu. Pa i oni fini, gospodski Šepuši lagano šetaju glavnom ulicom; njih čeka njihova klupa uz oltar.

Eh, nije to mala stvar!

Nije šala zvoniti, — ali pravo, da ne izađe „u stranu" ako „na vatru". Pa onda, put do zvonova!... Da, istina, kroz sve su katove provlačili konopci sve do dolje, ali njih je Janko štedio. Zato si trebao kod zvonova konop popridići i oviti ga oko klina, da ti ostane, koliko trebaš za razmah. Janko nas puštao na „cinkuš", i to samo kad je zvonjelo skupno, za mrtve. Tako bi se prikrivale pogrješke. Kasnije si smio prihvatiti „Svetog Josipa", a najzad „Trojstvo".

Bilo je u studentsku nedjelju rano ujutro, baš na dan svete Katarine, na imendan moje bake. Moja je majka bila pralja, „did" već onemoćan, a baka je još pod stare dane posluživala po tuđim kućama. Toga me dana majka usvetačila, a ja odtrčah na ranu misu. Započinjala je u sedam ujutro nakon svečane četvrtsatne zvonjavine velikoga „Trojstva".

Još se nije pravo ni razdanilo.

Zvonar Janko, kao sveti Zaharije, s velikom bradavicom među obrvama, stajao je u cintoru kraj vatrice, od koje se vukao dim uza zid.

— Gospon Janko, rekoh, da Vam pomognem zvoniti...

— Na, odgovori crkovnjak i pruži mi ključ, — sad će „tri fertalja". Ti počni, ja ću doći za tobom.

Poletjeh uz prolaz, pa uz vrata pjevališta, pa otvorih prizemlje zvonika. U udubini do tavanskoga ulaza stajao je zaprašen zlatni anđeo pokidanih krila. Miran

smiešak lebdio mu oko usana. Uza zid visjeli kameni utezi crkvene ure. Ura je štropotala težkom njihalicom, kao da prikriva koračaje nečega nevidljivoga. Kutovi i grede crnjeli se zapisani mrvicama netopirskih izmetina. Od kata do kata, od prozora do prozora, popeh se pod zvonove.

Vienac izbočenih nečitljivih slova opasivao je obod „Svetoga Trojstva", među brončanim oblacima, u svečanoj ozbiljnosti, izticale se tri božanske osobe. Na žicu, koja je išla od batića „Svetoga Josipa", privezah maramicu, a kad odkucnu tri udarca, zanjihah „Trojstvo" i odpočeh zvonjeti. Gvozden jezik dostojanstveno je lupao uviek po istome mjestu, zvon je zvečao gromornim, zaglušnim glasom:

„Dum! dumm!... dum! dumm!..."

Ako si malo bolje posluhnuo, mogao si čuti, gdje govori:

„Tko to zvoni!... on to zvoni!..."

Silan glas izlazio na kapke, razliegao se nad gradićem. I opet gledam — zatvorenih očiju — susjedu Mariju, gdje se maša molitvenika, i staroga Fabijana u svetačnu ruhu, i Miškovu mamu gdje viče: „Miško, ustaj, sad će sedam! I sve tako, kao da su od stakla, jasno zagledavam u svaku kuću, i vidim, kako ljudi žive i što rade.

Onda počeh pelivaniti. Iza svakoga potega puštao sam konop, pljeskao rukama i opet potezao. Ili bih se okretao na peti.

A već sam se i zagrijao i zajapurio. Sad je zvon govorio:

„Gdje si, Janko?... gdje si, Janko?..."

Bilo bi dosta. Pogledavam niz stepenice, zagledavam kroz rupe. Janka nema.

Bio je Janko dobar čovjek nama „ministrantima". Et in terra", „Patrem omnipotentem", pa „Pater noster" vješto je glagoljao sve do amena. A još je vještije baratao po crkvi onom torbicom na štapu, pa se činio kao ribar, što mrežicom hvata — krajcare. No u obitelji kao da nije bio osobite sreće Imao je sina na velikim školama negdje u Zagrebu, i tu nešto nije bilo u redu.

A zvon viče ,doziva:

„Brzo, Janko!... Dođi, Janko!..."

I još ga nema...

Oh, sad već sigurno ne će ni doći! Osjećam vatru na licu, dišem naglo, na usta. U nosu me žeže kao zapaljeni sumpor. Prokleti Janko!

Počeh se osvrtati na maramicu. U glavi mi nešto bukne, sviet mi se počne stubokom okretati.

Što da radim? — Da prestanem prije reda, bila bi nečuvena sablazan! Ni vikati ne smiješ kod zvonova.

Još ne udara!... Janka nema.

Počeh brojiti udarce zvona. Do deset, do dvadeset... opazit ću ga dolje među gredama. A njihaji se vuku kao gladne godine, između jednoga i drugoga udarca provlače mi se glavom stotine stvari...

Već i sunce probija kroz kapke i razsvjetljuje tmurno podkrovlje. Pogled mi prelazi preko gradskih krovova, daleko onamo u ravnicu preko rieke. Znoj pomiešan sa suzama ciedi mi se s usta. Što je u meni živa, to se izobličilo, izvuklo se, razplinulo kao mjehur. Strašna mržnja zaokupi mi dušu. Ruke, nebrekle i odrvenjele, navlače i navlače zmijski konopac... Gledao sam u duhu, kako davim Janka, udaram njegovom glavom o zid...

Napokon maramica poskoči, žica zadršće, batić poče udarati... Sedam! Objesim se umrtav obim rukama o konop, zvon me odvuče do balvana i opet spusti. Gledao sam naokolo, u ušima mi šumjelo... Posjedih malo na gredi, a onda počeh teturati niz stepenice. U meni je kuhalo kao u kotliću. Ja ću mu odkresati, što ga ide!

Kod tavana zastadoh, zapeh okom na zlatnom anđelu. Gledao me je nepromienjen, s veličajnim mirom u očima... Odmah osjetih, da mi jad pod grlom splašnjava. Janko je lažac... ali ja sam živ i zdrav!

I kao rosa na suncu izhlapljivala je mržnja iz moga srdca.

Malo niže počne me dapače izpunjavati ponos. Tako daleko nije još dotjerao nijedan od mojih drugova! Sam svojim rukama odzvonio sam ranu misu!

A kad sam stupio u cintor, bio sam sretan i ponosan. Crkvenjak Janko išao je iz župnoga dvora.

— Gle, gle, rekao je, već sedam!... Pa mi položi ruku na glavu i upita sažalno: A je l' ti bilo težko?

— Nije, rekoh... Znate ,izpočetka malo... da, ali... ništa.

Bio sam miran kao onaj zlatni anđeo u zvoniku.

STANKO ROSANDIĆ — CRTEŽ

Listak.

RUDOLF KJELLÉN:
„DRŽAVA KAO OBLIK ŽIVOTA"

Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb 1943.

U prosvjetno političkoj knjižnici, koju izdaje Matica Hrvatska, izašla je u nizu A kao šesta knjiga znamenita razprava „Država kao oblik života" (Staten som lifsform), sa podnaslovom „Suvremena teorija o državi" koju je napisao Rudolf Kjellén. Hrvatsko izdanje prevedeno je sa njemačkog izdanja, kojega je pregledao još sam pisac, ali je uredničtvo uskladilo ovaj prievod sa izvornim izdanjem od god. 1916., tako da ovo izdanje imade sve odlike izvornika. Djelo je preveo Fran Magjarević ,a obširan predgovor o Rudolfu Kjellénu i geopolitici napisao je dr. Nikola Peršić.

Kjellén je priznati međunarodni učenjak za teoriju o državi, koji je na tom podrucju dao sasma nove rezultate. On ima najviše zasluga za geopolitiku, koja se je dovinula do stupnja nove, zasebne znanosti. Šveđanin Rudolf Kjellén (1864 do 1922.) smatrao je sam ovu svoju razpravu glavnim djelom, gdje je obuhvatio svoje misli razasute na različitim područjima teoretske i praktične politike. Koristno je za svu našu suvremenu inteligenciju, što je dobila ovo kapitalno djelo iz svjetske političke književnosti upravo sada, kada imamo svoju državnu samostalnost. No to ne znači, da se Kjellénovim rezultatima nije već i ranije služila hrvatska znanost. Dapače, Kjellén spada među najčešće navađane autoritete u našim političkim i geopolitičkim razpravama. Treba se samo sjetiti radova Filipa Lukasa, Stjepana Ratkovića, da ne spominjemo mnoge druge naše učenjake. Osobito Filip Lukas ,koji se kod nas najviše bavio problemom geopolitike i koji je sam iznio jednu dobru definiciju geopolitike ,kako to ističe dr. Peršić. Zasluga je naših geopolitičara, da su dokazali, sa svim naučnim dokazalima, zasebnost hrvatskog etničkog prostora, koji je napučen posebnom hrvatskom nacijom, te kao rezultanta tome mora sliediti, da na ovom području treba biti organizirana hrvatska država, jer je već prije postojala i jer to iz svega proizlazi, te pogotovo zbog toga, što se je hrvatski narod pokazao sposobnim, da doprinosi za zajednicu kulturnih država mnoga vriedna duhovna dobra.

Kjelléen je sa drugim naučenjacima ustao protiv službenoga shvaćanja, koje je državu smatralo načelno tek pravnim subjektom. Pojam države činio je sam ustav, te je prema tome nauka o državi bila izključivo ustavna nauka (str. 7.). Dok je tako nauka o državi tražila i nalazila dublji smisao Kjellén je proučavao državu u pet bitnih osebina i to napose kao zemljište, kao kućanstvo, kao narod, kao narodnu zajednicu i kao vladanje ili pravni subjekt. (Str. 40.) No on ne sustaje ni kod jednog od ovih određenja, već cjelokupnim pogledom promatra državu, kao pojavu jednog te istog života. Za Kjelléna je država živo biće, kao što su svi živi stvorovi. Njemu dakle nije država slučajan ili umjetan, dakle u pravne pojmove ukloplјen oblik zajedničkog života ljudi, već „duboko u poviestnim i faktičnim stvarnostima ukorienjena, organski nastala pojava istog temeljnog načela kao i pojedinac čovjek" (str. 172). Takova država je podvrgnuta i zakonima prolaznosti kao i sve živo, te se prema tome države rađaju i umiru, ali države se razlikuju svojim umiranjem od umiranja pojedinaca. Države pokazuju pojavu reinkarnacije (utjelovljenja), jer se po stanovitim okolnostima mogu propale države iznova roditi. (Str. 182.) Takove primjere nije potrebno iz prošlosti iznositi, jer nam je najbjelodaniji dokaz hrvatska država .Svrhu države nalazi Kjellén u dobrobiti naroda (str. 191.), te u sve višem usavršavanju narodne sposobnosti (str. 194), čime moraju biti prožeti državnici, jer im je dužnost slutiti smisao svoje države i prema tome upravljati državno kormilo.

Masu ljudi, koje drži na okupu unutar neke države samo lojalnost, naziva Kjellén narodom u tehničkom smislu rieči, dok nasuprot masu, koju drži na okupu nacionalnost naziva nacijom (str. 92). Nacija je za njega fizička vrsta čovječanstva (str. 148).

Kod svih svojih izvoda Kjellén dolazi do rezultata, da ideal ne leži na skrajnjemu krilu, već u položaju ravnoteže između skrajnosti. (Str. 139.) No kada postoje svi uvjeti za stvaranje države ,sam čin stvaranja je uviek izvan pravnoga područja. Najbitnije je za državu njezina vlastita volja. Tu se pisac slaže sa Jellinékom (str. 174). Pisac je predvidio da će u budućnosti države moći nastajati i obstojati samo na principu nacionalnosti. U buduće država ne može imati nikakav drugi izvor ni temelj, kada je već pronađeno biće naroda. Nu svoju suverenost postizava narod tek međunarodno-pravnim priznanjem i primitkom u postojeći sustav država (str. 175).

U tom teorijskom djelu o državi svi izvodi govore nama u prilog, te ga trebamo imati vazda na pameti. Danas mi Hrvati, kada smo ponovno stekli svoju državu, a do čega je moralo doći, jer smo imali sve uvjete za to, trebamo uložiti sve svoje sile, da je održimo na životu i omogućimo naš državni napredak. Samo nacionalna država može izpunjavati i usklađivati sve potrebe nacije. Ona tek može voditi brigu o cjelini, koja se očituje u težnji za „geografskom individualnošću", „gospodarstvenom samodostatnosti" i svim drugim usklađivanjem nastojanja i potreba nacije. Ne smije postojati uzrok smrti u samome narodu, kao što to on nalazi za propast Poljske države, gdje je kaže, sjedila smrt u samom srdcu države, a nisu tome bili uzrok diobni ugovori. Država je bila sjedište anarhije, te kao takova bila ujedno i opas-

nost zaraze za druge narode. Opadanje osjećaja nacionalnosti umanjilo je državnu snagu, te je ona postala plienom svojih susjeda. Kjelléen ističe, da je to bilo propisno usmrćenje preživjelog naroda, koji je sam sebi izrekao presudu. (Str. 181.) To je sve pisac naveo do događaja u prvome svjetskome ratu. Na sreću je hrvatski narod pokazao toliko dokaza za opravdanost obstojanja hrvatske države, a što je najbolje potvrdila naša već preko trogodišnja državna stvarnost, jer N. D. H. postaje svakim danom sve jača, prebrodivši potežkoće, koje ne bi svladali ni mnogo veće države. M. B.

TEŽNJA HRVATA ZA SVETIM PISMOM

Povodom prievoda Svetog Pisma na hrvatski jezik od Dra. Ivana Šarića, vrhbosanskog nadbiskupa. Sarajevo, 1942. Knjiga I., II. i III.

Ne bi bilo pravo, kad mi Hrvati ne bismo imali priručnog prievoda cielog Svetog Pisma. Od prvih početaka hrvatske pismenosti postoji kod nas težnja — kao logična posljedica krštenja — da nam biblijski tekst ne bude nepristupačan. A latinski tekst, cieli ili u izvadcima, kakav imaju Evangelium Spalatense iz 8. stoljeća, šibenska biblija i fragmenat dubrovačke (obje iz 11. stoljeća), ili zagrebačke, Radonova (g. 1190.) i Solemnis iz 14 .stoljeća, dakako, nisu mogle zadovoljiti.

Glagolske liturgijske knjige sadrže čitav psalterij i oveće odlomke, naročito iz Novog Zavjeta, ukupno oko 600 poglavlja, dakle, po prilici polovicu ciele Biblije. Baš ovi „odulji" odlomci karakteristični su za Hrvatsku. Kod nas su se održali i onda, kad su drugdje bili skraćeni. To je odraz poštivanja prijašnjeg običaja, tradicije. Da li samo tradicije? Nije sačuvano mnogo: Novakov misal iz god. 1368., Vatikanski iz 1371. ili 1387., Hrvojev iz početka 15. stoljeća, Prvi Vrbnički breviar iz 14. i drugi iz 15. stoljeća. Ovima treba dodati starije fragmente, kao što su Bečki listići iz 11. ili 12. stoljeća, Mihanovićev odlomak i Grškovićev „Apostol" iz 12. vieka, Bodlejanski (Oxfordski) iz g. 1310., Lobkoviczov iz 1359., i t. d. To je u glavnom sve. Ovi hrvatski kodeksi, iako malobrojni, glavno su vrelo za staroslavenski pratekst, jer su relativno najmanje mienjani pod utjecajem živog govora i novijih kodeksa Biblije, napose Vulgate. God. 1483. tiskan je prvi glagoljski misal prema Novakovom iz g. 1368., a 1493. tiskan je najstariji breviar.

Liturgijske knjige s biblijskim perikopama na živom hrvatskom jeziku nastale su vrlo rano, nije poznato kada. Najstariji sačuvani primjerak jest fragment iz Korčulanskog lekcionara, prepisanog latinicom u 14 stoljeću iz starijeg predloška. Od oficija sa psaltirom najstariji do sada poznati jest glasoviti Vatikanski hrvatski molitvenik iz 14. stoljeća. To je priepis starijeg predloška, potječe iz dubrovačkog kraja. Ovi prievodi nisu nastali, kako bi se očekivalo, izravnim prevođenjem s latinskog, nego „pomlađivanjem" starijeg crkvenog jezika. To u prvom redu vriedi za lekcionare. Svrha ovih prievoda bila je ta, da se olakša razumjevanje Evanđelja i crkvenih čitanja kod mise, te razumjevanje breviara za redovnike i redovnice, a i mnoge laike, koji su molili breviar. Od mnogih poznatih takvih priručnika spomenut ćemo samo najvažnije za pojedina kulturna područja. Nije potvrđena jedna viest, da je već 1453. tiskan jedan hrvatski lekcionar. Tiekom 15. vieka dobili su hrvatski lekcionari svoj konačni oblik. Takav jedan, koji je veoma utjecao na kasnija izdanja ostalih kulturnih područja, izdao je Bernardin Splitćanin „in lingua yllirica feliciter" u Veneciji 1495. Iz tog vremena potječe dubrovački rukopisni Lekcionar Nikše Ranjine, vrlo bliz Bernardinovu splitskom. Prvi tiskani dubrovački izišao je istom 1641. Priredio ga je Bartol Kašić. Bosanskim pokrajinama priredio je fra Ivan Bandulović „Novo istomacenje Pistolaa i „evangelyiih". G. 1613. izišlo je prvo izdanje, a 1773. jedanaesto. I ovaj je lekcionar u vezi sa splitskim. Bandulovićev lekcionar upotrebljavao se je i u Slavoniji. Na njem se temelje kasnija zasebna slavonska izdanja. Još prije g. 1586. izdao je Antun Vramec „Postila" za zagrebačko kulturno područje. Prototip kasnijih kajkavskih izdanja bili su Krajačevićevi „Sveti Evangeliomi" iz god. 1651. Šesto izdanje izašlo je 1807. I ova su kajkavska izdanja u vezi s Bernardinom Splitćaninom. Pa i gradišćanski Hrvati imaju svoje „Epistole i vanđelje" od fra Ladislava Valentića iz god. 1741. Njihovo se izdanje oslanja na kajkavske lekcionare. Izostavljamo sve kasnije prievode biblijskih odlomaka. Spomenut ćemo samo današnje glavne. Za crkve je propisan prievod dra Nikole Žuvića, prof. zagrebačkog bogoslovskog fakulteta, a od raznih pučkih liturgijskih priručnika Kniewaldov prievod misala izišao je već u petom izdanju.

Nije poznato kada i gdje je učinjen prvi hrvatski prievod, ili barem pokušaj prievoda cielog Svetog Pisma bez liturgijske svrhe. Prema nekim činjenicama i kasnijim podatcima naslućuje se da je u Hrvatskoj postojao vrlo star prievod još u doba rane glagoljske pismenosti. U dubrovačkoj sredini pokušan je prievod Biblije na živi jezik svršetkom 15. stoljeća ili početkom 16. Prevedene su samo prve dvije knjige Mojsijeve. Primož Trubar svjedoči o drugom pokušaju, o kojem ne znamo ništa drugo, da je 1521. naložio Bernardin Frankopan nekolicini svećenika da prevedu cielo Sveto Pismo. Za ovima vremenski sliedi protestantski pokušaj. Godine 1562. i 1563. izašao je Novi Zavjet, a 1564. proroci od Starog Zavjeta. Zanimljiva je činjenica, da su Konzul i Dalmatin tražili već postojeći hrvatski prievod Biblije. Ne zna se kakav bi to prievod imao biti da li crkvenohrvatski ili kakav noviji, da li Frankopanov ili koji drugi. Još je važnija činjenica, da su i dobili na Cresu od nekog redovnika Nikole Mojzesa za sada nepoznati prievod Biblije. Bartol Kašić dovršio je 1630. svoj prievod cielog Svetog Pisma s Vulgate. (Kašić sam veli u predgovoru Rituala i u Autobiografiji, da je preveo cielu Bibliju. No u rukopisu zagrebačke sveučilišne biblioteke manjkaju neke knjige Starog Zavjeta.) Prievod je ostao u rukopisu, jer je tada prevladalo mišljenje da je potrebniji (preči) prievod na crkvenohrvatski jezik. Isto je bilo sto godina kasnije s prievodom „Novog Uvjeta" od Stjepana Rose, Dubrovčanina. U rukopisu su ostali i pokušaji Mihovila Jurjetinović-Ivakića g. 1794, i pokušaji kajkavskog kulturnog kruga u vrieme biskupa Maksimiliana Vrhovca.

Prvi tiskani hrvatski prievod ciele Biblije izradio je fra Petar Katančić. Izišao je 1831.,

s kratkim komentarom i uzporednim latinskim tekstom, u 6 svezaka. Jezik je slavonski štokavsko ikavski govor. „Sveto pismo starog' zakona", „Sveto pismo novog' zakona".

Drugi podpuni prievod izradio je Ivan Matija Škarić, s vriednim bilježkama. Izišao je u 12 svezaka između 1858. i 1861. Jezik je štokavsko ikavski brački govor. To je posljednji hrvatski prievod Svetog Pisma predvukovske jezične tradicije.

Karadžićev i Daničićev prievod bio je kod nas i previše utjecajan. S neznatnim vanjskim promjenama izdao je iz njega Bogoslav Šulek Novi zavjet i Psalme 1877. i ponovno cielo Sveto Pismo Milan Rešetar g. 1895.

U najnovije vrieme od Starog zavjeta izdao je veći dio dr. Valentin Čebušnik u dva svezka (1911. i 1913.). Evanđelja i djela apostolska izdao je u pet knjiga s vrlo obširnim komentarom dr. Josip Stadler (1895.—1907.), ponovno u malom izdanju s malo bilježaka 1912. Dr. Franjo Zagoda izdao je cieli Novi Zavjet 1925. i 1938. Dr. Antun Sović izdao je tek jedan ogled od svog vrlo znanstveno izrađenog prievoda cielog Svetog Pisma, s obširnim eksegetskim i lingvističkim komentarom. Kritika je s negodovanjem dočekala neobičan jezik prievoda.

Parafraze i pjesnički prievodi psalama nisu, doduše, prievodi u strogom smislu rieči, u kojem ovdje govorimo, ali su karakteristični za stav predstavnika hrvatske kulture onog vremena prema Bibliji. Nešto je posebno »Saltier slovinski" od Ignjata Đorđića. Ne samo radi onog glasovitog predgovora u kojem poziva hrvatske učenjake nek pišu „nativo sermone", nego i zato, jer je on napustio „svako urešenje od besjeda" da prevodeći s hebrejskog, s originala, kod nas valjda prvi, kako bi dostigao prezamjerne proročke visine nezapletenijem i nesamrknutijem iztumačenjem".

Očevidno je, dakle, da od najstarijih hrvatskih pisanih spomenika sve do najnovijeg vremena postoji živa i uporna težnja za Svetim Pismom. Naše kolektivno narodno mistvo ne bi moglo dopustiti, da se ta kolektivna želja ne izpuni. Stoga ponavljamo svoju tvrdnju, da ne bi bilo pravo kad bismo mi Hrvati bili bez priručnog prievoda Biblije.

Najnoviji prievod cielog Svetog Pisma izradio je nadbiskup dr. Ivan Šarić. Nema sumnje, da je izbor prevodioca bio sretan. Nadbiskup Šarić dobro pozna teologiju uopće, i biblijske nauke napose. On dobro pozna hrvatsku narodnu dušu. Svojim dugogodišnjim književnim radom stekao je izvjestno mjesto među novijim katoličkim piscima. Njegov je prievod istodobno i crkven, i hrvatski, po duhu i jezičnom izražaju. Nema opasnosti da bi u njemu našli kakav nesmisao, kao što ih ima u starijim prievodima, na pr. kod Katančića: „Kralj kriposti dragog dragog, i uzoritosti kuće diliti pline. Ako uzpavate usrid duhovnika, krila golubice branjena i stražnja hrbta nje u blidosti zlata", namjesto: „Kraljevi nad vojskama bježe! bježe: gospodarica kuće dieli plien. Kad taborite među pleterima, nalik ste na krila golubinja srebrom pokrivena, i na mahanje njihovo, sjajno kao zlato" (Ps. 67. 13 i 14. — u psalmu se slavi pobjedonosni put od Egipta do Sinaja)! Uobće, stručnjaci teolozi izrazili su se povoljno. I o samom prievodu i o uvodnim tumačenjima u komentarima. Negativnih primjetbi nije bilo mnogo i tiču se sporednih pojedinosti.

Kao primjer laganog i liepog jezika, kojemu je uspjelo nasliedovati iztočni ritam, stil i kolorizam originala, navodimo samo jedno mjesto, nipošto probrano, gdje se doista vrlo dobro slažu hrvatski izražaj i dražestna jednostavnost kanonizirane pučke mudrosti: „Velika je nevolja dosuđena svakome čovjeku, i težak jaram leži na djeci čovječjoj od onoga dana, kad ostaviše krilo materino, do onoga dana, kad se natrag vraćaju k obćoj materi. Misli njihove, tjeskobe srdca njihova jesu oko dana smrti. Od onoga, koji sjedi na sjajnom priestolu, do onoga, koji se omata u grubu prteninu: samo je gnjev, ljubomor, nemir, razdraženost, strah od smrti, inad i svađa« (Sirah, gl. 40, 104.).

Napokon imamo ono, što su toliki naši pređi uzalud željeli. Ne bi bilo pravo, kad se Sveto Pismo ne bi čitalo. Ne bi bilo pravo, naprosto zato, jer je to Sveto Pismo. Nadalje, Bibliju moramo čitati već radi našeg narodnog zajedničtva, koje je te knjige toliko zahtievalo. Napokon, Biblija je uz filozofske preduvjete — temelj kršćanskog svjetovnog nazora. Stoga bi bez sumnje, bila nepodpuna knjižnica jednog hrvatskog intelektualca bez Svetoga Pisma.

Prof. I. Katančić

IV. IZLOŽBA HRVATSKIH UMJETNIKA U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Priredila Hrvatska Državna Galerija Umjetnosti, Zagreb, Umjetnički paviljon, od 17. VI. do 9. VII. 1944.

Hrvatski narod proživljava dane dvostrukoga rata, građanskog i svjetskog, što iziskuje upinjanje i zadnjih fizičkih i moralnih snaga za uzčuvanje svoje obstojnosti. Ipak u ova težka vremena, kad su pokrenute sve fizičke snage, kad je rat sa svojim sablastnim duhom zašao u sva područja života i izprevrnuo svaki tok normalnog vremena, pa čak kad je taj rat izgubio i sve oznake humanosti i postao jedno bezkrajno krvoproliće i lov za ljudskim životima i u ta težka vremena žilave borbe i pregnuća za manifestaciju svojih svih snaga u Hrvatskoj su uz fizičke napose pojačani i napori duha. Kao da su instinktivno pokrenute sve snage nacije za svoju afirmaciju. Tako je, iza uzpjele i bogate izložbe knjiga, u ovoj godini priređena i izložba hrvatske likovne umjetnosti. Koliko god ova izložba, prema kakvoći radova koji su izloženi, nosi jedan očit i dubok žig težine vremena vrlo nesklona za poman, polagan i staložen rad, opet s druge strane govori, da se kod nas i danas i na tome polju mnogo radi.

Pored najnovijih kiparskih i slikarskih radova priredila je Galerija i izložbu autoportreta naših starijih, mlađih i najmlađih slikara. Portreti su uzeti iz Hrvatske Državne Galerije Umjetnosti, zbirke umjetničkog salona Ulrich i posebničkih posjeda. U svemu je izloženo 39 portreta rađenih u ulju, pastelu, bronci, sadri, bakropisu, akvarelu i crtežu. A osobito se ističu radovi Račića, Kraljevića, Plančića, Uzelca, Gecana, Mujadžića, Šulentića, Likana, Crnoboria, Krizmana i Kokotovića. Slikarskih i grafičarskih radova je bilo izloženo oko 155 ,a kiparskih radova oko 30 .Među izloženim slikarima je zapaženo kako množtvo naših starijih i priznatih

majstora, tako i manje poznatih imena. Među zapaženim slikarskim radovima pored Becića, Filakovca, Mišea, Kokotovića, Mujadžića, Plančića, Ignjata Joba, Kumana, Trepšea, pobudili su živo zanimanje radovi Otona Glihe (Mrtva priroda), Vladimira Jelića (Cinije i dunje), Karla Mijića (Sa otoka Brača), Frane Šimunovića (Kolporter), Stupičina „Zima", kao i radovi Šeferova i Šestića i Ivana Domca. Kiparskim radovima su izišli na ovu izložbu: Antunac, Bakić, Ksenija Kantoci, Ivo Kerdić sa svojim odličnim plaketama, Frano Kršinić (Uzkoci, Djevojka, Odmor i Žena koja plete), Mirković Ivan, Montani Miroslav, Julije Papić, Dujam Penić i Pavao Perić. Izložba je bila veoma posjećena kroz sve dane trajanja otvorenja koje je bilo produljeno za jednu sedmicu, a mnogi radovi naših umjetnika su odkupljeni po hrvatskim državnim ustanovama kao i po posebnicima. Č.

MIHO PAVLINOVIĆ: RAZGOVORI

Izdanje naklade „Galebovi" Dolac 1. Zagreb 1943.

Predgovor napisao Dr. Marin Pavlinović.

Don Miho Pavlinović ide u red najzaslužnijih Hrvata. U drugoj polovici 19. stoljeća bio je uz Starčevića i Štrosmajera najiztaknutija ličnost u našem političkom životu. Izišao je poput diva iz Biokovskog masiva i prodrmao primorsku Hrvatsku, zavrnuvši vratom talijasnkoj misli i duhu u našim stranama. To nije išlo lako, ali baš u tome silnome poslu i više nego u jadnim prilikama izskače stoički lik Don Miha Pavlinovića, kojeg su resile mnoge vrline. Bio je široko naobražen, odličan govornik, po prirodi pronicav i inteligentan, do skrajnosti dosljedan svojim principima ,a po vanjštini kršan i golem kao gora. Rođen je u Podgori 1831. godine, a umro je 18. svibnja 1887. god. isto u Podgori kod Makarske. Srednje škole svršio je u Splitu, a bogoslovske nauke u Zadru. 1861. god. je postao član dalmatinskog sabora, a 1883. je biran u carevinsko vieće u Beču. Kao predstavnik Dalmatinske Hrvatske sudjelovao je u hrvatskom saboru u Zagrebu god. 1861. Postao je glasovit po svojim saborskim govorima, kao i po mnogim pisanim političkim djelima. Bio je vodeća ličnost tadašnje Dalmacije i najveći pobornik njenog pripojenja majci Hrvatskoj. Zaslužio je u podpunosti naziv „Preporoditelj Dalmacije". Poznati su Pavlinovićevi spisi; Pjesme i besjede, Hrvatski razmišljaji, Hrvatski razgovor, Misao hrvatska i misao srbska u Dalmaciji od 1848. do 1882. i Razgovori. U Razgovorima je vjerno i plastično odraženo razdoblje srbske promičbe u hrvatskim krajevima, nakon uzkrsnuća srbske države. Ostavši vjerni krilatici o Dušanovom carstvu, podkriepljenoj „Načertanijem" Ilije Garašanina i djelima Vuka Karadžića, Srbi su prepredeno ubacivali misao srbstva među pravoslavne u Hrvatskoj. Kroz nekoliko decenija dogodilo se je, da oni svi doseljenici Vlasi, Rumunji, Grci, Cincari kao i pravoslavni Hrvati počeše se duševno opredjeljivati prema srbstvu. U Bosni i Hercegovini Srbi su nastojali zaći sa svojom promičbom u svako selo, pa čak i među tamošnje Hrvate katolike i muslimane. Posebni promičbenjaci preoblačeni u narodnim nošnjama dotičnih krajeva skitali su se od sela do sela i širili misao srbstva kao i misao bratstva i jedinstva s Hrvatima. Poznat je srbski fanatizam, koji je dotjerao do smješnosti u pjesmi Petra Kočića:

„Nebo je plavo srbske boje,
Na njem sjedi Srbin Bog."

Isto je tako čuven nadgrobni govor prote Begovića, održan nad grobom jednom pravoslavnom gimnazijalcu u Karlovcu, gdje je među ostalim rekao i ovo: „Neka ti srbski sine bude lagana ova srbska gruda". Karlovac i srbska gruda!! Eto to razdoblje srbskog nasilnog presizanja na sveto hrvatsko tlo razpreo je Pavlinović u svojim Razgovorima, koji odaju da je bio vrlo dobar pedagog i metodičar. U obliku razgovora između Petra Duvnjaka, koji misli izpravno hrvatski, iz čijih usta, čini se ,govori sam Pavlinović, Steve, zastupnika srbsko-jugoslavenskog gledanja, gospara Vlahe, koji u svojoj uglađenosti i otmjenosti daje zapravo i jednom i drugom i kapetana Riste, razpleo je Pavlinović za tada, kao i za danas, vrlo aktuelne probleme. U ovoj knjižici je Pavlinović zauzeo svoje stanovište prema srbstvu, jugoslavenstvu, sveslanvenstvu, o hrvatskoj, pripadnosti Bosne, o vjerskim problemima u Hrvatskoj, kao i o drugim manje važnijim pitanjima. Ova je knjižica i danas vrlo suvremena, pošto se Srbi nisu ni za dlaku promienili u svojim zahtjevima i šovinizmu. Oni hoće silom da Hrvati robuju. Ne će uvidjeti nesmisao da jedan narod superiorniji duhom i moralom i bogatiji ne će i ne može robovati inferiornijem od sebe. Pavlinovićev „Steva" jest utjelovljenje velikosrbstva s kojim hrvatski narod već više od pola stoljeća razračunava. Premda je hrvatska država danas stvarnost, premda je hrvatska državna misao jaka, dinamična i prodorna tako, da je zatalasala cjelokupno hrvatsko narodno biće i psiholožki stvorilo put odlučnoj odluci narodne volje „Hoću slobodu i samostalnost", ipak se nađe po koja sliepa dušica, pa sanja o Jugoslaviji i nikako nije na čistu s pojmovima s kojima je tako odlučno obračunao Pavlinović u „Razgovorima". Ovima treba dati u ruke ovu knjižicu da im otvori oči, da ugledaju i današnje srbske podvige protiv hrvatske države. Da je hrvatska država hrvatskom narodu na zator, onda bi je Srbi pomagali, jer sve što je na zator hrvatstva Srbi su pomagali, a što je na dobro hrvatstva, Srbi podkopavaju i ruše.

DRŽAVNE NAGRADE HRVATSKIM KNJIŽEVNICIMA, UČENJACIMA, GLASBENIM I LIKOVNIM UMJETNICIMA PRIGODOM HRVATSKOG ANTUNOVA

Dana 18. lipnja podieljene su državne nagrade hrvatskim književnicima, umjetnicima i znanstvenim radnicima za djela koja su hrvatskoj javnosti predana u razdoblju od 10. travnja 1943. do 10. travnja 1944.

Od pjesnika nagrađen je Gustav Krklec za objavljenu sbirku soneta „Darovi za bezimenu". Za umjetničku prozu nagrađeni su Nikola Šop za svoju knjigu novela „Tajanstvena prela" i Zvonimir Remeta za roman „Tako svršava". Za najbolju sbirku pripoviesti za mladež nagrađen je poznati dječji pisac i naš kulturni radnik Ernest Radetić, koji je dao niz liepih i živih sličica iz naše drage Istre pod naslovom „Iskre pod pepelom". Za najuzpjelije prievode nagra-

đeni su književnici: Slavko Batušić za prievod romana F. Timmermansa „Petar Brueghel" i Tomislav Prpić za prievod Racinove tragedije „Andromaka". Za najbolja naučna djela nagrađeni su: Prof. Petar Grgec za svoju knjigu studija „Razvoj hrvatskoga narodnoga pjesničtva" i Dr. Albert Haller za svoju knjigu „Doživljaj ljepote".

Od likovnih umjetnika nagrađeni su: Antun Mezdjić, za svoju poznatu uljenu sliku „Rad uz rieku" koju je naručilo i odkupilo ravnateljstvo za javne radove i Julije Papić za svoje kiparsko djelo „Ležeći akt". O životu i radu ovih dvaju majstora dao je izcrpan i liep prikaz ravnatelj Hrvatske državne galerije prof. Ivo Šrepel, na dan podjele antunovskih nagrada u Trgovinskoj komori. Isti prikaz je doniela „Nova Hrvatska" od 28. lipnja str. 5.

Od hrvatskih glasbenika su nagrađeni sliedeći: Prof. Ivo Bjelovučić za svoj glasbeni prikaz „Glas vjekova", Juraj Stahuljak za svoju pastirsku igru „Svatba na suncu", Boris Papandopulo za koncerat za violinu i orkestar, Franjo pl. Lucić za djelo „Missa jubilaris", Milo Cipra za djelo „Sonata za gusle i glasovir", Rudolf Matz, za djelo za gusle i glasovir „Passacaglia", Dr. Josip Andrić za tamburašku skladbu „Sinfonieta iz Bačke Hrvatske" i Tihomil Vidošić za skladbu vojne glasbe „Dalmatinka". **Č.**

HADŽI MEHMED EF HANDZIĆ

Hrvatsku znanost ,osobito toliko važnu hrvatsku orientalistiku, koja se nalazi u povojima, zadesio je težak udarac iznenadnom smrću Hadži Mehmed efendije Handžića, koji je preminuo u Sarajevu 28. lipnja ove godine. Handžić je po struci bio teolog, te je kao takav bio veoma cienjen ,a poznavanje islamskih jezika i kulture osim toga omogućilo mu je, da se posveti i izučavanju naše posebno kulturne poviesti pod Osmanlijama.

Makar da je umro relativno mlad (rođen je 1906.) ostavio je oko 300 što većih što manjih razprava bilo s područja islamske teologije, bilo pak orientalistike.

Njegov orientalistički rad svakako je od šireg zanimanja. Handžić je u mnogome upodpunio i djelomično izpravio Bašagića, koji je kod nas počeo prvi znanstveno obrađivati udio Hrvata u obćoj islamskoj prosvjeti, nauci i književnosti.

Najznačajniji Handžićev rad kretao se baš oko odkrivanja i upoznavanja doprinosa Hrvata islamskoj književnosti. On je još kao slušač Al-Azhara, najvećeg islamskog sveučilišta svieta, objavio s toga područja jedno djelo na arapskom jeziku. Kasnije je s time nastavio u svome obsežnijem djelu „književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana" kao i u nizu bilo posebnih studija o tim našim trudbenicima, bilo pak prievodima njihovih djela s odličnim tumačenjima.

Važni su i njegovi radovi o islamizaciji, pojedinim orientalističkim knjižnicama kod nas, školstvu, posebno Gazi Husrev-begovoj medresi (srednjoj školi) i t. d.

Dulje vremena je bio upravitelj Gazi Husrevbegove knjižnice čije je orientalističke rukopise katalogizirao. Zadnjih nekoliko godina predavao je na Višoj islamskoj šeriatsko-teoložkoj akademiji, te je pred smrt imenovan sveučilištnim profesorom. **-h-**

LJUBO KARAMAN: ŽIVA STARINA

Ova je knjiga izašla u nakladi Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, u knjižnici Hrvatska misao i rieč kroz stoljeća. Pisac ove knjige je poznati hrvatski poviestničar hrvatske kulture, koji prema onoj neumrlog Don Frane Bulića „Iz kamena poviest, iz poviesti sviest, iz sviesti sloboda naroda", vrši veliku uljudbenu i nacionalnu dužnost. Pa zar ima takvog hladnog hrvatskog srdca, koje ne bi veselije zakucalo i na najmanjem znaku i spomeniku, koji govori o hrvatskoj prošlosti. U ovoj je knjizi pisac dao petdeset slika iz vremena hrvatskih narodnih vladara. Pored kratkog i sažetog pregleda o dolazku Hrvata u svoju današnju postojbinu, o sudbinskoj povezanosti pojmova hrvatstvo i graničarstvo, o ulozi hrvatske narodne crkve i borbama s Venecijom, dao je dr. Karaman liepu i plastičnu i zaokruženu radnju o starim hrvatskim spomenicima. Kao uvod je stavio „Mozaik solinskih mučenika u Lateranu i Rimu. Ovih petdeset opisa je grupirao u pet odsjeka i to: „Nadpisi hrvatskih vladara i odličnika" u kojem su donesene sliedeće slike: Sarkofag Ivana Ravenjanina u Splitu, Višeslavova krstionica u Zagrebu, Trpimirov nadpis iz Rižinica, Branimirov nadpis iz Uzdolja na Kosovu, Nadpis Svetoslava i Držislava u Kninu, Nadpis Kraljice Jelene u Solinu, Sedehin nadpis u Splitu i Baščanska ploča u Zagrebu. U drugom odsjeku „Ukras Božjeg hrama" donesene su sliedeće slike: Ciborij oltara svete Marte u Bijaćima, Pregrada u crkvici sv. Martina u Splitu, Arkada ciborija u crkvi sv. Tripuna u Kotoru, Hrvatski Kralj u splitskoj krstionici, Lik hrvatskog dostojanstvenika iz sv. Marije u Biskupiji, Lik Gospin u Svetoj Mariji u Biskupiji, Ploča pleternog ukrasa iz okolice Dubrovnika, Ploča s prizorima Evanđelja u svetom Donatu u Zadru (I. i II.), Maiestas Domini na Sustjepanu u Splitu i Bifora privatne kuće iz starohrvatskog doba u Splitu. Treći odsjek jest „Crkve, zadužbine i groblja" s podnaslovima: Crkva svetog Križa u Ninu, Crkva sv. Petra u Priku kod Omiša, Crkva sv. Trojice u splitskom polju, Bazilićica sv. Barbare u Trogiru, Gospa od zvonika u Splitu, Crkva u „Gradini" u Solinu, Crkva kraljevskog samostana sv. Mojsija u Solinu, Sv. Spas na vrelu rieke Cetine i Starohrvatsko groblje u Glavičinama kod Mravinaca. Četvrti odsjek pod nadpisom: „Zlatarija i umjetnički obrt" sadržava „Starohrvatski grob u Glavičinama kod Maravinaca, Zlatni nalaz u Trilju nedaleko Sinja, Brončani predmeti iz groba sa spaljevinom u Smrdeljima, Starohrvatska naušnica u kninskom muzeju, Predmeti iz podravskih groblja 11. st. u Arheoložkom muzeju u Zagrebu, Mačevi starohrvatskih junaka u kninskom muzeju, Kacige iz Vida kod Metkovića, Starohrvatske glinene posude u Kninu, Moćnik sv. Asela u Ninu, Evanđelistar splitske riznice i Miniatura iz osorskog evanđelistara iz godine 1080./82. U petom dielu „Hrvatska prošlost" u pisanim izvorima i umjetničkim slikama" pisac je dao sliedeće „Pismo pape Ivana VIII. knezu Branimiru, Zvonimirova darovnica duvnama 1078., Ugovor Hrvata s mađarskim kraljem Kolomanom g. 1102., Celestin Medović: Dolazak Hrvata, Jozo Kljaković: Splitski sabor, Rim, Vatikan: Krunitba kralja Zvonimira u Solinu i Oton Iveković: Smrt Petra Svačića. Ova knjižica je divan prilog upoznavanju

naše kulturne i političke poviesti. Tiskana je sva, i tekst i slike na finom papiru, tako da je knjiga prvorazredno opremljena. Ciena joj je 250 Kuna. ć.

FRANJO BABIĆ: VJERNA ZEMLJA

Roman iz slavonskog života. Tiskano u Osieku 1943. u nakladi pisca. Ciena 100 kuna.

Slavonija je dala dosta jakih predstavnika u književnosti, kako u starijoj tako i u modernoj. Počevši tamo od Milunovića, Reljkovića, Katančića, Kanižlića, Korajca, Tordinca, Josipa i Ivana Kozarca, Cirakija, Tomića, Ivakića do Švelove i Markovićke. Slanovnija je ulazila u književnost, većinom po svojim sjenatim i tamnim stranama. Dobija se dojam, da je to bogata i blagoslovljena zemlja, ali pošto su se u njoj zacarili različiti poroci i „skule": pijanstvo, preljub, moda, biela kuga, osuđena je na propadanje. Ima svega toga i dobro je da se to uočava, da se lieči i ta liepa i bogata zemlja hrvatskom narodu spašava, jer tamo gdje nestaje naroda, nestaje posjednika i ognjišta, a gdje ovih nema, nema ni prava vlastničtva. Zaludu je o nečem sanjati i priželjkivati, ako je tuđin zaposjeo i ukorienio se ondje, gdje smo mi izkorienjeni. Pred nekoliko mjeseci je izišao iz tiska još jedan roman iz slavonskog narodnog života. Pisac je po zvanju novinar, a bavi se i književnošću. Napisao je uspjelih dramskih radova za koje je i nagrađivan. U pisanju posjeduje veliku rutinu i to mu teče kao voda. Nema ništa mukom davano, već iz stila izbija jasnoća, lakoća i tečnost. Zalazi u život bez predrasuda i daje život onakav, kakovi jest. On ne luči i ne traži same negativnosti, već i zlo i dobro, liepo i ružno, plemenito i nevaljalo daje onako, kako se odvija u samome životu. Ideja koju je pisac protkao kroz ovu svoju knjigu jest vjernost zemlji i ognjištu. Ne dati se od zemlje odtrgnuti, jer zemlja je nositeljica života i tko je napusti, grana njegova roda brzo će savenuti, jer u asfaltu i u tuđini ne može se ukorieniti nitko. Ni seliti, ni u bilo kakove službice bježati i služiti, već zemlju osvajati, kupovati, proširivati (Matijakovi), jer time, samo time se osvaja život i samo na tome putu nitko nas ne može izkorieniti. ć.

PROF. JOSIP DUJMOVIĆ

Dana 16. kolovoza 1944. umro je nakon duge i težke bolesti u bolnici na Rebru, tajnik Družtva hrvatskih srednjoškolskih profesora prof. Josip Dujmović. Rođen je 15. ožujka 1898. u Zavalju selu bihaćkog kotara. Tko je bar jednom imao prilike proći ovim krajem i susresti se sa kršnim seljacima ovih sela, uvjerio se je da na svim ognjištima ovih sela bukti živa vatra hrvatstva, podpaljivana rukom i srdcem kremenjaka i junaka, koji su takvi jer su ih vjekovi svojim udarcima takve izkovali. Josip Dujmović najprije svršava učiteljsku školu i posvećuje se učiteljskom zvanju, a kasnije, gonjen vrućom željom za naukom, studira mudroslovlje u Zagrebu i postaje srednjoškolski profesor. Službovao je u Vinkovcima, Brodu na Savi i najzad u Zagrebu. Prof. Dujmović pripada pokoljenju, koje se je junački borilo sa navalom jugoslavenske marxističko-komunističke promičbe u hrvatski narod. Svi izpravno u nacionalnom i moralnom pogledu orientirani mladi hrvatski intelektualci okupljali su se oko „Hrvatske Smotre", koju je s početka vodio Kerubin Šegvić. I prof. Josip Dujmović je surađivao i podpomogao širenju istog časopisa i ideologije, koju je taj časopis zastupao. Tako je Dujmović cielog svog života ostao neslomivi pobornik hrvatske nacionalne i državotvorne ideologije. Osnutak Nezavisne Države Hrvatske dočekao je sretan kao i svi pošteni Hrvati.

Prof. Dujmović je radio mnogo i u svojoj struci; hrvatskoj književnosti i hrvatskom jeziku. Proučavao je i upoznao sve hrvatske dialekte. Kako je više godina služio u Slavoniji poučavao je starije i novije književnike iz Slavonije. Pisao je o Ivanu Kozarcu, a dao je i poticaja, da se saberu i izdadu cjelokupna mu djela. Pisao je rasprave o jeziku u nekim stručnim časopisima i dnevnim listovima. Bio je suradnik i „Hrvatske Mladosti" kao i drugih listova. Neko vrieme je bio član redakcije „Nove Hrvatske".

Neka mu je vječna hvala i slava!

DANI HRVATSKE KNJIGE

I prije osnutka Nezavisne Države Hrvatske Matica Hrvatska je preko svojih pododbora i drugih kulturnih družtava diljem Hrvatske svake godine razvijala živu djelatnost na širenju hrvatske knjige, koja je u naše hrvatske domove unosila pojam o liepome i plemenitome, budila smisao i ljubav za našu liepu hrvatsku materinsku rieč i jačala naš hrvatski ponos. Kad je pod vodstvom Poglavnika i voljom hrvatskog naroda uzpostavljena vlastita država, onda je ministarstvo narodne prosvjete preko svojeg Glavnog ravnateljstva za narodno prosvjetljivanje uobičajilo svake godine posvetiti nekoliko dana posebnom promicanju hrvatske knjige. I koliko su god težka ratna vremena koja su osobito pritisla hrvatski narod, mora se priznati, da se u Hrvatskoj mnogo piše, izdaje, i daje hrvatsko književno tržište vrlo živo, što sve skupa znači, da naš čovjek žeđa i gladuje za liepom knjigom.

Svake godine su širom Hrvatske, gdje je god to bilo moguće u svim našim većim mjestima uz pohvalnu i liepu suradnju i kulturnih družtava i političkih organizacija, održani dani hrvatske knjige. U Zagrebu je bilo prijašnjih godina priređeno na Zrinjevcu, gdje su bili postavljeni paviljoni pojedinih izdavalačkih kuća, dočim ove godine dani knjige održavaju se u Hrvatskom Glasbenom Zavodu. Što se tiče pokrajine obratilo se je Glavno ravnateljstvo za narodno prosvjetljivanje u zajednici s Glavnim ravnateljstvom za promičbu na promičbene izpostave da se također prirede dani hrvatske knjige i u ovoj godini, gdje je god to moguće, pa makar i u najskromnijem obliku. Priredbu u Zagrebu je otvorio Dr. Ivan Esih, pročelnik ureda za narodno prosvjetljivanje. Kroz sve dane trajanja izložbe hrvatske knjige u Zagrebu u Glasbenom Zavodu je vrlo živo. Knjige se mnogo kupuju. Na izložbi sudjeluju svi naši ugledni izdavalački zavodi kao Matica Hrvatska, Hrvatski izdavalački Bibliografski Zavod, Družtvo sv. Jeronima, Suvremena Biblioteka, Naklada Ante Velzeka, Naklada Ante Grünbauma, Naklada Kugli, Naklada Europa i drugi. Utisak kojeg čovjek dobiva pri susretu sa ovakvom priredbom budi u duši ponos da si Hrvat i pripadnik naroda, koji je i

kroz svoju težku i mučeničku poviest kao što i danas duhovno stvarao i u tome uviek napreduje i uzpinje se, što jača i budi vjeru u sebe, u hrvatsku budućnost, u vječnu i neslomivu Hrvatsku.

ć

ČITAJUĆI ANTU KOVAČIĆA

Prikazati književni lik nekoga pisca, bez obzira na to, igra li taj tek sporednu ulogu u jednom književnom razdoblju, ili je on opet jedan od njegovih glavnih predstavnika, kao što je to slučaj Antuna Kovačića u razdoblju hrvatskog realizma, značilo bi zapravo prodrieti u samu srž pojedinih djela, zahvatiti dubinu piščevih misli i upustiti se u analizu njegovih najboljih stranica. Tek onda smo u stanju iz svih onih misli i problema, što ih je on u svojim djelima obradio, povlačiti logične konsekvence, koje će nam najbolje dati jasnu i zaokruženu sliku književnog rada i djelovanja dotičnog pisca.

Kao jedan od glavnih predstavnika hrvatskog realizma, prihvatio je Antun Kovačić i sve njegove bitne oznake: Uzimanje građe iz svih slojeva naroda, zaustavljanje kod najmanjih sitnica kao i kod najvećih problema, nalazeći u svakom takovom problemu dovoljno gradiva za izživljavanje i oblikovanje umjetničkog osjećaja.

Odakle onda čuda, da je baš s realizmom ušlo i selo i seoski život u književnost, — na koje do sada nije nitko polagao važnost, jer su sve do toga vremena kulturni i politički vođe naroda bili plemići, koji u selu i seljaku nisu vidjeli ništa drugo, do običnog izkorištavanja u korist svojih vlastitih probitaka.

No s pokretom realizma dolazi doba, kada plemstvo i feudalizam padaju ustupajući svoje mjesto građanskom staležu, koji ipak čovječanskije gleda na seljaka, — i ako ništa drugo, — vidi u njemu bar čovjeka s istim svojstvima koja su prirođena i višemu staležu.

Iz samoga životopisa Antuna Kovačića možemo najbolje razabrati ,da je on sam bio seljački sin, rođen na tvrdoj grudi našega Zagorja, koji se je mukotrpnim životom i probijanjem od nemila do nedraga uzpeo do nekog boljeg položaja. On je, dakle, proživio sav onaj prelaz iz seljačkog u građanski stalež, te je dobro poznavao i selo i grad. Nije stoga čudo, da je baš u tom problemu, t. j. u prelazu iz jednoga staleža u drugi, u paraleli selo-grad, odkrio vrlo zahvalan i širokogrudan problem, koji je obrađivao gotovo u svim svojim djelima. On nastoji protumačiti i prikazati ulaz seljačkoga sina u gradski život, njegovo odbijanje od rodne grude i njegovo gospodstvo.

Zanimljivo je pri tom pogledati, kako se Kovačić odnosi prema selu, a kako opet prema gradu?

Gotovo na svakoj stranici njegovih djela možemo odmah zapaziti, kako on o selu i seoskom životu govori s mnogo istinske ljubavi i osjećaja za nj, — čak i onda, kad ga grdi i prikazuje njegove poroke. Sjetimo se samo onih nezaboravnih stranica njegova svakako najboljeg djela „U registraturi", koje govori o selu. S koliko je osjećaja i ljubavi dano ono nekoliko momenata, koji predstavljaju gotovo dnevne seoske običaje: Vječne zadjevice među susjedima Jožicom, zvanim Zgubidan, te malim zbitim Kanonikom, nedjeljnje svađe po gostionicama, redovne tučnjave po većim blagdanima, koje završavaju obično s natučenim glavama i krvavim obrazima, ali ipak konačno sve dobro svršava.

A grad? U gradu opet Kovačić nailazi leglo nemoralnosti, najcrnijih ljudskih poroka, egoizama i nepoštenja. Počev od Jožičinog Mecene u „Registraturi", pa preko grofice Sofije Grefštein u „Baruničinoj ljubavi", sve do grofice Olge i Elvire u „Fiškalu", te grofa Lace, — sve su to karakteristični tipovi, koji predstavljaju gradski život, ljude iz grada, prikazane u najcrnijem svietlu.

S takvim dakle predočbama, — s jedne strane o selu, a s druge o gradu, — zalazi Kovačić u rješavanje svojega problema. Nastoji dokazati, kako naivni i pošten i seoski momak, koji se pogospodi — ili je bar blizu toga — nikad ne postaje čovjek na mjestu, — zbog krivog građanskog odgoja ljudi iz grada, već se pokvari u gradu ,zagrezne i konačno napušten od sviju postaje običnim malograđaninom, čovjekom bez ikakvih pravih sposobnosti i volje, koji se gura kroz život na teret sebi i drugima. Iz tih ljudi rađa se onda t. zv. poluinteligenat, najopasniji čovjek po kulturu nekoga naroda, koji živi s uobraženjem da nešto zna, a zapravo je puka neznalica. Čovjek, koji se ekstremno drži nekih „velikih ideja", koje mu prve padnu pod ruku i njih se grčevito drži, ne nastojeći analizirati samu stvar i ne zalazeći u dubinu misli, već se gubi na površini. Takve je ljude najbolje ocrtao dr. A. Barac u jednom članku o Kovačiću riečima: — „Glavne crte (t. j. takvih poluinteligenata), ostaju uviek iste: Nametljivost, proračunani egoizam, s maskom borbe za obće interese i uzvišena načela."

A takve tipove poluinteligenata susrećemo vrlo često u Kovačićevim djelima. Možda najkarakterističnije predstavlja takvoga čovjeka njegove ladanjski vlastelin Pepo iz novele „Ladanjska sekta". U toj su osobi sadržane sve osebine takovih ljudi: Slavičnost ,krajnji egoizam, uobraženje o nekom velikom znanju, — njegovo pristupanje k ideologiji o kojoj nema ni pojma kakva je, ali ga mame strani izrazi i fraze, koje ga uči seoski učitelj Branac, pokretač i duša te ideologije u tom selu, — s kojim frazama se Pepo u svakoj prilici razmeće — ne pazeći na to, da li su uviek na mjestu ili ne.

U toj je noveli pokušao Kovačić prikazati i neke nove ideje, kao darvinizam i slične socialne pokrete, koji prodiru u selo, ali u ono vrieme ostadoše još bez uzpjeha.

A takovih tipova, kao što je Pepo, prikazao je Kovačić u još nekoliko svojih osoba: Njegov Petar de Kimavec iz novele „Među žabari", u kojoj se tako krvavo narugao malograđanskom životu svojih sugrađana iz Karlovca ,također je jedan takav tip. Sličan je i onaj pjesnik iz romana „U registraturi" — Rudimir Bombardinović Šajkovski (s pravim imenom Imbrica Špiček iz Volovščine), — koji pjeva pjesme „po narudžbi" i samo ondje, gdje ima izgleda, da bi se mogao dobro najesti i napiti.

U posve drugačijem svietlu prikazao je Kovačić opet one seljake, koje on kroz svoja djela vodi na njihovu mukotrpnom putu od sela do grada. Iako on i u tim tipovima gleda u budućnosti istu sudbinu, koju na svojim leđima nose već Pepo i ostali, ipak on njih crta s ljubavlju i osjećajima i mi gledamo u tim ljudima samo

žrtve građanskog i plemićkog staleža i žalimo ih, — za razliku od onih prvih, — prema kojima već od prvoga početka osjećamo neke antipatije i nesklonost.

Takvi su tipovi protagonista romana „U registraturi“ Ivica Kičmanović, koji, pun ideala i volje za život i napredak pada žrtvom najprije bezosjećajnog mecene, a zatim njegove kćerke fantastične trovateljice Laure. Takav je tip i Jakob Podgorski, glavno lice „Fiškala“, koji pada žrtvom liepe grofice Olge, a i Ivan Martinić iz „Baruničine ljubavi“, — koji biva uništen pokvarenom ljubovcom groficom Sofijom Grefštein.

Baš u tom djelu „Baruničina ljubav“, najbolje se iztakla Kovačićeva mržnja na plemstvo, — koje u njegovim očima ne predstavlja ništa drugo nego leglo nemoralnosti. Barunica Sofija Grefštein je ljubovca sviju ljudi, koji joj se samo približe, — pa iako ima već i diete s Ivanom Martinićem, odlazi od njega k drugome, također k nekome plemiću ,s kojim stoji u vrlo intimnim odnosima, — dok Martinić ,poštenjak, trpi zbog toga, i njegova životna sreća ostaje zauviek uništena.

To su dakle dvie vrsti poluinteligenata, koje nam je prikazao Kovačić u svojim djelima. Jedni građani, koji nemaju nikakvog osjećaja ni volje za dobro, koje bi mogli pružiti drugome, već izkvareni i nepošteni, zadojeni krajnjim egoizmom, — žive samo zato, da mogu iz dana u dan slaviti gozbe i tako prikratiti nekako svoju životnu dosadu.

Drugi tip poluinteligenata mnogo je simpatičniji, — prikazuje ljude, koje mi žalimo, jer su postali žrtvama onih prvih tipova, bez svoje vlastite krivnje.

Time je možda htio Kovačić reći, da je gotovo nemoguć prelaz iz jednog staleža u drugi, već je mnogo bolje da svaki ostane na svojem. Za koji stalež se je on opredielio, to je vidno iz svakog njegova redka: Selo je u njegovim očima jedini izvor zdravlja i poštenja, dok u pogledu grada i gradskog života, prelazi već u verizam, nalazeći u gradu izvor svakog nepoštenja, zla i nemoralnosti.

No Kovačić je u svojim djelima često iznosio i svoje političko uvjerenje. Kako je sam pokret realizma bio zapravo reakcija na preporodnu knjivežnovst i romantizam, budući da su hrvatski romantičari bili zadojeni idejama panslavizma ,t. j. sveslavenstva, to je realizam nasuprot tome predstavljao posve autohtoni hrvatski, pravaški pokret, čiji je ideolog i utemeljitelj bio otac domovine dr. Ante Starčević.

A Kovačić ,kao jedan od prvih predstavnika hrvatskog realizma, bio je dakako dušom i tielom pravaš, „stekliš“, i vjeran sljedbenik Starčevićevih misli i ideja. Jasno je, da je kao takav bio i protivnik Iliraca i samog njihovog pokreta.

Već u djelu „Fiškal“ razmatra on o tom pitanju, sukobljujući pravaše s vatrenim Ilircima, crtajući Ilirce, napose onog pjesnika Vilka i pjesnikinju Karolinu kao tipove slične njegovim poluinteligentima, te još gorje, opisujući ih kao prevrtljivce, ljude, koji se klanjaju svakome, samo da udovolje svojim vlastitim potrebama i trbusima.

Još više se on okomio na Ilirce u svojoj poznatoj travestiji „Smrt babe Čengićkinje“, u kojoj travestiji obara se na Mažuranića kao austrofila, a same Ilirce crta ovako:

— „Tvorac višnji . . .
Narodnjakom? Što je njima dao?
Glavu praznu, prevrtljivu dušu,
Sklonu zlu i opačini svakoj.
Sužnji vječni svojih gospodah,
Bilo švabah, bilo to magjarah.
(prasak)

To je bilo dakle mišljenje Kovačića o našim preporoditeljima, pa makar se ne bi mogli s njime baš u svemu složiti, ipak ga kao vatrenog pristašu pravaškog pokreta donekle i razumiemo.

Što se pak tiče Kovačićeve lirike, ona ne utječe toliko na pregled njegova književnog djelovanja, jer je on bio u prvome redu prozaist, romanopisac, a pjesničtvom se je bavio tek u dokolici. Ipak možemo uztvrditi, da je svojim rodoljubnim pjesmama bio jedan od prvih i najboljih predteča Kranjčevića.

Saževši dakle, tek u nekoliko rieči, sav književni rad Antuna Kovačića ,vidimo, da je on u prvome redu gotovo u svim svojim djelima razmatrao o problemu prelaza iz jednoga staleža u drugi, uzevši kao bazu paralelu selo-grad, a uz to još sve to zaodjenuo duhom pravaštva, oštro obarajući rječju i djelom sve što je poteklo od ilirskog preporoda i njegovih pokretača. A zaodjenuvši sav svoj književni rad u neko ruho sarkazma i ironičnog humora, zadobivaju njegova djela svoj osebujan stil, karakterističan samo za Kovačića i njegovo književno stvaranje.

Miroslav Šicel, VIII. r. gim. Varaždin

POGLED NA KNJIŽEVNI RAD JANKA LESKOVARA

U vrieme, kad se Leskovar nakon dugogodišnje šutnje počinje opet javljati radovima, možda nebi bilo na odmet, da se malo pozabavimo njegovim dosadašnjim književnim radovima.

U kraju gdje su se rodili: Đalski, Kovačić, Domjanić, Horvat-Kiš i drugi književnici, ugledao je sviet 1861. u selu Valentinovo Janko Leskovar. Osnovnu školu polazio je u Pregradi, a srednju školu u Karlovcu i Zagrebu. Oženio se s 20 godina, a učiteljevao je iz početka u Slavoniji, dok nije došao u Sv. Petar na Sutli, gdje je, kako sam veli, započeo svoj književni rad.

Prvo mu je djelo „Misao na vječnost“ (Tiskana u Viencu godine 1891.). U selu Druškovcu živio je učitelj Gjuro Martić, kojeg ljudi držahu bolestnim, jer nije nikuda zalazio. Ali on nije bio bolestan, već ga je samo mučila misao, da se jedna djevojka, koju je ljubio, zbog njega ubila. Kad ga je jednom opet mučila ta misao i u uvjerenju, da se ništa ne gubi, da sve ostaje i da se čovjek opet sa svima sastaje u vječnosti, on poludi.

Ovom novelom započeo je on svoje stvaranje. U tom djelu nalazimo isto onakvog junaka kao i u ostalim njegovim kasnijim djelima, jer i Martića kao i sve ostale njegove junake muči prošlost, muči misao na prošlost, ili ih mori misao na vječnost.

Iza ovog djela za njegova službovanja u Krapini i Krapinskim Toplicama nastala su najveća i najvriednija njegova djela. Najprije je tiskana

novela „Katastrofa“ (u Viencu 1892.). To djelo, kao da nije Leskovarovo, jer u njemu nema onih njegovih junaka povučenih i tihih. To je zapravo jedna sumorna i istinita slika stanja, u kojem su se nalazili učitelji i uobće činovničtvo za vrieme Khuenova banovanja. To je slika gladi, slika borbe za kruh, u kojoj nestaju svi plemeniti osjećaji.

Dvie godine kasnije 1894. tiskana je u Viencu njegova novela „Poslije nesreće“, za koju veli Ogrizović, da je to njegova najsnažnija i najdublja novela. Kotarski pristav Ivanović živio je već dvie godine rastavljeno od svoje žene zbog njezine nevjere. Kad je doznao, da mu je diete na umoru, posjeti je. Diete umre pred njegovim očima.

On, koji, dosad gotovo, to diete nije ni pogledao, osjeti veliku roditeljsku ljubav. I on tada počne sam uređivati mališanov odar. Kad je bilo sve gotovo, dođe k njemu žena u nadi, da će joj oprostiti, ali on je baci u tamni hodnik. Zašto joj nije sada oprostio, zar možda još uviek zbog njezina grieha? Ne. Njemu se je sažalilo to malo siroče koje nije nikad prije ni pogledao. Njega je mučio vlastiti grieh i zato nije mogao oprostiti njoj njezin.

1896. izađe njegova pripoviest „Propali dvori“. Ekonom Petrović vratio se iz Slavonije, da preuzme i uredi očevo gospodarstvo prije nego se oženi. On se je zaručio s Marijom Bratićkom i naumio se je s njom oženiti i živjeti na otčevu imanju. No tu se probudi u njemu stara ljubav prema Ljudmili Borkovićevoj i on raskine zaruke s Marijom. Ljudmilin otac, stari aristokrata bio je u duši protiv zaruka Petrovića i Ljudmile, ali joj nije htio mutiti sreću. Jednom pođe Borković s Ljudmilom u pohode Petrovićevim roditeljima, ali kad su čuli što stari Petrović govori svojoj ženi o njima, odputuju još iste noći. Petrović nije pošao nikada za Ljudmilom. On se nije mogao na to odlučiti. U ovom djelu Leskovaru je uspjelo, da prikaže ono unutarnje zbivanje, koje se događa u duši, a koje se inače ne opaža. Zato one stranice ,gdje opisuje kako se u Petrovića pojavljuje opet ljubav prema Ljudmili, dok mu slika zaručnice sve više i više izčezava, možda su najbolje i najljepše što je Leskovar napisao. On nam je odkrio jednu dušu, dušu čovjeka koji ljubi i htio bi biti sretan, ali događaji se odigravaju za nj prebrzo i on ostaje začuđen ,okamenjen pred zagonetkom života, da se onda opet preda tihoj boli svoje duše. I Leskovara je kao i Turgenjeva i mnoge druge zanimala razlika između ljudi višeg i nižeg obrazovanja; između stare i mlade generacije. Dao nam je u tom djelu dva tipa. Petrovićevog otca i samog Petrovića. Prvi nije doduše više seljak, već malograđanin, ne ide mu doduše žena tri koraka iza njega, ali on ne poznaje drugo nego novac. Dok je u isto vrieme njegov sin profinjenih i istančanih osjećaja, kojeg ne može usrećiti liepa i bogata udovica, on traži djevicu Ljudmilu, gdje nalazi isto takove aristokratske osjećaje i zato se on i njegov otac ne razumiju Zato ne shvaća stari Petrović, kako je njegov sin mogao napustiti zaručnicu sa „sto hiljada“ i uzeti onu, propalu gospoštiju, koja još uviek misli, da nešto jest. Čitajući materialno stanje našeg seljaka i plemstva daje nam sliku propadanja plemićkih dobara ,a također i biedu zagorskog seljaka, kojemu je vinograd bio glavno vrelo prihoda, a koji je u ono vrieme uništavala filoksera.

Dvie godine kasnije izlazi opet pripoviest „Sjene ljubavi“ Marcel Bušinski, makar je odlučio odputovati u Italiju, ostane kod kuće radi Ljerke Tovernićeve. Par dana pred Uzkrs ode u vinograd k njezinom stricu i ona ga ovdje zateče. On joj tada očituje svoju naklonost prema njoj. Oni se dogovore ,da će se po Uzkrsu opet vidjeti, ali Ljerka ne dođe dugo radi majčine bolesti. Tada dođe Helena i kod Bušinskoga se pojavi stara ljubav. Poslie su se sastali i Ljerka je bila spremna da mu oprosti, ali dotle je on već otišao. I opet nam je pisac dao liep primjer kako glavna osoba ne može podnieti sreću, jer ga muči misao na prošlost. Prije se nije htio ženiti, jer nije nalazio djevojke dosta čiste, dosta dobre, sebi ravne. I zato ga je otac korio. Tu je u liku starca Bušinskog ocrtao Leskovar svoje karaktere: „Mudrujete, gledate na sve krajeve, na sve načine, na vanjštinu, na nutrinju i na koncu ništa“. A to Vi zovete psiholožkom analizom. Što ste s njome stvorili? Sve mrvite, sve uništavate tim analitičkim nožem, tom psiholožkom metodom, a kad tamo to je sebičnost gadna, podla. Gledate u oku drugoga trun, a nevidite grede u svome, eto to ste Vi. Ljubavi Vam manjka, ljubavi prave, nesebične i požrtvovne. Tražite anđele, a anđela na zemlji nema, nego treba podnositi, praštati. Bušinski je tako gledao prije svoje odabranice, a ovaj puta je pod „analitički nož“ stavio samoga sebe i našao, da nije dostojan Ljerke. Makar bi mu ona oprostila, ali on ne može zbog prošlosti. On je sviestan da bi morao nešto i pregledati pod tom analizom, ali ne može i zato odgovara otcu: „Zlo je u nama i mi trpimo, mi stradamo. „O političkom stanju daje nam uzput sliku devetdesetih godina, kad su se u Zagorje počele unositi ideje iz vanjskog svieta povratkom onih naših obrtnika, koji su putovali po svietu, pa u ovom djelu govori i o socijal-demokratskoj ideji, koja nije mogla uhvatiti koriena u nas. Uz još nekoliko manjih novela („Jesenski cvieci“), „Priča ljubavi“, „Patnik“, „Bez doma“, „Izgubljeni sin“, prestao je pisati 1905. s „Kraljicom zemlje“, što je zapravo pjesma u prozi, pa se sada nakon skoro 40 godina počinje opet javljati svojim radovima.

Leskovar je počeo raditi mnogo kasnije nego naši realisti osamdesetih godina. U njega nema više rodoljubno-ekonomske tedencije kao u Novaka i Kozarca, ni rodoljubno kulturne kao u Gjalskoga, već se bavi naročito ličnom srećom, promjenama srdca, sudbinom ljubavi, psihologijom griešnog mužkarca prema mladoj djevojci, svjetskom boli osjećajnih ljudi.

On nam prikazuje dušu, on suosjeća sa svojim junacima. Za nj vriedi ono, što je napisao za Bušinskog u „Sjenama ljubavi“ i „Svaki puta proživljavajući pravi pravcati život. A taj sugerirani život donosio mu više užitka, radosti no i napora, nego život što ga je u istinu proživljavao“.

Kako sam piše, nije mnogo čitao. Od pripovjedača najvolio je Turgenjeva, a od filozofa Schopenhauera. Zato je i ostao u čitavom stvaranju tako originalan. Njegovi junaci uzeti su iz njegove sredine. To su učitelji, činovnici i zagorski šljivari. No u njih je uviek osjećaj prevelike moralne odgovornosti. I zato oni ne vide život u sadašnjosti ni u budućnosti nego u prošlosti. Stoga ih mori misao na prošlost ili mikao na vječnost. Oni ljube, i kad dolaze k sreći, oni se zbog prošlosti odvraćaju od ljubavi, te

nam se čini, da i ne ljube pravo, da se u njima probuđuje tek sjene ljubavi. Oni su profinjeni epikurejci: „Oni hoće", kako veli Marjanović, „užitak ,ali trajni, podpuni, nepomućeni užitak. Oni su najsuptilniji egoiste što ih ima. Oni su aristokrate užitka." Leskovar je kod nas prvi obradio modernu psihologijsku novelu kakvu je davao Turgenjev.

Mlinarić Mladen, uč. VII. raz. Varaždin

SEVERIN LAMPING: „ČETRDESETORICA GOVORE"

(Naručuje se kod Merčeve zaklade, Zagreb, Palmotićeva 3.)

Već je odavno dokazala Katolička Crkva, da ona nije savremeno iznašašće. Ona je djelo svoga Stvoritelja i u svojoj starosti još uviek tako sposobna za život, kada je bila u svojoj mladosti, a i njezini su neprijatelji i u dnu duše izgubili nadu, da će je ikad vidjeti mrtvu". Ovu veliku istinu iznaša u opisu svoje konverzije glasoviti englezki obraćenik Chersterton. Taj život katoličke Crkve, koji kroz dvie hiljade godina struji njenim nezastarjelim organizmom, život neprestane dinamike , odpornosti, rasta i mladosti ,davao je i daje duši čovječanstva onaj blagotvorni kvasac obnove, svježine i plodnosti. Kadgod je čovječanstvo bilo bliže katoličkoj Crkvi, to je uviek bilo bliže istini, sreći i ljubavi. Katolicizam je progovorio kroz čitavu svoju poviest od katakomba do današnjih dana, kao najbolji prijatelj čovjeka, koji je skrenuo čitav život zemaljski onim pravcem, koji će čovjeka najbolje dovesti konačnom cilju i izvoru svega.

Katolicizam je objavljena religija, ne traktat, ne naučni sistem, ne program, nego Kristov Božji život, koji kroz mistična uda teče svojim božanskim nestvorenim životom, da ga iza privremenog i prolaznog boravka na zemlji smiri u sebi. Praizvoru sveg života. „Govorilo se, da je u katoličkoj Crkvi sav život ukočen, a ja sam pronašao, kako je i sam život Božji u bilu mističkoga Tiela Kristova osjećajan. Bilo mi je, kao da sam se iz zagušene tiesne sobe podigao na visoki brieg, na kome svi nebeski vjetrovi opuhuju. Našao sam život". (Dudley Re. Owen Francis.) Kršćanstvo se mora promatrati u tom svietlu objave, objave kroz koju govori i vječno progovara sam Bog. Zato je vječno nova ona stara Pavlova uzporedba, da što je glava tielu, to je Krist kršćanstvu. Krist je trs, kršćani su loze. Svaka loza ima život, snagu i puninu po trsu. Svaki čovjek ima svoj naravni život, svoj smisao, izvor i sreću po Kristu i u Kristu, jer je „svagdje ondje pakao, gdje Krista nema" (Paul Claudel).

Najzanimljiviji putevi u krilu katoličke Crkve, bez sumnje su putevi obraćenika, ali ne samo to, .oni su vjerni dokumenat, kako se ljudska duša kroz poprište svih mogućih borba i napadanja, izvana i iznutra, konačno smiruje. Tu se izprepliću krvavi zaleti duša, da se iz mraka predrasuda, odgoja i loše tradicije prebaci na svietlo Istine i duševnog mira. U ovoj knjizi naći ćete osobna priznanja velikih intelektualaca, svih staleža, rasa i spolova, koji su ih motivi doveli katolicizmu i kako se duh konačno osjeća u posjedu Istine. „Bilo je rečeno, kako će u slučaju konverzije biti duh moj zarobljen, a razum će postati tako silovan, da ne ću moći više ni misliti samostalno. Našao sam obratno. Crkva me je stavila na stanovište istine, iz kojega može i moj maleni duh, da se dovine do najviših visina Našao sam istinu, koja me čini slobodnim." (Dudley Rev. Owen Francis.) Duboko nas se doimlju duboke izpoviedi ovih, koji govore s tolikom ljubavlju, toliko sreće i zahvale Kristu, koji je čudesnom snagom svoje milosti, dozvao i doveo k Sebi, jer bi svaki od njih mogao slobodno priznati kao i Kanađanin Atkinson dr. Sam „ne bi Ga bio nikad našao, da me nije tražio". Ali će isto tako svaki od njih morati priznati, a to vriedi za sve antikatolike svih boja i oblika kao i Niemac dr. Karl Thieme, da „veoma mnogo mržnje prema Crkvi proiztiče samo iz savršenih predrasuda". Ovi se prelazi u katoličku Crkvu ne daju protumačiti nikakvim smicalicama, nikakvim bolestnim izpadima, još manje „popovskim lovinama". Radi se o ljudima podpuno normalnim, koji su kroz dugi mučni i samostalni studij, kroz više godina borbe, naprezanja i otezanja, otvorenim očima zrelih intelektualaca, povukli posljednje logičke zaključke i izustili milosti dragovoljni fiat. Psihologija konverzije je in ultima linea, djelo Milosti i umovanja. Različni su putevi vodili katolicizmu, raznoliki su ih motivi gonili k svietlu, ali svi su jedinstvena fronta, kad su u svojim užasnim borbama i duševnim problemima našli jedino rješenje u katolicizmu. Ova knjiga danas je za moderno doba, najbolji vodič svima, koji lutaju kroz nemire i sumnje u žeđi za istinom. Našim intelektualcima u Hrvatskoj sigurno će dobro doći, jer je jedinstvena u našoj te vrsti oskudnoj literaturi i jer će mnogima služiti kao svietlo odozgora, da se razgrne mrak predrasuda, koje se često znadu uvući u naš javni i osobni život.

Zato hvala našem hrvatskom prevodiocu, koji je uočio ovu veliku potrebu i obdario hrvatsku prievodnu literaturu ovim izvrstnim djelom. Ali ćemo ipak spomenuti i neke nedostatke. Zašto se nije preveo onaj predgovor koji stoji u njemačkom izdanju? Mislim da je ovo vidni manjak ne samo za one koji poznaju taj predgovor nego mnogo veći za sve one koji se ne mogu okoristiti onim izvrstnim izvodima, mislima i činjenicama, koji tako liepo, psihiložki, pripravljaju čitaoca za glavnu ideju u knjizi. Možda bi za okarakteriziranje hrvatskog čovjeka na putu konverzije, mogao puno bolje stajati Marin Sabić, koji je o tome napisao čitavo djelo, nego Hinković koji zapravo osim ono malo izjava što ih prevodioc navodi i nije ništa napisao, jer ga je pretekla smrt. U knjizi govore samo pisci osobne izpoviedi dok kod Hinkovića govori većinom prevodioc pa je tako on upao među njih neharmonično i usiljeno.

Ne može se oprostiti ono more pogrešaka gramatičkih, pravopisnih i tiskarskih. Ko obavlja korekturu? Mislim da je ovaj put i nije nitko obavljao. Naša je sramota i velika, da se bacaju knjige u javnost na primjer sa ovakovim pogrješkama: „doči, reči, proči, steči, uniči i t. d. Onda dalje, jedanput: „niesam," drugi put „nijesam", treći put „nisam"; jedanput „srdce" a drugi put „srce" i t. d. U drugom izdanju ovakve stvari treba izbjeći, a vjerujemo da će do njega doći, da naši ljudi i naši intelektualci u što većem broju osjete apologiju Istine i kako „Bog daje nekim odabranim dušama posebne znakove svoje svemoći da o Njemu pružaju svjedočanstvo" (Maetzu, Don Ramiro De).

Žarko Brzić

KAKO ĆEMO SE SPREMATI ZA POLUGODIŠNJI IZPIT?

Evo već druga školska godina, koja težko pogađa školu, a još više učenike. Negdje će biti nastave, negdje nešto malo, a negdje nikako. Težke ratne prilike dovele su do težkih prilika u školama, a time do težkih prilika za učenike. Da se ne izgubi godina, da se ipak koliko toliko potrebnog školskog gradiva svrši, izdalo je Družtvo hrvatskih srednjošoklskih profesora koncem prošle školske godine po odobrenju Ministarstva narodne prosvjete „Pitanja i zadatke za izpitivanje učenika koncem školske godine 1943/1944." Prošle smo godine neprestano očekivali da će se prilike za rad škole poboljšati i zato je do izdanja tih pitanja došlo prilično kasno.

Ove školske godine nismo se nadali, barem zasada nekoj većoj promjeni stanja: školskih prostorija za redoviti rad nemamo, a i ono, što imamo ne možemo dovoljno izkoristiti, jer je opasnost od bombardiranja uviek jednaka, a nitko ne može preuzeti toliko veliku odgovornost za sakupljanje velikog broja učenika na jednome mjestu i izlaganje toj opasnosti. Kod takvog stanja bili smo opet prisiljeni vratiti se na uređivanje sličnog postupka. Odobrenjem Ministarstva narodne prosvjete izlaze početkom studenoga „Upute za učenje i zadatci za izpitivanje" za svaki pojedini razred. U tim je uputama cielo školsko gradivo, koje odpada na prvo polugodište razdieljeno na pitanja. Kod svakog pitanja su navedene stranice školske knjige. Time je učenicima olakšano u toliko, što su samo najbitnije stvari uzete u pitanja. Ujedno je već samim pitanjima označeno ono najbitnije, što se mora znati.

Škola — profesori i viša oblast učinilisu time svoje, a sada je na samim učenicima, da i oni učine svoje. Potrebno je raditi i opet raditi.

Dok je škola redovita, učenici mogu uz dobru i savjestnu pažnju naučiti i u školi. Kod kuće im je potrebno samo ponoviti cielu građu, da znanje utvrde. One stvari, koje treba razumjeti, razumjet će i shvatiti već u školi. U koliko to nije, lako se obavi uz pomoć druga, saučenika,koji je ili bolje pazio ili lakše shvaća.

A sada, kod današnjih prilika leži najveći dio posla na vama. Vi morate i razumjeti, shvatiti i zapamtiti odnosno uvježbati stvar. Pa kako da to učinite?

Prije svega morate „htjeti". Trebate jakom voljom ići na posao, sviestni da je „učenje" taj vaš posao, važna i najveća i narodna i sinovska i posebnička dužnost. **Dok je čovjek učenik, njegova je prva i najveća dužnost u svakome pogledu učenje.** Dakle **najprije valja htjeti. Drugo iza toga je „umjeti", t. j. znati učiti.** Nije učenje niti uviek niti za svakoga jednako lako. Jedan shvaća brže, a možda pamti sporo, drugi teže shvaća ,a brže pamti. Ima ljudi, koji i vrlo lako svate i vrlo brzo zapamte t. j. nauče. No redovito oni, koji brzo i lako uče također brzo i lako zaboravljaju. Uslied lakoga i brzog učenja ne osjećaju potrebe, da u svome pamćenju ono „lako naučeno" jače utvrde. Pa i isti čovjek ne može uviek jednako učiti. Netko uči i shvaća lakše u jutro, drugi opet u noći.

Kod vas se radi o mlađem mozgu, koji obično brzo pamti, a teže shvaća. (Govorim naime o prosječnom i običnom učeniku!) Radi toga je potrebno, da svatko poznaje sebe i svoja svojstva u pogledu shvaćanja i pamćenja. Toga pogotovo mora biti sviestan učenik viših razreda. Treba znati u koje je vrieme čovjek najsposobniji za shvaćanje i za pamćenje. A kada to znamo, onda treba to v r i e m e

odrediti samo i jedino za učenje. Odredimo li za učenje dnevno dva sata, bit će dosta da svladamo sve gradivo, koje se traži. No u to vrieme ne smije čovjek biti zaokupljen nikakvim drugim poslom, ne smije svoje misli i svoju pažnju ni najmanje udaljiti od samoga učenja. Cieli duhovni život i rad mora biti usredotočen na ono što učimo. To se zove koncentracija ili sabranost misli ili duševna sabranost.

Što je učenje? Učenje je sticanje pojmova i predočaba, te njihovo međusobno povezivanje i pamćenje.

Kako ćete dakle učiti? Pojmove i predočbe stičemo ili izkustvom ili čitanjem. Učenik mora danas sve sticati čitanjem. No to čitanje nije isto, što i čitanje romana, pjesama ili drugih zabavnih knjiga. Kod toga (zabavnog) čitanja čovjek većinom prati samo događaje bez zadubljivanja i razmišljanja. Takvo čitanje nije dobro ni kod zabavnih knjiga, jer je vrlo površno i ne ostavlja dubljih tragova. Pogotovo ne smiju učenici tako čitati one pisce, koji se moraju čitati kod učenja hrvatskog jezika. Kod učenja raznih predmeta učenici moraju zaista učiti, a ne samo čitati bez razmišljanja i pamćenja.

Učiti treba, a i najbolje je sa olovkom i bilježnicom. Vrlo je loše, što mnogi učenici uče tako, da uzmu knjigu i stanoviti članak u knjizi pročitaju čitav, i onda možda i ponovno čitaju, mehanički poput kakova stroja. Istina ima i takvih, koji će kod samoga čitanja glavne misli zapamtiti. Kod takova učenja vrlo ćemo lako preskočiti koju važnu pojedinost, a zapamtiti ćemo samo glavne misli, što će za savjestno izpitivanje i savjestnog izpitivača biti vrlo malo.

Da čovjek zaista nauči i da dobro nauči neku stvar, potrebno je, da uz knjigu uzme i olovku, možda i obojenu, a još bolje i bilježnicu. Polagano čita odsjek po odsjek i u njemu olovkom podvuče bitne i glavne pojmove i predočbe. Kada je tako prešao sve odsjeke, onda ponovno prelazi glavne pojmove cieloga članka ili štiva. Tu je vrlo dobro, ako to sve ukratko zabilježi u bilježnicu povezavši u jednu zaokruženu cjelinu.

Najteže je svakako učenicima prvoga razreda. Došli su iz pučke škole, gdje su gotovo igrajući učili, a sada dolaze pred njih sasvim nepoznate stvari. Jasno, da će roditelji, koji god mogu tražiti poduku za svoju djecu. Mogu to biti i stariji učenici, ali se mora paziti, da se uzalud ne troši. Treba nadzirati taj rad i učenje. Najbolje je uzeti stručno spremnu osobu, izkusnog nastavnika. No, da se vidi, kako bi se od prilike trebalo raditi uzet ćemo iz prirodopisa za prvi razred (Životinjstvo str. 56) članak Konj. Debelo tiskano je prigodom učenja podvučeno kao vrlo važno.

Konj.

Konj je velika i **snažna domaća životinja.**. Za njegov rad važne su u prvom redu **čvrste noge,** kojima vuče teret ili nosi jahača. **Na njima** ima konj **samo jedan prst,** koji mu je izrastao **osobito velik i jak,** a **obuven** je u čvrsto **kopito. Da se kopito** od težkoga rada **previše ne troši, konje podkivaju.**

Konj se **hrani travom,** a za njeno odkidanje su **sjekutići izrasli koso napried** i njima ako štipaljkama, hvata travu. **Po izglodanosti sjekutića poznaje se starost konja.** Odkinutu **travu** dobro **sažvače jakim i širokim kutnjacima,** koji lako mogu **mrviti i zob. Između sjekutića i kutnjaka** je **krezubina,** u koju se umeću **žvale. Radi bolje probave** trave i siena ima konj vrlo **veliko sliepo crievo.**

Na paši napastuju konja **muhe** ,od kojih **se brani dugačkom grivom na vratu, trzanjem kože** i **repom. Rep** je kod konja **kratak**, ali je **obrastao vrlo dugačkim dlakama, strunom.** Druge neprijatelje zamjećuje konj već izdaleka vrlo **osjetljivim njuhom i sluhom**, a brani se od njih jakim **udarcima kopita.** On **Hrže** i **vrišti,** a lako se poplaši. **Doživi** 40 godina, ali **dobro radi samo do 20 godina. Ždriebe** ima otvorene oči, dlakavo je, te doskora trči za majkom.

Od **strune** prave **četke i metle, sita i tapecirano pokućtvo.**

I od konja je kao od svake domaće životinje, odgojeno **mnogo pasmina. Teretni** konji **su težki, čvrsti, jaki i mirni** a **jahaći su konji lagani, vitki, brzi i vatreni.** Konji u **ravnicama navikli** su uztrajno **trčati,** a **gorski** konji **sigurno prelaze strmim** stazama. Takav je **maleni bosanski** konjić ili **bušak,** koji je prirodni **patuljasti** konj ili poni. Na umjetni način uzgojeni su još mnogi manji konjići, a najmanji je Shetlandski (šetlendski) poni, koji naraste u visinu samo **65 cm.**

Kod nas je **najbolji teretni konj međimurski,** a za **lakši rad** u gospodarstvu služe pasmine **nonij** ili nonius i lipicanac. **Lipicanac** je kod nas vrlo razširen, jer je **uztrajan,** a dobar **i za jahanje i za zapreg.** Za prevoženje tereta doveli su k nama i **belgijskog konja,** koji je **visok** preko **180 cm. Težak 1000 kg,** a po **ravnoj** cesti **vuče do 5000 kg. Najpoznatiji** je **jahaći** konj **arapski.** Od njega je uzgojen **englezki** punokrvni konj, koji je nešto viši, ali ga ljepotom ne dostiže ,no vrlo je prikladan **za utrke.**

Ljeti ima konj **gladku i sjajnu dlaku,** preko **zime** dobije **gušću, dulju i kudravu.** Konj **se linja u proljeće,** jer gubi zimsku dlaku. Konji mnogo boluju, a najopasnija je njihova **bolest sakagija,** neka upala nosa, koja je vrlo **zarazna pa prelazi i na čovjeka.** Velika stada **podivljalih konja** žive u **južnoj Americi i Australiji.**

Prema tome ono što treba o konju naučiti je sliedeće:

„Konj je snažna domaća životinja, čvrstih nogu sa jednim velikim i jakim prstom obuvenim u rožnato kopito.

Da se kopito previše ne troši konje podkivamo željeznim podkovama.

Konj se hrani travom, koju zahvata kosim sjekutićima i trga, te žvače jakim i širokim kutnjacima, kojima također mrvi zob. Po istrošenosti sjekutića pozna se starost konja (crna mrlja u sredini, zove se „mušica").

Između sjekutića i kutnjaka je krezubina u koju se umeću žvale. Ima veliko sliepo crievo radi bolje probave trave.

Od muha, koje ga smetaju, brani se grivom (duga dlaka na vratu), trzanjem kože i strunom (duge dlake na kratkom repu.) Ima vrlo osjetljiv njuh i sluh. Brani se udarcima kopita (ritanje). Glas je rzanje i njištanje. Doživi 40 godina, a radi dobro samo do 20 godine. Od strune se prave četke, metle, sita i tapecira pokućtvo („Rosshaar").

Ima mnogo pasmina konja. Teretni su težki, čvrsti, jaki i mirni, jahaći lagani, vitki, brzi i vatreni. Nizinski dobro trče, a gorski su vrlo vješti i uztrajni. Bosanski bušak i šetlendski poni visok 65 cm su male pasmine.

Kod nas najbolji teretni je međimurski, lakši je nonij, te lipicanac, dobar i za jahanje i zapreg. Kod nas ima i belgijskog konja, koji je visok do 180 cm, težak do 1000 kg, a tegli po ravnom do 5000 kg. Najbolji jahaći konj je arapski, a onda englezki trkaći.

Dlaka ljeti gladka i sjajna, zimi gusta, deblja i kudrava. Linja se u proljeće. Bolest sakagija (upala nosa) zarazna i opasna za čovjeka.

U Južnoj Americi i Australiji ima podivljalih konja.

Mlado oždriebi po jedno, koje se zove ždriebe."

Na ovaj način izabiremo ono, što je važno i što treba zapamtiti. Ako to makar nabačenim riečima zabilježimo u bilježnici, onda to već time bolje pamtimo, a iz nje lakše ponavljamo.

Ponovno iztičem: prvo odsjek po odsjek razumjeti i naći važne pojmove, koje treba zapamtiti. Onda se sve prelazi još jednom i pamti.

Za pamćenje je još bolje, ako radimo po dvojica, trojica zajedno, te jedan priča, ono, što se zajednički pročitalo, a druga dvojica pažljivo slušaju i odmah popunjuju i dodaju ono, što bi prvi izpustio. Dok sve trojica izpričaju, sve trojica će i znati.

Lakše stvari dosta da jedan priča, a drugi dalje nastavlja i tako redom.

Kod jezika je postupak nešto drugačiji. Prvo što treba učiniti je traženje nepoznatih rieči. Te rieči valja pažljivo tražiti, nastojeći da se kod toga ne prave pogrješke. Tako u stranim jezicima nikada imenicu bez člana, glagol uviek u infinitivu, pridjev u pozitivu, a složene glagole sa priedlozima (u infinitivu). Treba paziti na posebne izražaje (fraze) i preneseno značenje. Vrlo je loše prepisati prvo značenje iz riečnika. Treba gledati koje značenje odgovara cieloj rečenici i to ubilježiti. Nakon što smo našli i napisali rieči treba ih naučiti ,a onda preći na prevađanje. Prevod je dobro napisati, pa makar se to i ne tražilo, a onda iza nekog vremena pregledati, pa će se vidjeti, koliko ćemo ga moći popraviti.

Kod gramatike prvo je razumjeti bit stanovitog pravila, a onda je lako primjeniti ga. Samo učenje pravila napamet, prije je sve nego znanje i razumievanje.

Kada smo jednom koje gramatičko pravilo shvatili, onda treba njegovu primjenu naći i naučiti. Nedovoljno je, čak vrlo loše, naučiti samo one primjere, koji su u knjizi uz pravilo navedeni. Često puta je to najbolji znak nerazumievanja biti same stvari. Dobro je ,da si učenik uz samo pravilo napiše i nekoliko primjera, koji nisu u knjizi, ali je svakako potrebno da pravilo znade svagdje naći i dokazati t. j. praktično upotriebiti.

Kod matematike je prva i glavna stvar razumjeti i shvatiti pravila i metode rada. Nakon što smo vrstu matematičkih operacija razumjeli, onda prelazimo na uvježbavanje. Nije dosta, ako smo samo shvatili neki zadatak ili problem, jer to još nije matematičko znanje, tò je samo razumievanje jednoga zadatka. Svaki zadatak ima svoj način rješavanja i jedino izradom mnogo različitih primjera i vježbom moći ćemo dobiti onaj pravi matematički pogled, da odmah primietimo i opazimo s koje ga strane valja početi rješavati.

Istina je, da ima matematičke nadarenosti, kao i uobće nadarenosti i za sve druge stvari, ali to još ne znači da matematiku u srednjoj školi može svladavati samo „matematički talent". Takav će samo odmah na prvi pogled uočiti momenat odakle treba primjer početi rješavati. A onaj, koji nije matematički talent, a to smo mi u većini, mora vježbom izoštriti svoj dar opažanja, da uzmogne brzo naći momenat za rješavanje zadataka. I talent, kao i onaj, koji to nije, mora znati matematičke formule i razna pomagala, a vježbom će steći onu vještinu za opažanje polazne točke s koje će se zadatak rješavati.

Osim toga nije dovoljno kod matematike samo razumjeti stanoviti primjer, jer će riešenje sličnog primjera iziskivati ponovni trud od početka. Ako li smo dosta vježbali, steći ćemo potrebnu spretnost i vještinu, da odmah dođemo na pravu polaznu točku i onda ne će trebati ni posebnog matematičkog talenta za rješavanje.

HRVATSKA MLADOST U NOVOM GODIŠTU!

Pod neobično težkim prilikama počinjemo 28. godište našega lista. Težke je dane „Hrvatska Mladost“ već imala, pretrpila je i zabrane i zapljene, bila je službeno iztjerana iz srednje škole. Danas u doba najtežeg rata, gdje se napinju krajnje snage i naš list to osjeća. No kao i uviek; svako zlo ima i svojih dobrih strana. Tako i ovdje.

Moramo provesti stanovite reforme i nova oblikovanja. Naša „Mladost“ bila se digla do visine revije i svojom opremom i svojim sadržajem, okupljala je već skoro gotove književnike, odgajala ukus, ali je zato bila samo za visinu učenika od šestoga razreda gore.

Osjećajući potrebu da se brinemo i za one do šestoga razreda bili smo odlučili izdavati „Hrvatsku Nadu“. Što više bio je prvi broj već i složen. No ratne potežkoće diktirale su drugačije i prisilile nas, da to ostavimo za bolja vremena.

Odlučeno je stoga, da „Hrvatska Mladost“ mora biti list za svu srednjoškolsku mladež, kako za one više, tako i za one manje. Za svakoga mora donieti nešto. Mora davati pobudu za izvanškolski rad, mora odgajati buduće radnike na polju književnom i naučnom, pobuđivati ih na taj rad, davati im upute i tako spremati za budući život.

No i školske prilike, ili bolje neprilike stavile su također svoje zahtjeve. Škole nemaju zgrada, a i u koliko imaju opasno je sabirati veliki broj učenika zajedno radi zračne opasnosti. Da se i tu pomogne koliko toliko odstraniti to zlo, Družtvo hrvatskih srednjoškolskih profesora izdat će ove godine prema naredbi ministarstva narodne prosvjete „Upute u učenje i zadatke za izpitivanje“ kojima će se donekle doskočiti potrebi. Ali i uz to treba uputa. I zato će „Hrvatska Mladost ove godine, počevši od drugog broja donositi i one stvari, koje će pomagati sam rad spremanja učenika za školu. No da to uzmogne potrebno je da nam učenici pomognu. Mi moramo znati što im je najteže, što bi trebali da im se u „Mladosti“ razjasni i obširno raztumači. Pa ne samo ono, što je za školu izravno potrebno, nego i ono, što školskom radu pomaže i, što ga popunjava.

Posebno će se i dalje paziti na đačku suradnju. Učenici pisanjem za list pomažu i usavršavaju svoju sposobnost pismenoga izražavanja. Vježbaju se u stilu, stiču bujnost i obilje izražaja, što je vrlo važno za uspjeh u školi. Svi učenici srednjih i obćih nižih srednjih škola imaju pravo, da svoje pismene sastavke, ako misle, da su zreli za tiskanje, šalju uredničtvu „Hrvatske Mladosti“. Uredničtvo će ih pregledati, one koji su dobri uvrstiti u list, a ostalima dati savjete o radu, ako ima izgleda, da nešto postignu.

Svi oni, poji pišu za list moraju se držati ovih pravila:

1. Paziti na čistoću jezika i izražaja. Nikada ne slati ono, što je čovjek u osjećanju potrebe za pisanjem napisao ili nabacio na popir. Najprije sam dobro pročitati, pregledati, razmotriti i izpraviti.

2. Svaka napisana i pregledana stvar mora se za list pisati tintom ili još bolje pisaćim strojem, i to samo s jedne strane papira, ostavljajući na lievo rub od barem dva prsta, da uredničtvo može staviti svoje primjedbe ili za odgovor ili za slagara. Redak ne smije biti tiesno stisnut do redka, da se iznad pisanoga mogu pisati slučajni izpravci.

3. Najbolje će čovjek pisati o onome, što je sam vidio, doživio ili čuo. Ono što je čovjek primio u svoju dušu kao dio sebe, i za što osjeća potrebu dati to drugome.

4. Stvari moraju biti kratke, živahne i prirodne. Ne gubiti se u mudrovanju ili slikanju te raztezanju na dugo i široko. Nije umjetnost pričati (i pisati) puno, nego kratko i pametno. Učiti se govoriti i pisati zbijeno i zrelo, ali razumljivo za one, kojima govoriš, odnosno za koje pišeš.

Zasada samo ovoliko, a u buduće ćemo Vam od zgode do zgode dati i potanje upute o pisanju. Nadamo se, da ćete nam dolaziti kao mladi drugovi željni rada i nastojanja oko vlastite izgradnje svojih duševnih sposobnosti.

Sve upite, dopise i drugo slati na

UREDNIČTVO „HRVATSKE MLADOSTI“, ZAGREB, Bauerova 17.

CIENA OVOM BROJU 150.— KUNA

„Hrvatska Mladost“, list za srednjoškolsku mladež. Izdaje Družtvo hrvatskih srednjoškolskih profesora. Uređuju: prof. Grgo Pejnović i prof. Bogdan Babić. — Rukopisi se šalju na Uredničtvo H. M. Zagreb, Bauerova 17, a predplata i naručbe na Upravu, Zgb, Bauerova 17. Brzoglas 23-316. Čekovni račun br. 31.665. Tisak „Ognjište“, Zgbb, Heinzelova ul. 33. Za tiskaru odgovara Ivan Inkret, Zagreb, Zvonimirova ul. 75.